

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS MOKYKLA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

KORNELIJA BUTKUTĖ
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA

ŠIUOLAIKINIO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE CHARAKTERISTIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2021

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ŠIUOLAIKINIO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE RAIŠKA.....	6
1.1 Registruoto šiuolaikinio nusikalstamumo būklė, lygis, dinamika ir struktūra	8
1.2 Turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamos veikos.....	17
1.3 Smurtinio pobūdžio nusikalstamos veikos.....	23
1.4 Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.....	29
1.5 Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis.....	32
1.6 Nepilnamečių nusikalstamumas	36
2. NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ PADARIUSIŲ ASMENŲ KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA.....	42
3. ŠIUOLAIKINIO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE VEIKSNIAI	55
IŠVADOS	64
SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....	75
ANNOTATION IN ENGLISH	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	77
SUMMARY IN ENGLISH.....	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	81

IVADAS

Tiriamą problema. Šiuolaikinis nusikalstamumas Lietuvoje nėra nagrinėtas naujausiu laikotarpiu. Dalis atliktų tyrimų rėmėsi vien registruoto nusikalstamumo duomenimis, neatsižvelgiant į latentinę nusikalstamumo dalį. Mokslinėje literatūroje nėra aišku kokie požymiai būdingi nusikalstamą veiką Lietuvoje padariusio asmens asmenybei. Taip pat nėra aišku, kokie veiksniai lemia šiuolaikinį nusikalstamumą.

Darbo aktualumas. Nusikalstamumas yra valstybei ir visuomenei pavojingas istoriškai kintantis save kuriantis sąlyginai savarankiškas socialinis teisinis reiškiny, nulemtas visuomenėje vykstančių socialinių procesų ir reiškinių, reikalaujantis nuolatinės valstybės ir visuomenės priežiūros bei kontrolės.¹ Nusikalstamumo nepavyksta išvengti nei vienai valstybei², kaip teigia Č. Lambrozo - nusikalstamumas toks pat natūralus ir neišvengiamas reiškiny, kaip žmogaus gimimas ar mirtis³. Laikui bėgant neišvengiamai keičiasi ir pačio nusikalstamumo pobūdis. Manytina, kad įtakos tam turi šiuolaikinis gyvenimo būdas, šalyje vykstantys socialiniai, ekonominiai procesai. Taip pat vis labiau lygiuojantis į Vakarų pasaulį, užsikraunamos ir tos problemos, su kuriomis susiduria visas Vakarų pasaulis. Tad šiuolaikinis teisėsaugos tikslas Lietuvai yra ne tik pasiekti Vakarų šalių teisinį lygį, bet ir spręsti kartu su Vakarų šalimis opias problemas.⁴ Analizuojant šiuolaikinį nusikalstamumą svarbu išsiaiškinti koks yra realus nusikalstamumas Lietuvoje. Registruoto nusikalstamumo statistika dažnai suvokiama kaip nusikalstamo elgesio paplitimo atspindys⁵, tačiau jis atspindi tik dalį viso realaus nusikalstamumo. Vis labiau paplitę viktimologiniai ir kiti neužregistruoto nusikalstamumo tyrinėjimai atskleidžia santykį tarp nusikalstamumo vaizdo bei tendencijų, kurias rodo valstybinė nusikalstamumo statistika, ir tų, kurias rodo latentinio (paslėpto) nusikalstamumo tyrimai, nepastovumą⁶. Registruotas nusikalstamumas ir viktimologiniai tyrimai – tai tartum du spinduliai, apšviečiantys nusikalstamumą iš skirtingų pusių, parodančių skirtingus jo aspektus⁷. Norint suvokti registruoto nusikalstamumo ribotumą, būtina atskleisti asmeninę žmonių patirtį ir ją palyginti su jau užregistruotais duomenimis. Svarbu žinoti problemos mastą, bei svarbiausias šios problemos

¹ Jūratė Galinaitytė ir Tomas Rudzakis, „Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema“, *Jurisprudencija*, 70, 62 (2005): 139, https://www.mruni.eu/upload/iblock/42a/014_rudzakis_galinaityte.pdf

² Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 114.

³ Jurijus Bluvšteinas ir kt., *Kriminologija* (Vilnius: Pradai, 1994), 16.

⁴ Tadas Klimas ir kt., *Šiuolaikinis nusikalstamumas* (Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2002), 9.

⁵ Gintautas Sakalauskas ir kt., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai* (Vilnius: Teisės institutas, 2011), 9.

⁶ Genovaite Babachinaitė ir kt., *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 7.

⁷ Alfredas Kiškis, „Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų duomenų kompleksinio panaudojimo problemos“, *Socialinių mokslų studijos*, 4,2 (2012): 69, https://www.mruni.eu/upload/iblock/4fe/19_Kiskis.pdf

charakteristikas, tik tuomet bus galima pažaboti nusikalstamumą ir skirti tinkamą dėmesį bei priemones nusikalstamumo prevencijai⁸.

Darbo naujumas. Lietuvoje nėra nagrinėta koks yra šiuolaikinis nusikalstamumas naujausiu laikotarpiu. Šio magistro baigiamojo darbo naujumas pasižymi tuo, kad jame nagrinėjamas 2010 – 2019 metų laikotarpis. Tiriama šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje 2010 – 2019 m. raiška, priežastys, nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybės savybės bei veiksniai lemiantis nusikalstamumą.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Nusikalstamumas tai viena labiausiai tyrinėjamų socialinių problemų, aprašyta įvairiais aspektais ir laikotarpiais. Šia tema yra parengta nemažai mokslo darbų: J. Galinaitytė ir T. Rudzakis⁹, atskleidė šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problemas, A. Kiškis¹⁰, analizavo realųjį nusikalstamumą Lietuvoje, jį lygino su registruoto nusikalstamumo duomenimis, G. Babachinaitė, G. Jurgelaitienė, V. Justickis ir kt. išleido monografiją¹¹, kurioje pateikė šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje raišką, S. Gėčėnienė¹², išdėstė nusikalstamumo monitoringo metodiką, A. Dapšys¹³, nagrinėjo nusikalstamumo tendencijas ir jo prevencijos perspektyvas Lietuvoje, I. Michailovič¹⁴, aptarė nusikalstamumo baimės šiuolaikinėje miesto visuomenėje problematikos aspektus.

Šie ir daugelis kitų autorių nusikalstamumą nagrinėjo siaurąja ir plačiąja prasme, tačiau šio baigiamojo darbo nagrinėtas laikotarpis (2010 – 2019 m.) nėra tirtas.

Baigiamojo darbo reikšmė. Gauti rezultatai reikšmingi teoriniu ir praktiniu aspektu, kadangi šiame baigiamajame darbe tyrinėjami naujausi duomenys apie šiuolaikinį nusikalstamumą Lietuvoje. Medžiaga gali būti panaudota tolimesniems tyrimams atlikti, bei stiprinant nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę.

Tyrimo objektas. Šiuolaikinis nusikalstamumas Lietuvoje.

Tyrimo tikslas. Šio baigiamojo darbo tikslas yra pateikti šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinę charakteristiką bei siūlymų jo prevencijai.

Tyrimo uždaviniai.

- Atskleisti šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje raišką.

⁸ Alfredas Kiškis, „Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika?“, *Jurisprudencija*, 11, 113 (2008), 114. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1751/1640>

⁹ Juratė Galinaitytė ir Tomas Rudzakis, *supra* note, 1: 134-140.

¹⁰ Alfredas Kiškis, *op. cit.*, 114-123.

¹¹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008), 360.

¹² Svetlana Gėčėnienė, „Nusikalstamumo dinamikos monitoringas“, *Jurisprudencija*, 6,84 (2006): 55-62.

¹³ Antanas Dapšys, „Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis programinis aspektas)“, *Jurisprudencija*, 11,3 (1999): 5-21.

¹⁴ Ilona Michailovič, „Nusikalstamumo baimės šiuolaikinėje miesto visuomenėje problematika“, *Teisės problemos*, 3,77 (2012): 53-71.

- Išanalizuoti nusikalstamą veiką padariusių asmenų kriminologinę charakteristiką.
- Apžvelgti šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje veiksniai.

Tyrimo metodika. Atskleidžiant šiuolaikinį nusikalstamumą Lietuvoje bei įgyvendinant išskeltus baigiamojo darbo tikslus ir uždavinius buvo naudotasi tiek teoriniais, tiek empiriniais mokslinio tyrimo metodais.

Teoriniai tyrimo metodai:

- **Lyginamasis metodas** naudotas, analizuojant skirtingas mokslines koncepcijas apie nusikalstamumą, jo charakteristiką.
- **Analizės metodas** naudotas siekiant atskleisti šiuolaikinio nusikalstamumo teorinius aspektus.
- **Apibendrinimo metodas** buvo naudotas gautiems duomenims apibendrinti bei pateikti išvadas.

Empirinis tyrimo metodas:

- **Statistinės analizės metodas** naudotas, tiriant registruotus statistikos duomenis bei viktimologinius tyrimo duomenis.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamasis darbas sudarytas iš turinio, įvado, 3 skyrių, išvadų, siūlymų ir rekomendacijų, literatūros sąrašo, anotacijos ir santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmajame skyriuje tiriama šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje raida. Nagrinėjami 2010 – 2019 m. registruoto bendro nusikalstamumo ir atskirų nusikalstamų veikų rūšių būklė, lygis, dinamika ir struktūra. Taip pat analizuojami viktimologinių tyrimų duomenys.

Antrajame skyriuje pateikiama nusikalstamą veiką padariusių asmenų kriminologinė charakteristika.

Trečiajame skyriuje išskiriami ir analizuojami šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje veiksniai.

Ginamieji teiginiai.

- Šiuolaikinis nusikalstamumas Lietuvoje yra aktuali problema, kuri registruoto nusikalstamumo duomenyse pilnai neatsispindi, o viktimologinių tyrimų, siekiančių išsiaiškinti realų nusikalstamumą Lietuvoje atliekama itin mažai.
- Bendro registruoto nusikalstamumo pokyčio tendencijos, nebūtinai priklauso nuo nusikalstamų veikų, kurios užima didžiausią dalį tarp bendro registruoto nusikalstamumo.
- Užregistruotų vagysčių beveik kiekvienais metais mažėja, tačiau vis tiek išlieka dominuojančia nusikalstama veika ir sudaro apie ketvirtadalį užregistruojamų nusikalstamų veikų.
- Per 2010 – 2019 m. laikotarpį keitėsi tipiškiausio įtariamo (kaltinamo) padariusio nusikalstamą veiką asmens portretas.

1. ŠIUOLAIKINIO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE RAIŠKA

Pradedant nagrinėti ir siekiant atskleisti šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje charakteristiką, visų pirma reikia apibrėžti pagrindines sąvokas, kuriomis bus vadovaujamosi šiame darbe.

Žodis „nusikalstamumas“ dažnai girdimas ir vartojamas socialinių tyrimų erdvėje, teisėsaugos institucijų kalboje, o ypač – žiniasklaidoje. Todėl ši sąvoka gali pasirodyti savaime suprantama ir nekelianti didesnių teorinių ar praktinių problemų, lyg ir apibūdinanti tam tikrą socialinį reiškinį.¹⁵ Lengvai galime įsivaizduoti konkrečią nusikalstamą veiką, tačiau sunku būtų įsivaizduoti nusikalstamumą kaip reiškinį¹⁶. Pradedant gilintis į šios sąvokos esmę ir jos vartojimo kontekstą pastebima jos išaiškinimo problema. Kriminologijos literatūroje sutinkama daugybė nuomonių, kurios sukelia nemažai diskusijų dėl nusikalstamumo sampratos. Skirtingi autoriai nusikalstamumą apibrėžia skirtingai, todėl sunku išskirti vieną apibrėžimą, kuris visapusiškai atitiktų šią sąvoką. Pasak J. I. Gilinskij, jeigu kiekvienas žemės gyventojas gerai supranta, kas yra nusikaltimas ir nusikalstamumas, tai specialistui, kriminologui, tai vienas iš pačių sudėtingiausių klausimų¹⁷.

G. Sakalauskas pastebi, kad nusikalstamumo sampratos „akrobatikoje“ galima atrasti įvairiausių stilių, tai pradedant mėginimais griežtai apibrėžti neginčijamus ir nekintančius nusikalstamumo požymius ir baigiant paties nusikalstamumo egzistavimo neigimu, taigi ir šios sąvokos beprasmybės propagavimu¹⁸. Pažymėtina, kad vieni autoriai nusikalstamumą apibūdina gana abstrakčiai kaip „vieną iš visuomenės parametrų, charakterizuojančių socialinio mechanizmo būklę, jo sudėtingų dalių suderinamumą“¹⁹, kiti stengiasi sąvoką detalizuoti ir mano, kad „nusikalstamumas – tai sąlyginai masinis, istoriškai kintantis socialinio, baudžiamojo teisinio pobūdžio klasinės visuomenės reiškinys, susidedantis iš visumos nusikaltimų, padaromų tam tikroje valstybėje per tam tikrą laikotarpį“²⁰.

Pastebima, kad vakarų kriminologijos literatūroje dažniausiai pateikiama abstrakti nusikalstamumo samprata, kuri neleidžia susidaryti vieningai nuomonei ir išskirti pagrindinius šio reiškinio požymius. Pavyzdžiui vokiečių kriminologas E. Buchgolcas nusikalstamumą supranta kaip tam tikrą žmonių elgesio visuomenėje formą, turinčią socialiai neigiamą ir griaujamąjį poveikį, pavaldžią bendriems socialinio gyvenimo dėsningumams²¹. Amerikiečių kriminologai E.

¹⁵ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 14

¹⁶ Под редакцией Аванесова Г. Криминология. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 173.

¹⁷ Я. И. Гилинский, *Девиянтность, преступность, социальный контроль* (СПб: Юридический центр Пресс, 2004), 194.

¹⁸ Gintautas Sakalauskas ir kt., *op. cit.*, 14.

¹⁹ Juratė Galinaitytė ir Tomas Rudzakis, *supra* note, 1: 134-140.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 115.

H. Frank ir R. Quinney nusikalstamumą apibrėžia kaip nusikaltėlio ir aukos sąveikos procesą, kurį kontroliuoja atitinkamos valstybės institucijos, arba paprastai kaip nusikaltimus ir nusikaltėlius²². Lenkų kriminologo J. Bafija nuomone, nusikalstamumas yra visuomeninis reiškinys, tikrovėje pasireiškiantis per atskirus nusikalstamumo elgesio aktus, atitolinančius asmenį nuo socializacijos proceso²³.

Tuo tarpu kita grupė kriminologų nusikalstamumą apibūdina išsamiau, nurodydami atskirus nusikalstamumui būdingus bruožus bei rodiklius. A. Čepas nusikalstamumą apibrėžia kaip masiškai paplitusį, istoriškai kintantį socialinį reiškinį, turintį antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantį iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse ar jų dalyse, padarytų per tam tikrą laiką, visumos²⁴. A. Kiškio nuomone, nusikalstamumas tai neišvengiamas, sąlyginai masinis, gana stabilus, socialiai sąlygotas, nepageidaujamas, istoriškai kintamas, gana latentiškas socialinis teisinis reiškinys, pasireiškiantis kaip atskirų nusikalstamų veikų visuma, padaryta konkrečioje teritorijoje per konkretų laikotarpį²⁵. J. Galinaitytė ir T. Rudzkis mano, kad „nusikalstamumas yra valstybei ir visuomenei pavojingas, istoriškai kintantis, save kuriantis sąlyginai savarankiškas, socialinis teisinis reiškinys, nulemtas visuomenėje vykstančių socialinių procesų ir reiškinių, reikalaujantis nuolatinės kontrolės“²⁶.

Galima pastebėti, kad nors ir nėra vieno visuotinai pripažįstamo, mokslškai pagrįsto, visus požymius apimančio nusikalstamumo apibrėžimo, tačiau iš esmės sutinkama, kad tai socialinis – teisinis reiškinys, kurį daugelis detalizuoja erdvės ir laiko tarpais. Suprantama, kad nusikalstamumas negali egzistuoti pats savaime, todėl jo turinį ir esmę sąlygojantys faktoriai yra lemiami socialinės aplinkos bei teisės. Socialiniu požiūriu nusikalstamumas atsiskleidžia kaip specifinė žmonių elgesio, pažeidžiančio konkrečios socialinės sistemos tinkamą funkcionavimą, forma. Teisiniu požiūriu nusikalstamumas sudaro visumą priešingų baudžiamajai teisei veiksmų, kurių atžvilgiu visuomenė (veikdama per valstybės institucijas ar atskirus visuomenės narius) vykdo prevencinę veiklą.²⁷

Nusikalstamumas, jo samprata, buvo ir yra analizuojamas ne vieno autoriaus, skirtingais laikotarpiais. Šiai dienai dažniausiai kalbame apie šiuolaikinį nusikalstamumą, sparčiai besikeičiant pasauliui, jo galimybėms, kartu keičiasi ir nusikalstamumo pobūdis, jo didėjimo ar mažėjimo tendencijos, taip pat jo struktūra ir priežastys. Lietuvių kalbos žodyne žodis

²² Antanas Jatkevičius, „Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2003), 18.

²³ *Ibid.*, 19.

²⁴ Vladas Pavilonis ir kt. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. (Vilnius: Eugrimas, 2001), 134.

²⁵ Alfredas Kiškis. Kriminologijos paskaitų medžiaga. Nusikalstamumas. <http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/4%20tema.ppt>, prisijungimo laikas: 2020-12-12.

²⁶ Jūratė Galinaitytė ir Tomas Rudzkis, *supra* note, 1: 139

²⁷ Armantas Abramavičius ir kt., *Namų advokatas* (Vilnius: VĮ TIC, 2002), 577.

„šiuolaikinis“ apibrėžiamas kaip šiuo laiku esantis, dabartinis²⁸. Taigi, apjungiant šio žodžio aiškinimą su aukščiau pateiktomis nusikalstamumo sampratomis bei išskirtais požymiais, galima būtų formuluoti tokią šiuolaikinio nusikalstamumo sampratą – tai šiuo laiku esantis, kiekvienai valstybei nepageidautinas, tačiau neišvengiamas socialinis teisinis reiškiny, kuris pasireiškia tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį, padarytų nusikalstamų veikų visuma. Šiame darbe šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje atspindžiu bus laikomas 2010 – 2019 metų laikotarpis, kuris bus analizuojamas ne tik laiko, bet ir kokybiniais parametrais.

1.1 Registruoto šiuolaikinio nusikalstamumo būklė, lygis, dinamika ir struktūra

Siekiant suprasti šiuolaikinį nusikalstamumą Lietuvoje, būtina išsiaiškinti šios problemos mastą. Taigi, vienas iš pagrindinių, oficialių, nusikalstamumo rodiklių yra padarytų nusikalstamų veikų registruotas skaičius. Tai būtinas kiekvienos šiuolaikinės valstybės statistikos duomenų elementas, svarbi informacinė priemonė baudžiamajai politikai, kuri yra bendros socialinės politikos sudedamoji dalis, vykdyti ir tobulinti.²⁹ Registruoto nusikalstamumo duomenys yra sudėtinga įvairių visuomenėje vykstančių procesų išdava, jie atspindi ne tik realius (užregistruoto) nusikalstamumo, bet ir baudžiamosios politikos, nusikaltimų išaiškinimo ir registracijos, gyventojų požiūrio į nusikalstamumą, policiją, kriminalinę justiciją ir valstybę apskritai pokyčius.³⁰

Tam, kad nusikalstamumo rodikliai būtų statistiškai patikimi, būtinas ganėtinai didelis stebėjimo objektų skaičius, t. y. turi būti išpildytas masiškumo reikalavimas. Masiškumą, kaip kiekybinę nusikalstamumo ypatybę, apibrėžia teritorijos ir laiko kriterijai – tam tikra nusikalstamų veikų „kritinė masė“, reikalinga atskleidžiant atsitiktinius dėsningumus. Skiriami kiekybiniai ir kokybiniai nusikalstamumo rodikliai, kurie apibūdina atskiras šio reiškinio puses ir yra glaudžiai susiję.³¹

Nusikalstamumą kiekybiškai apibūdina jo paplitimas, kurio rodikliai yra būklė ir lygis.³² Nusikalstamumo būklė atspindi absoliutus nusikalstamų veikų, padarytų per tam tikrą apskaitos laikotarpį valstybėje arba atskirame regione, skaičius. Tačiau, šis rodiklis neleidžia palyginti nusikalstamumo paplitimo atskirose valstybėse (regionuose) arba tam tikrais laikotarpiais. Pavyzdžiui, jeigu žinosime tik nusikaltimų skaičių, mes negalėsime palyginti skirtingų valstybių

²⁸Jonas Kruopas., „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas,“ Lietuvių kalbos žodynas, 2021 sausio 7 d., <http://www.lkz.lt/?zodis=%C5%A1iuolaikinis&id=2505779000>

²⁹ Genovaitė Babachinaitė, „Šiuolaikinio registruoto nusikalstamumo Lietuvoje pagrindiniai bruožai,“ *Jurisprudencija* 19,4 (2012): 1620.

³⁰ Alfredas Kiškis ir kt., *Nusikalstamumo Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 123.

³¹ Tomas Rudzakis ir kt., *supra* note, 2: 125-126.

³² Tomas Rudzakis ir kt., *supra* note, 2: 125-126.

nusikalstamumo būklės, kadangi gyventojų skaičius kiekvienoje šalyje skirtingas. Atitinkamai palyginę nusikalstamumo būklę skirtingu laikotarpiu, gausime abejotinas išvadas, kadangi per eilę metų gyventojų skaičius kinta, vyksta gyventojų migracija, keičiasi gyventojų amžiaus grupės ir panašiai. Todėl nusikalstamumo paplitimui apibūdinti, be būklės, naudojamas dar vienas rodiklis – nusikalstamumo lygio.³³ Tai konkrečioje erdvėje ir per konkretų laikotarpį padarytų nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis pasirinktam tos erdvės gyventojų (kitų objektų) skaičiui. Dažniausiai skaičiuojamas 100 tūkstančių toje teritorijoje gyvenančių žmonių.³⁴ Nusikalstamumo struktūra bei nusikalstamų veikų pobūdis atspindi jo kokybinę išraišką. Nusikalstamumas yra daugiastrukūris reiškinys, todėl jame gali būti išskiriamos vidinės dalys. Nusikalstamumo struktūra, tai viso nusikalstamumo ar atskirų jo rūšių vidinė sandara.³⁵ Nusikalstamumo raidą apibūdina – nusikalstamumo dinamika. Tai nusikalstamumo kiekybinių ar kokybinių rodiklių kitimas per pasirinktą laikotarpį.³⁶

Šiame darbo skyriuje būtent ir nagrinėsime aukščiau aprašytus rodiklius, t. y. registruoto nusikalstamumo Lietuvoje būklę, lygį, dinamiką ir struktūrą. Tačiau negalime pamiršti, kad registruotas nusikalstamumas sudaro tik dalį nusikalstamo elgesio šalyje visumos, taip pat yra neužfiksuota, neįregistruota dalis, kuri vadinama latentiniu nusikalstamumu³⁷. Latentinį nusikalstamumą patikimiausiai parodo asmenų viktimologinės apklausos. Juose pagal griežtas atrankos metodikas atrenkamas gana didelis respondentų skaičius ir tuomet klausiama apie jų viktimologinę patirtį (ar jie nukentėjo nuo nusikaltimų), taip pat nusikaltimų pobūdį, aplinkybes, pranešimo teisėsaugos institucijoms faktą, nepranešimo joms priežastis ir pan. Šios apklausos leidžia adekvačiau įvertinti viktimizacijos incidentų lygį, nes jose gaunami duomenys apie padarytas, tačiau oficialiai neužregistruotas nusikalstamas veikas bei nukentėjusius nuo jų žmones. Tačiau tokie reguliarūs tyrimai šalies mastu pastaraisiais metais nebuvo atliekami.³⁸ Šiame darbe daugiausiai bus minimi ankstesnių metų atlikti viktimologiniai tyrimai, kurie įeina į magistro baigiamojo darbo nagrinėtą laikotarpį.

Analizuodami šiuolaikinį nusikalstamumą Lietuvoje, apimame dešimties metų laikotarpį (2010 – 2019 m.). Mažiausias tiriamasis laikotarpis turi būti bent penkeri metai, kadangi per ilgesnį laikotarpį atsiskleidžia ir išryškėja nusikalstamumo ilgalaikės tendencijos. Norėčiau atkreipti dėmesį, kad 2016 m. įvyko nusikaltimų registracijos pokyčių, todėl šių metų pateiktus duomenis

³³ Jurijus Bluvšteinas ir kt., *supra* note, 3: 38-39.

³⁴ A.Kiškis. Kriminologijos paskaitų medžiaga. Nusikalstamumas. <http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/4%20tema.ppt> ; prisijungimo laikas: 2021.01.11.

³⁵ Tomas Rudzkis ir kt., *op. cit.*, 131.

³⁶ A.Kiškis. Kriminologijos paskaitų medžiaga. Nusikalstamumas. <http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/4%20tema.ppt> ; prisijungimo laikas: 2021.01.11.

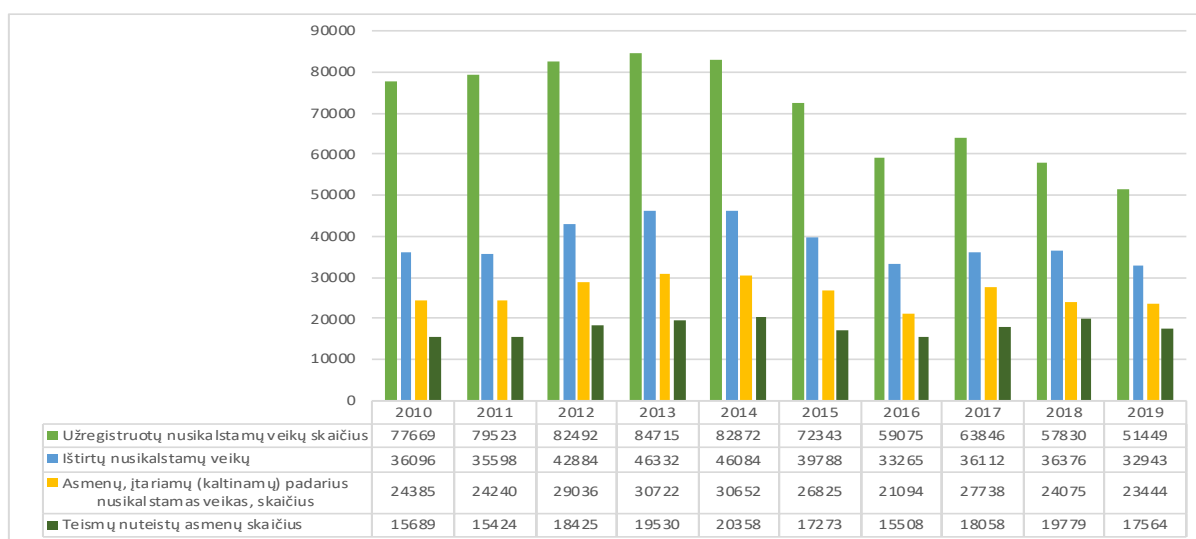
³⁷ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 45.

³⁸ Eglė Vileikienė, “Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005 – 2019 m.” 37-38. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Tyrimai/Ataskaita%20apie%20vie%C5%A1ojo%20saugumo%20b%C5%ABkl%C4%99%20Lietuvoje%202019.pdf

reikėtų lyginti su ankstesnių metų duomenimis, atsižvelgiant į tai, kad buvo padaryti registracijos pakeitimai. Nuo 2016 m. pasikeitė Nusikalstamų veikų žinybinio registro pagrindinių statistinių rodiklių skaičiavimo tvarka. Užregistruotų nusikalstamų veikų statistiniai duomenys pradėti skaičiuoti pagal ikiteisminio tyrimo dėl nusikalstamų veikų pradėjimo datą, o ištirtų nusikalstamų veikų – pagal procesinio sprendimo dėl ikiteisminio tyrimo pabaigos priėmimo datą.³⁹

Pagrindiniai registruoto nusikalstamumo Lietuvoje būklės ir dinamikos rodiklių duomenys pavaizduoti 1 paveiksle.

Paveikslas Nr. 1. Pagrindiniai registruoto nusikalstamumo būklės ir dinamikos rodikliai Lietuvoje 2010 – 2019 m⁴⁰.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad per visą tiriamąjį laikotarpį (2010 – 2019 m.) užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 34 proc., tačiau pastebima, jog skaičiai kito netolygiai. Pateikti duomenys leidžia teigti, kad kasmet Lietuvoje ištiriama maždaug 50 proc. registruotų nusikalstamų veikų, t. y. nustatomos aplinkybės ir kaltininkas (kaltininkai), nors vėliau teisme gali paaiškėti, kad priežasčių priimti pagrįstą apkaltinamąjį nuosprendį nėra. Žvelgiant tik į tiriamojo laikotarpio pradžią ir pabaigą, matyti, kad ištirtų nusikalstamų veikų dalis išaugo, t. y. nuo 46 iki 64 proc. Tačiau, kaip buvo minėta, 2016 m. pasikeitė ištirtų nusikalstamų veikų statistinio rodiklio skaičiavimo formulė. Asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas bei nuteistų asmenų rodikliai kito netolygiai. Vidutiniškai kasmet 2010 – 2019 m. laikotarpiu Lietuvoje buvo užregistruojama po 26221 asmenis, įtariamus (kaltinamus) padarius nusikalstamas veikas, o nuteistų asmenų skaičius didėjo nuo 15689 iki 17564, t. y. per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo 12 proc.

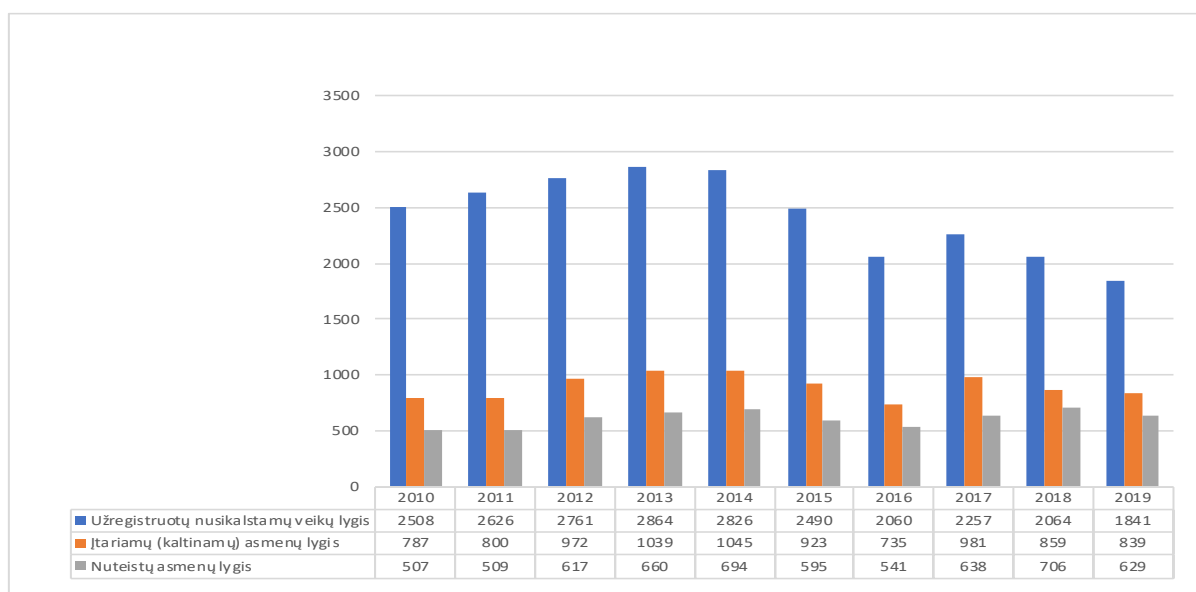
³⁹ Ibid.

⁴⁰ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis. Žiūrėta 2021.01.11 <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

Apibendrinant pateiktą diagramą (žr. 1 pav.), galima pastebėti, kad pagrindiniai registruoto nusikalstamumo rodikliai, lyginant tiriamojo laikotarpio pradžią ir pabaigą, mažėjo, išskyrus teismų nuteistų asmenų skaičiai – didėjo. O iš visos nusikalstamumo statistikos būtent nuteistų asmenų rodikliai rodo tuos tikruosius (registruotus) nusikalstamumo skaičius, nes šie skaičiai – tai teismų už nusikalstamas veikas nuteistus asmenis duomenys, kurių kaltė beveik neginčijama ir įrodyta.⁴¹

Norint tiksliau įvertinti nusikalstamumo būklę Lietuvoje reikėtų naudoti ne tik registruotojo nusikalstamumo duomenis, bet ir viktimologinių tyrimų metu gautą informaciją, kadangi kur egzistuoja nusikalstamumas, ten slypi ir latentinė šio reiškinio pusė. Viktimologiniai tyrimai yra tos priemonės, kurių pagalba galime įvertinti šio reiškinio tikruosius mastus. Mykolo Romerio universiteto mokslininkų 2012 m. atlikto viktimologinio tyrimo rezultatai parodė, kad iš 2006 apklaustų gyventojų 2011 metais Lietuvoje nukentėjo nuo kokių nors nusikalstamų veikų 571 respondentas (28 proc. apklaustųjų). Respondentai 2011 m. Lietuvoje iš viso nukentėjo nuo 1289 nusikalstamų veikų. Toks didelis nusikalstamų veikų skaičius (1289) ir nuo jų nukentėjusių respondentų skaičius (571) skirtumas yra dėl to, kad dalis respondentų nukentėjo po kelis kartus.⁴²

Paveikslas Nr. 2. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje 2010-2019 m. (100 000 gyventojų)⁴³.

Antrajame paveiksle pavaizduotas nusikalstamumo lygis (nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100 000 Lietuvos Respublikos gyventojų). Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2010 – 2019 m. vidutinis metinis gyventojų skaičius Lietuvoje mažėjo nuo 3 097 282 iki 2 794 137. Nusikalstamumo lygio skaičių dinamika leidžia atsižvelgti į šiuos pakitusius

⁴¹ Gintautas Sakalauskas, supra note, 5: 33-34.

⁴² Alfredas Kiškis ir kt., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 193.

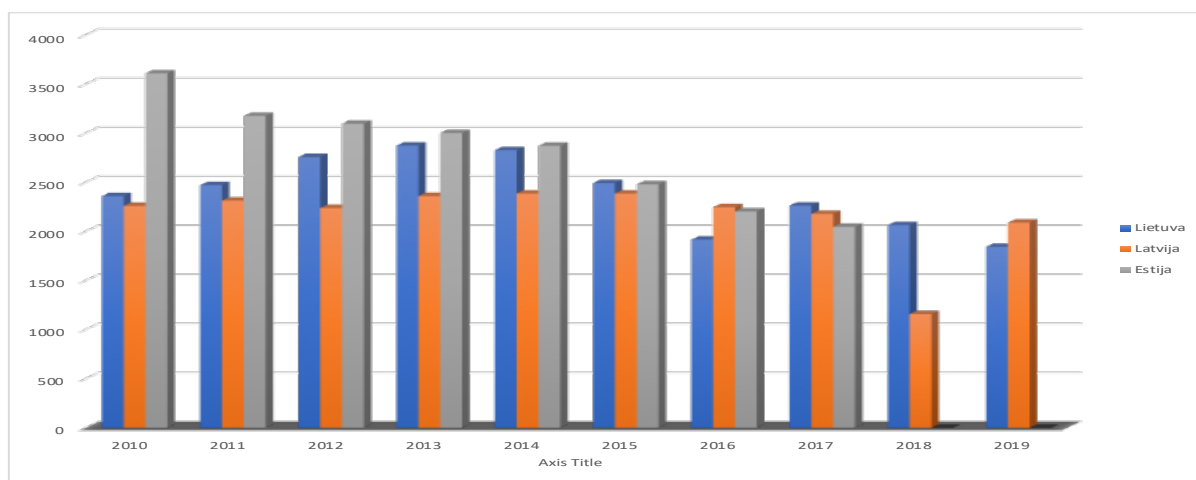
⁴³ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis. Žiūrėta 2021.01.11
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

gyventojų mažėjimo tendencijos pokyčius. Pateiktoje diagramoje skaičiai kinta netolygiai, nagrinėjamu laikotarpiu nusikalstamų veikų lygis sumažėjo 27 proc., įtariamų (kaltinamų) asmenų lygis padidėjo 7 proc., o nuteistų asmenų lygis padidėjo 24 proc. Galima būtų kelti hipotezę, kad tokį nuteistų asmenų skaičiaus didėjimą lėmė griežtėjusi baudžiamoji politika (pavyzdžiui, 2017 m. griežtėjo baudžiamoji atsakomybė už narkotikų įsigijimą ir laikymą, vairavimą išgėrus ir pan.), mažesnis išteisintų asmenų skaičius, korupcijos mažėjimas teismų sistemoje (2019 m. viešojo erdvėje, plačiai nuskambėjęs teisėjų korupcijos skandalas, galėjo įtakoti sąžiningesnį teisėjų darbą).

Apibendrinant paveiksle (žr. 2 pav.) esamus duomenis galima teigti, jog nusikalstamumo lygio dinamika Lietuvoje beveik sutampa su absoliučių užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių dinamika. Taip pat pasakytina, kad nusikalstamumo lygis Lietuvoje nekelia realios grėsmės valstybės stabilumui ir nesukelia socialinės krizės, tačiau vis tiek išlieka socialiai nepriimtinas ir nepageidautinas, neigiamai veikia visuomeninio gyvenimo sritis ir mažina gyventojų saugumą⁴⁴.

Nusikalstamumo lygis Baltijos šalyse 2010 – 2019 m. laikotarpiu pavaizduotas 3 paveiksle. Iš pateiktos diagramos matyti, kad nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų, Lietuvoje buvo mažesnis negu Estijoje (išskyrus 2017 m.) ir didesnis negu Latvijoje (išskyrus 2016 m. ir 2019 m.). Žinoma, šalių nacionalinių baudžiamųjų kodeksų skirtumai, nusikalstamų veikų registravimo taisyklės, gyventojų sudėtis ir jų skaičiaus paklaidos, teisėsaugos veiklos metodai ir kt. taip pat gali įtakoti šių rezultatų skirtumus⁴⁵.

Paveikslas Nr. 3. Nusikalstamumo lygis Baltijos šalyse 2010 – 2019 m. (100 000 gyventojų)⁴⁶.

⁴⁴ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo,“ *Valstybės žinios* 32, 1318 (2003).

⁴⁵ Gintautas Sakalauskas, *supra* note, 5: 35.

⁴⁶ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis bei pagal LR Prokuratūros veiklos 2013 m. ataskaita. Žiūrėta 2021.01.12
<https://www.ird.lt/en/international-cooperation-1/crime-statistics-1>
<https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2015/12/2013-ataskaita.pdf>

Nusikalstamumo dinamika skirtinguose šalies teritoriniuose vienetuose taip pat gali būti skirtinga⁴⁷. Tai lemia skirtingas nusikalstamumą įtakojančių veiksnių pasireiškimas, bei socialinė, demografinė, ekonominė situacija atskirose šalies teritorijose. Nusikalstamumo lygis atskirose Lietuvos apskrityse nurodytos 1 lentelėje.

Lentelė Nr. 1. Užregistruotų nusikalstamų veikų lygis (100 tūkst. gyv.) Lietuvos apskrityse 2010 – 2019 m⁴⁸.

		Užregistruotų nusikaltimų, baudžiamųjų nusižengimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų									
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Nusikalstamos veikos	Vilniaus apskritis	3337	3429	3551	3265	3179	2767	2321	2427	2399	1970
	Alytaus apskritis	1955	1955	2250	2276	2405	2114	1671	1712	1685	1594
	Kauno apskritis	2570	2540	2462	2804	2903	2630	2264	2613	2219	2062
	Klaipėdos apskritis	2438	2647	2704	3060	2679	2413	2048	2232	1832	1826
	Marijampolės apskritis	1983	2222	2350	2637	2512	2327	1923	2042	1792	1733
	Panevėžio apskritis	2009	2049	2135	2379	2722	2289	2106	2221	2054	1783
	Šiaulių apskritis	2071	2327	2812	3092	2872	2534	1903	2051	1854	1710
	Tauragės apskritis	2220	2233	2585	2665	2278	2245	1520	1617	1534	1403
	Telšių apskritis	1642	1930	2414	2338	2598	2114	1538	1731	1688	1572
	Utenos apskritis	1942	2275	2170	2318	2338	1874	1401	2063	1885	1404

Vertinant atskirų Lietuvos teritorinių vienetų savitarpio panašumą, jų tendenciją, pastebima, kad nuo 2010 m. iki 2014 m. 100 000 gyventojų užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, skirtinguose apskrityse kinta netolygiai, tačiau didžioji dalis nusikalstamų veikų – pasižymi didėjimo tendencija. Nuo 2015 m. iki 2019 m. nusikalstamumo skaičiai visose apskrityse mažėjo, išskyrus 2017 m. nusikalstamų veikų skaičius didėjo. Lyginant tik tiriamojo laikotarpio pradžią ir pabaigą, matyti, kad visose miestuose ir jų apskrityse nusikalstamų veikų skaičius mažėjo. Iš visų Lietuvoje esančių apskričių, per visą nagrinėjamą laikotarpį, daugiausia nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų teko Vilniaus apskričiai (13,3 proc.), po to – Kauno (11,5 proc.) ir Klaipėdos (11 proc.), o mažiausiai – Telšių apskričiai (8,2 proc.). Toks išsidėstymas nebūtinai reiškia blogiausią kriminogeninę padėtį, įtakos šiems skaičiams taip pat turi gyventojų pasitikėjimas teisėsauga, nukentėjusiųjų elgsena, teisėsaugos institucijų sąžiningumas, t. y. kiek teisėsaugos institucija linkusi užregistruoti nusikalstamą veiką, ir pan.

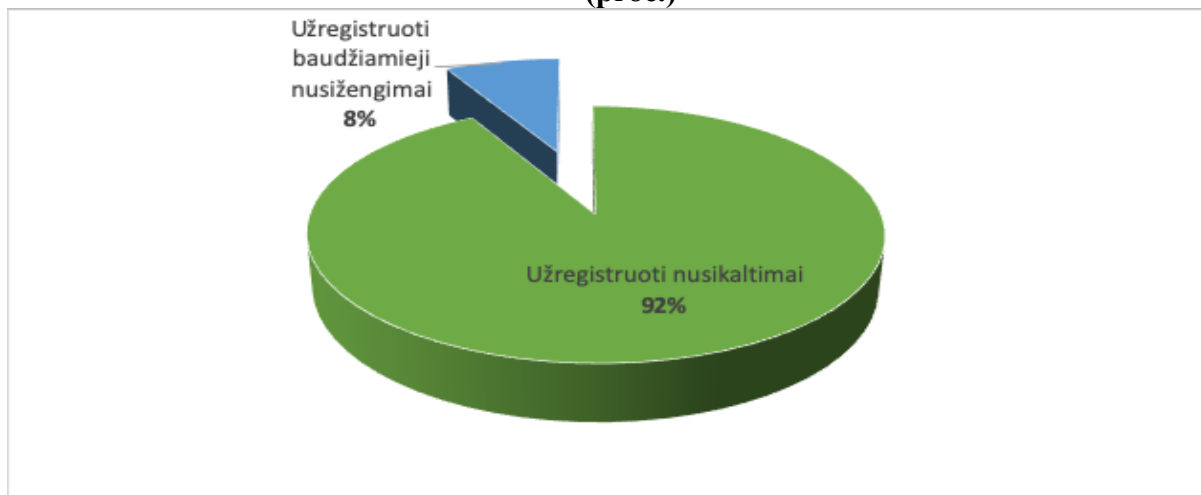
Kaip jau buvo minėta skyriaus pradžioje, siekiant tinkamai įvertinti nusikalstamumą, be kiekybinio, turi būti ir kokybinis vertinimas, susijęs su nusikalstamumo kaip reiškinio socialine kilme ir esme. Žinoma, kaip negalima pažinti visuomenės ir jos dėsningumų tiriant atskirus individus arba net jų visumą, taip negalima pažinti nusikalstamumo ir jo dėsningumų tiriant tik

⁴⁷ Alfredas Kiškis ir kt., *supra* note, 30: 126.

⁴⁸ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis. Žiūrėta 2021.01.16 <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

konkrečias nusikalstamas veikas arba jų sumą. Vienareikšmiškai, nusikalstamumas egzistuoja ir išryškėja per nusikalstamų veikų visumą, tačiau jis nėra šių veikų mechaninė suma, nes jų kiekybė pereina į naują savybę – kokybę.⁴⁹ Toliau bus pateikiama nusikalstamumo struktūra pagal nusikalstamas veikas.

Paveikslas Nr. 4. Užregistruotų nusikalstamų veikų struktūra Lietuvoje 2010 – 2019 m⁵⁰. (proc.)

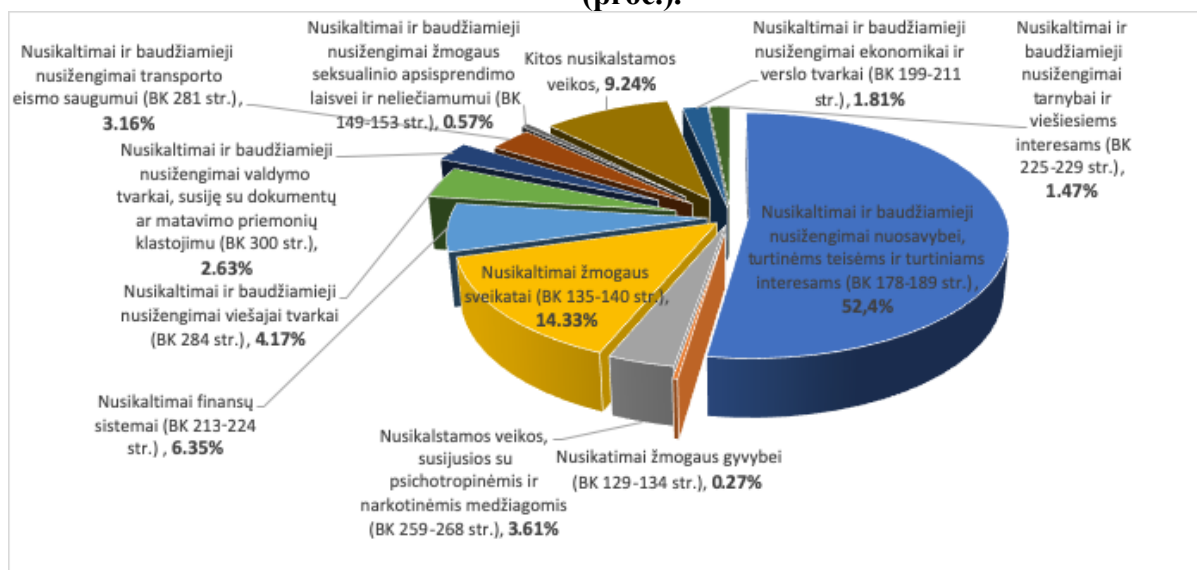

Lietuvoje per 2010 – 2019 m. laikotarpį užregistruotos iš viso 711814 nusikalstamos veikos. Iš jų 8 proc. sudaro baudžiamieji nusižengimai ir 92 proc. nusikaltimai (žr. 4 pav.). Tai rodo, kad Lietuvoje tik maždaug kas dešimta veika yra baudžiamasis nusižengimas, o didžiąją dalį sudaro nusikaltimai. Vertinant tik šiuos duomenis, gali susidaryti įspūdis, kad Lietuvoje mažiau kėsinausi į tas baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, kurios yra švelniau saugomos įstatymo, tačiau taip pat galima daryti prielaidą, kad tokio pobūdžio nusikalstamos veikos dažniau lieka neužregistruotos (žmonės nesikreipia į policiją, netiki, kad nusikaltėlis bus surastas, patiria mažus nuostolius ir pan.) todėl realiai neatsispindi statistikos duomenyse.

⁴⁹ Juratė Galinaitytė ir Tomas Rudzkis, *supra* note, 1: 137.

⁵⁰ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis. Žiūrėta 2021.01.25
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

Paveikslas Nr. 5. Užregistruotų nusikalstamų veikų struktūra Lietuvoje 2010 – 2019 m⁵¹. (proc.).

Kaip matyti (žr. 5 pav.), visu nagrinėjamu laikotarpiu didžiausią dalį registruoto nusikalstamumo struktūroje sudaro nusikalstamos veikos nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams (52,4 proc.). Tačiau nuo 2012 m. iki 2019 m. skaičiai už šias nusikalstamas veikas mažėjo, išskyrus 2014 m. šiek tiek didėjo, lyginant su ankstesniais metais (2010 m. užregistruotos 50814 nusikalstamos veikos, o 2019 m. 19234, t.y. nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo 62 proc.). Vagystės sudaro didžiausią dalį užregistruojamų nusikalstamų veikų. Per nagrinėjamą laikotarpį užregistruotų vagysčių skaičius siekia 37,1 proc. iš visų užregistruotų nusikalstamų veikų. Nuo 2015 m. dekriminalizuotos vagystės, kurių padaryta žala nedidelė, pakeista turto vertės riba iš prieš tai buvusios „nuo 1 MGL“ į „daugiau nei 3, bet neviršijant 5 MGL“, o tai turėjo įtakos tokio pobūdžio nusikalstamų veikų skaičiaus mažėjimui⁵². Taip pat nemažą dalį, lyginant su kitomis pateiktomis nusikalstamomis veikomis, sudaro nusikaltimai žmogaus sveikatai, t. y. 2010 – 2019 m. laikotarpiu sudaro 14,3 proc. iš visų užregistruotų nusikalstamų veikų. Nuo 2012 m. ženkliai išaugo šio pobūdžio nusikaltimų skaičius (2010 m. užregistruoti 3563 nusikaltimai žmogaus sveikatai, o 2019 m. 11665, t. y. nagrinėjamu laikotarpiu skaičiai padidėjo daugiau nei 3 kartus). Tokiam skaičių šuoliui įtakos turėjo 2011 m. pabaigoje įsigaliojęs apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Per visą nagrinėjamą laikotarpį, nusikaltimai finansų sistemai sudarė 6,4 proc., tačiau skirtingu laikotarpiu, skaičiai kito netolygiai

⁵¹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (FORMA_1G). Žiūrėta 2021.01.25 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource=40640

⁵² Eglė Vileikienė, „Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005 – 2019 m.“ 31. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Tyrimai/Ataskaita%20apie%20vie%C5%A1ojo%20saugumo%20b%C5%ABkl%C4%99%20Lietuvoje%202019.pdf

(didžiausias užregistruotas skaičius – 2013 m. 5614 nusikaltimų, o mažiausias 2019 m. 3205). 4,2 proc. tarp visų Lietuvoje 2010 – 2019 m. užregistruotų nusikalstamų veikų, sudarė nusikalstamos veikos, susijusios su viešosios tvarkos pažeidimais. Lietuvoje nuo 2010 m. iki 2019 m. tokių užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 39 proc. Šių skaičių mažėjimas susijęs su 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojusiais BK 284 straipsnio pakeitimais (buvo panaikinta viešosios tvarkos pažeidimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis). Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis Lietuvoje užregistruojamas skaičius siekia 3,6 proc. visų per nagrinėjamus metus registruotų nusikalstamų veikų. Per tiriamąjį laikotarpį, šių veikų skaičių dinamika nepastovi (2010 m. užregistruotos 2198 nusikalstamos veikos, o 2019 m. 3048) – didesnis nusikalstamų veikų skaičių augimas pastebimas nuo 2017 m., tačiau įtakos tam turi priimti įstatymų pakeitimai. Taigi, 2017 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksui ir panaikinus administracinę atsakomybę už nedidelio kiekio narkotinių ir psichotropinių medžiagų įgijimą ir laikymą, pasireiškia dar didesnė baudžiamosios justicijos sistemos apkrova⁵³. Kelių transporto eismo taisyklių pažeidimų, kurie užtraukia baudžiamąją atsakomybę skaičius siekia 3,2 proc. viso tiriamojo laikotarpio registruotų nusikalstamų veikų. Pastebima, kad 2017 – 2018 m. nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų transporto eismo saugumui užregistruoti skaičiai ženkliai didesni (daugiau kaip 4 kartus), lyginat su ankstesniais metais. Vėlgi įtakos tam turi 2017 m. priimtas įstatymo (LR BK 281 str. 7 d.) pakeitimas, kuriame buvo kriminalizuotas vairavimas apsvaigus nuo alkoholio, kai vairuotojo kraujyje nustatoma daugiau nei 1,5 promilės alkoholio⁵⁴. Šiuo įstatymo pakeitimu, siekta padidinti eismo saugumą, užkirsti kelią neblaivių vairuotojų daromiems kelių eismo taisyklių pažeidimams, kurie kelia itin didelį pavojų kitiems eismo dalyviams. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su dokumentų klastojimu, jo realizavimu ar panaudojimu, tiriamojo laikotarpio metu sudarė 2,6 proc., tarp visų registruotų nusikalstamų veikų. 1,8 proc. visų Lietuvoje 2010 – 2019 m. užregistruotų nusikalstamų veikų sudarė nusikalstamos veikos, susijusios su ekonomikai ir verslo tvarkai padarytais pažeidimais. Nusikalstamos veikos tarnybai ir viešiesiems interesams per tiriamąjį laikotarpį sudarė 1,5 proc. iš visų užregistruotų nusikalstamų veikų. Nuo 2016 m. šio pobūdžio nusikalstamų veikų skaičius pradėjo sparčiai mažėti (2015 m. užregistruotos 1281 nusikalstamos veikos, o 2019 m. 516). Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nėra dažnai užregistruojamos veikos, nagrinėjamu

⁵³ Aurelijus Gutauskas, „Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis: jautriausi teismų praktikos aspektai“, Teisės apžvalga, 2, 18 (2018): 192, https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/60434/1/ISSN2029-4239_2018_N_2_18.PG_191-209.pdf?fbclid=IwAR3L6Xi7n1Z7PNm3FUx3VjXIYwyEQh4uWiYOl8PhmSkMoIRMxKyIadx_flo

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000) https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/TAIS_471480

laikotarpiu tokios nusikalstamos veikos sudaro 0,6 proc. (didžiausias užregistruotas skaičius 2011 m. 540 nusikalstamų veikų, o mažiausias 2016 m. 305). Nusikaltimai labiausiai įstatymo saugomai vertybei – žmogaus gyvybei nagrinėjamu laikotarpiu sudaro 0,3 proc. iš visų nusikalstamų veikų. Per nagrinėjamą laikotarpį šių nusikaltimų sumažėjo 51 proc.

Aukščiau aptarti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai sudaro didžiąją dalį (~91 proc.) visų padarytų veikų per tiriamąjį laikotarpį, kiti ~9 proc. nusikalstamų veikų pažeidžia kitas baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes. Iš pateiktų duomenų, galima būtų pastebėti, kad beveik visų užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiai – skirtingu laiku, kinta netolygiai, t. y. vienais metais mažėja, kitais didėja. Tačiau kardinalių šių skaičių sumažėjimas ar padidėjimas priklauso ne tik nuo įvairių socialinių, politinių, ekonominių, organizacinių pokyčių šalyje, tačiau kaip matome ir nuo teisės aktų pakeitimų⁵⁵.

Toliau tam, kad būtų galima padaryti konkretnes išvadas, atliekama detalesnė kai kurių atskirų nusikalstamų veikų rūšių statistinių duomenų analizė Lietuvoje 2010 – 2019 m. laikotarpiu.

1.2 Turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamos veikos

Pradedant detaliau nagrinėti šias nusikalstamas veikas, manyčiau būtina jas atriboti pagal tai, kam padaryta ar kėsintasi padaryti žalos. Pasak K. Taidmeno, ekonominiu nusikaltimu žala padaroma ne konkrečiam asmeniui, kaip turtinių nusikaltimų atveju, o daugiau neapibrėžtai asmenų grupei. Veikos, laikomos ekonominiais nusikaltimais, viršija grėsmę individualiems interesams, t. y. jomis tiesiogiai pažeidžiami valstybei svarbūs ekonominiai santykiai bei žala padaroma didžiajai visuomenės daliai, o ne atskiram individui, kyla pavojus ekonominiai tvarkai.⁵⁶

Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje analizuojami BK⁵⁷ XXVII – XXXII skyriuose numatytų nusikalstamų veikų statistiniai rodikliai. Toliau pateikiama (*lentelė Nr. 2*) turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų struktūra, o pagrindinių grupių nusikalstamų veikų dinamika 2010 – 2019 m. pavaizduota – *6 paveiksle*.

⁵⁵ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 44.

⁵⁶ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 471.

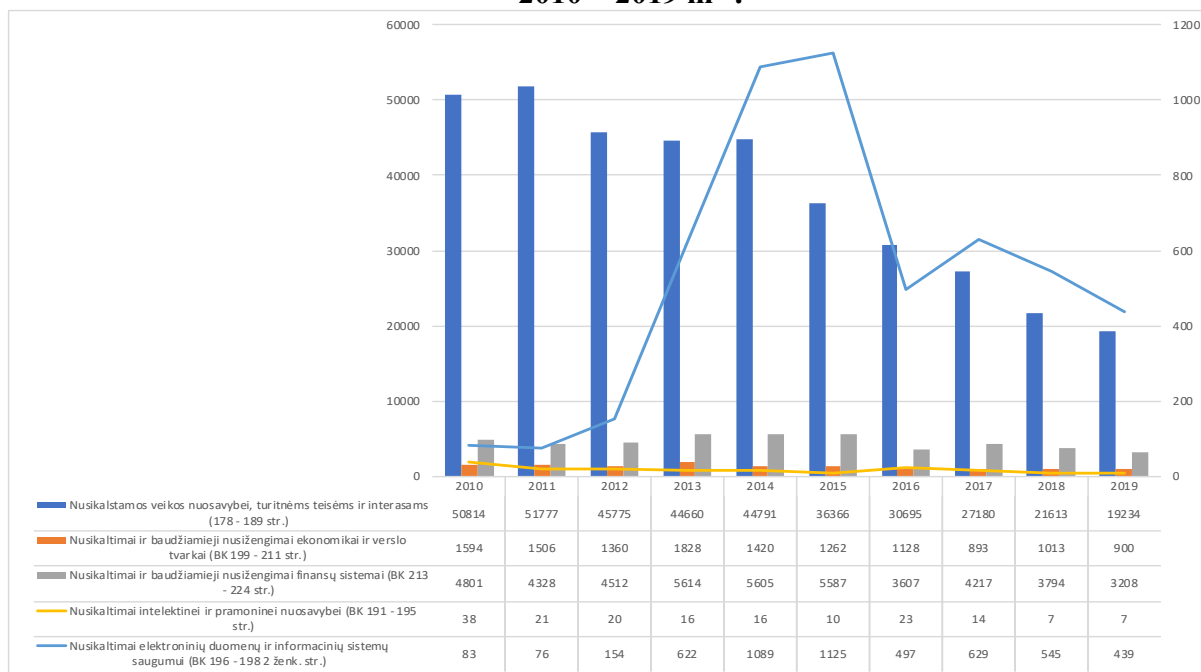
⁵⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000) https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/TAIS_471480

Lentelė Nr. 2. Turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų struktūra 2010–2019 m⁵⁸.

Nusikalstamos veikos rūšys	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Nusikalstamos veikos nuosavybei, turimoms teisėms ir interesams (178 – 189 str.)</i>										
Vagystė BK 178 str.	72,907%	71,404%	70,659%	69,899%	69,739%	70,896%	73,693%	72,222%	68,551%	65,213%
Neteisėtai naudojimas energija ir ryšių paslaugomis BK 179 str.	0,152%	0,112%	0,188%	0,134%	0,096%	0,080%	0,075%	0,048%	0,079%	0,073%
Piešimas BK 180 str.	5,367%	4,832%	4,201%	4,178%	3,769%	4,372%	4,372%	4,003%	3,803%	3,457%
Turto prievartavimas BK 181 str.	0,350%	0,332%	0,347%	0,358%	0,326%	0,506%	0,407%	0,500%	0,370%	0,478%
Sukčiavimas BK 182 str.	8,651%	10,582%	10,879%	12,407%	13,248%	12,336%	10,138%	11,034%	12,877%	15,499%
Manipuliavimas sporto varžybomis BK 182 str. 1 ž.	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,047%
Turto pasisavinimas BK 183 str.	1,596%	1,246%	1,252%	1,232%	1,456%	1,268%	1,016%	1,181%	1,166%	1,513%
Turto iššvaistymas BK 184 str.	0,464%	0,342%	0,376%	0,428%	0,353%	0,349%	0,231%	0,313%	0,472%	0,510%
Radinio pasisavinimas BK 185 str.	0,002%	0,010%	0,013%	0,009%	0,009%	0,003%	0,007%	0,004%	0,000%	0,000%
Turtinės žalos padarymas apgaule BK 186 str.	0,274%	0,195%	0,179%	0,197%	0,143%	0,080%	0,072%	0,048%	0,093%	0,078%
Turto sunaikinimas ar sugadinimas BK 187 str.	9,167%	9,717%	10,707%	9,790%	9,768%	8,755%	8,930%	9,625%	11,174%	11,625%
Turto sunaikinimas ar sugadinimas dėl neatsargumo BK 188 str.	0,026%	0,035%	0,031%	0,038%	0,040%	0,038%	0,036%	0,026%	0,037%	0,031%
Nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas BK 189 str.	1,045%	1,064%	1,003%	0,967%	0,804%	1,061%	0,968%	0,898%	1,277%	1,378%
Neteisėtai praturtėjimas BK 189 str. 1 ženk.	0,000%	0,129%	0,166%	0,363%	0,250%	0,256%	0,055%	0,099%	0,102%	0,099%
Dalis (proc.) tarp visų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų	88,634%	89,722%	88,333%	84,680%	84,637%	81,998%	85,382%	82,531%	80,131%	80,856%
<i>Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei (BK 191 – 195 str.)</i>										
Autorių teisės pasisavinimas BK 191 str.	0,000%	9,524%	0,000%	6,250%	12,500%	0,000%	4,348%	14,286%	42,857%	0,000%
Literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio neteisėtai atgaminimas, neteisėtų kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas BK 192 str.	92,105%	71,429%	80,000%	87,500%	75,000%	70,000%	82,609%	71,429%	42,857%	85,714%
Informacijos apie autorių teisių ar gretutinių teisių valdymą sunaikinimas arba pakeičimas BK 193 str.	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Neteisėtai autorių teisių ar gretutinių teisių techninių apsaugos priemonių pašalinimas BK 194 str.	2,632%	0,000%	10,000%	0,000%	6,250%	0,000%	0,000%	0,000%	14,286%	0,000%
Pramoninės nuosavybės teisių pažeidimas BK 195 str.	5,263%	19,048%	10,000%	6,250%	6,250%	30,000%	13,043%	14,286%	0,000%	14,286%
Dalis (proc.) tarp visų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų	0,066%	0,036%	0,039%	0,030%	0,030%	0,023%	0,064%	0,043%	0,026%	0,029%
<i>Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui (BK 196 – 198 2 ženk. str.)</i>										
Neteisėtai poveikis elektroniniams duomenims BK 196 str.	8,434%	6,579%	4,545%	5,145%	1,010%	2,311%	2,817%	2,067%	3,303%	2,961%
Neteisėtai poveikis informacinei sistemai BK 197 str.	8,434%	2,632%	7,143%	0,965%	0,551%	0,356%	2,213%	0,477%	2,202%	0,911%
Neteisėtai elektroninių duomenų perėmimas ir panaudojimas BK 198 str.	66,265%	53,947%	41,558%	14,148%	21,579%	12,089%	9,859%	10,970%	21,468%	8,884%
Neteisėtai prisijungimas prie informacinės sistemos BK 198 str. 1 ženk.	12,048%	34,211%	24,675%	69,936%	75,298%	82,667%	79,477%	82,194%	64,037%	82,460%
Neteisėtai disponavimas įrenginiais, programine įranga, slaptažodžiais, prisijungimo kodais ir kitokiais duomenimis BK 198 str. 2 ženk.	4,819%	2,632%	22,078%	9,807%	1,561%	2,578%	5,634%	4,293%	8,991%	4,784%
Dalis (proc.) tarp visų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų	0,145%	0,132%	0,297%	1,179%	2,058%	2,537%	1,382%	1,910%	2,021%	1,845%
<i>Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai (BK 199 – 211 str.)</i>										
Kontrabanda BK 199 str.	11,230%	15,139%	21,397%	30,635%	23,169%	23,059%	39,805%	36,618%	48,865%	37,111%
Mutinės apgaule BK 199 str. 1 ženk.	0,314%	0,531%	0,147%	0,274%	0,423%	0,238%	0,000%	0,000%	0,099%	0,111%
Neteisėtai disponavimas akcijais apmokest. prekėmis BK 199 str. 2 ženk.	10,916%	10,691%	15,221%	19,694%	19,155%	18,938%	17,287%	20,605%	13,623%	26,333%
Neteisėtai prekių ar produkcijos neišvežimas iš LR BK 200 str.	0,878%	0,465%	0,809%	0,109%	0,211%	0,792%	0,266%	0,560%	0,296%	0,111%
Neteisėtai naminių stiprių alkohol. gėrimų, nederat. ar denat. etilo alkohol. ir aparatų įreng. gaminti gamimas, laik., gaben., realizavimas BK 201 str.	53,890%	46,879%	40,147%	30,689%	34,014%	34,786%	25,532%	26,316%	23,100%	21,889%
Neteisėtai vertim. ūkine, komercine, finan. ar profes. veikla BK 202 str.	6,399%	6,441%	5,588%	5,306%	6,268%	7,369%	4,610%	5,599%	6,614%	7,333%
Neteisėta juridinio asmens veikla BK 203 str.	1,631%	1,926%	2,132%	1,368%	2,324%	1,347%	1,773%	0,784%	0,790%	1,556%
Svetimo prekių ar paslaugų ženklų naudojimas BK 204 str.	4,266%	7,039%	5,221%	4,923%	6,479%	4,120%	4,699%	2,576%	1,974%	2,222%
Apgaulingas pareiškimas apie juridinio asmens veiklą BK 205 str.	0,251%	0,066%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką BK 206 str.	0,502%	0,332%	0,441%	0,438%	0,634%	1,347%	0,355%	0,112%	0,296%	0,333%
Kreditinis sukčiavimas BK 207 str.	2,384%	4,582%	3,162%	2,516%	1,761%	1,823%	1,684%	1,232%	1,185%	0,889%
Skolininko nesąžiningumas BK 208 str.	4,517%	2,855%	3,162%	2,079%	1,761%	1,268%	0,975%	1,120%	0,790%	0,556%
Nusikalstamas bankrotas BK 209 str.	2,258%	2,390%	2,279%	1,805%	3,451%	4,120%	2,926%	4,255%	2,073%	1,556%
Komerčinis šnipinėjimas BK 210 str.	0,314%	0,332%	0,147%	0,055%	0,141%	0,238%	0,000%	0,112%	0,000%	0,000%
Komerčinės paslapties atskleidimas BK 211 str.	0,251%	0,332%	0,147%	0,109%	0,211%	0,555%	0,089%	0,112%	0,296%	0,000%
Dalis (proc.) tarp visų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų	2,780%	2,610%	2,624%	3,466%	2,683%	2,846%	3,138%	2,712%	3,756%	3,783%
<i>Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai (BK 213 – 224 str.)</i>										
Netikrų pinigų ar vert. popierių pagam. laikymas arba realizavimas BK 213 str.	13,497%	17,884%	12,434%	10,438%	8,849%	31,394%	38,703%	53,616%	49,684%	34,258%
Netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektr. mokėjimo priem. klaid. ar neteis. disponavimas elektr. priemone arba jos duomenimis BK 214 str.	20,912%	20,032%	24,490%	25,365%	25,245%	18,829%	16,828%	14,252%	11,334%	18,329%
Neteisėtai elektr. mokėjimo priemon. ar jos duomenų panaudojimas BK 215 str.	46,511%	46,165%	48,958%	49,074%	51,204%	33,614%	28,528%	18,141%	18,529%	25,281%
Nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas BK 216 str.	0,771%	0,786%	0,598%	0,980%	1,070%	1,754%	0,887%	0,498%	1,450%	1,621%
Prekyba finansinėmis priem. pasin. viešai neatskl. inform. BK 217 str.	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,018%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%
Manip. finansin. priemonių rinkia BK 218 str.	0,000%	0,000%	0,000%	0,018%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,000%	0,031%
Mokesčių nesumokėjimas BK 219 str.	1,291%	0,485%	0,266%	0,517%	0,303%	0,555%	0,693%	0,522%	0,316%	0,343%
Neteisėtų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas BK 220 str.	2,937%	2,634%	1,751%	1,799%	1,445%	2,076%	2,495%	1,945%	3,400%	4,239%
Deklaracijos ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas BK 221 str.	0,229%	0,277%	0,266%	0,000%	0,089%	0,036%	0,111%	0,095%	0,026%	0,094%
Apgaulin. apsk. tvarkymas BK 222 str.	10,144%	8,433%	7,225%	7,998%	8,368%	8,430%	8,567%	8,371%	11,465%	12,438%
Aplaidus apsk. tvarkymas BK 223 str.	3,312%	3,189%	3,879%	3,723%	3,318%	2,792%	2,745%	1,897%	2,504%	3,273%
Netikrų ar suklastotų pašto ženklų važv., bänderolių ar žym. ženklų pagamin. laik. ar realiz. BK 224 str.	0,396%	0,116%	0,133%	0,089%	0,089%	0,519%	0,444%	0,664%	1,292%	0,094%
Dalis (proc.) tarp visų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų	8,374%	7,500%	8,707%	10,645%	10,591%	12,598%	10,033%	12,805%	14,066%	13,486%
Iš viso (proc.) turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%	100,000%

⁵⁸ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (FORMA_1G). Žiūrėta 2021.01.29
https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

Paveikslas Nr. 6. Turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų Lietuvoje dinamika 2010 – 2019 m⁵⁹.

Kaip matyti (žr. 6 pav.), turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų dinamika nagrinėjamu laikotarpiu buvo netolygi. Nors pateikti duomenis rodo, kad vienais metais skaičiai didėjo, kitais mažėjo, tačiau žvelgiant į visą tiriamąjį laikotarpį, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiai sumažėjo, kaip ir bendro užregistruoto nusikalstamumo. Žinoma, reikėtų išskirti nusikaltimus elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui, kurių skaičiai priešingai, per nagrinėjamus metus padidėjo, nors nuo 2016 m. daugiau kaip du kartus sumažėjo lyginant su ankstesniais metais, tačiau skaičiai vis tiek išliko ženkliai didesni nei tiriamojo laikotarpio pradžioje. Atkreiptinas dėmesys, kad nors nusikalstamos veikos nuosavybei, turitinėms teisėms ir interesams kiekvienais metais, užėmė didžiausią dalį tarp visų užregistruotų nusikalstamų veikų, tačiau šių veikų didėjimo ar mažėjimo tendencija skiriasi nuo bendro nusikalstamumo (bendras užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius pradėjo mažėti nuo 2014 m. iki 2019 m., išskyrus 2017 m. – didėjo, o BK 178 – 189 str. numatytos nusikalstamos veikos viso tiriamojo laikotarpio metu mažėjo, išskyrus 2011 m. ir 2014 m. – didėjo). Iš to galima būtų daryti prielaidą, kad bendro registruoto nusikalstamumo pokyčio tendencijos, nebūtinai priklauso nuo nusikalstamų veikų, kurios užima didžiausią dalį tarp bendro registruoto nusikalstamumo.

Registruotų turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų struktūroje (žr. 2 lentelę) 2010 – 2019 m. laikotarpiu didžiąją dalį, t. y. daugiau nei 80 proc. sudarė nusikalstamos veikos nuosavybei, turitinėms teisėms ir interesams, tarp kurių daugiausiai buvo vagysčių, t. y. virš

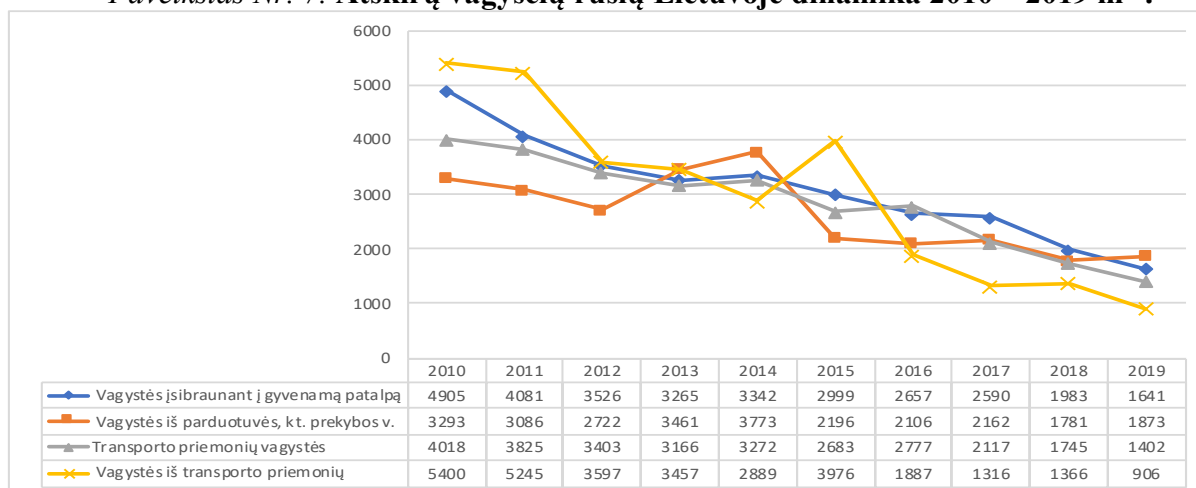
⁵⁹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (FORMA_1G). Žiūrėta 2021.01.29 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

65 proc. Tokia tendencija pastebima daugelyje pasaulio šalių. Nors užregistruotų vagysčių skaičius kasmet mažėja (išskyrus 2014 m. šiek tiek didėjo), tačiau vagystės vis dar išlieka dominuojančia nusikalstama veika ir sudaro apie ketvirtadalį visų užregistruojamų nusikalstamų veikų. Pastebima, kad nuo 2015 m. staigiai sumažėjo užregistruotų vagysčių skaičius. Žinoma, kaip jau buvo minėta, tokių skaičių pokyčiams įtakos turėjo vagysčių, kurių turtinė žala nuo 1 MGL iki 3 MGL, dekriminalizavimas (2015 m. vagystės ir kitų turtinių nusikalstamų veikų dalykas padidintas nuo 1 MGL iki 3 MGL). Be abejo bendrų skaičių mažėjimui įtakos galimai turi ir kiti veiksniai, tokie kaip gyventojų skaičiaus pokyčiai, jų sąmoningumas, aktyvesnis teisėsaugos darbas, tobulėjančios gamybos technologijos ir pan. Be to, negalime pamiršti ir latentinės šių nusikalstamų veikų dalies.

Mykolo Romerio universiteto mokslininkų 2012 m. atlikto viktimologinio tyrimo rezultatai parodė, kad 15–74 metų amžiaus Lietuvos gyventojai per 2011 m. Lietuvoje tai pat dažniausiai nukentėjo nuo vagysčių ar bandymų pavogti jų turtą – tai patyrė 205 respondentai, t. y. 10,2 proc., apklaustųjų. 17 proc. iš tų, kas 2011 m. nukentėjo nuo vagystės ar bandymo pavogti, nurodė, kad be jų, nuo šios nusikalstamos veikos dar nukentėjo ir kiti asmenys. O apie šią patirtą nusikalstamą veiką daugiau nei pusė (57 proc.) nukentėjusiųjų pranešė teisėsaugai, o 43 proc. nukentėjusiųjų apie tai nepranešė.⁶⁰

Toliau pateikiami, pagrindinių vagysčių rūšių rodikliai nagrinėjamu laikotarpiu (žr. 7 pav.).

Paveikslas Nr. 7. Atskirų vagysčių rūšių Lietuvoje dinamika 2010 – 2019 m⁶¹.

Per 2010 – 2019 m. laikotarpį 66,5 proc. sumažėjo vagysčių, padarytų įsibrovus į gyvenamąsias patalpas, 43,1 proc. sumažėjo vagysčių iš parduotuvių ar kitų prekybos vietų, transporto priemonių vagysčių sumažėjo 65,1 proc., ir net 83,2 proc. sumažėjo vagysčių iš

⁶⁰ Alfredas Kiškis ir kt., *supra* note, 40: 205-206.

⁶¹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje (FORMA_EK-SAV). Žiūrėta 2021.01.29 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

transporto priemonių. Vagystės įsibraunant į gyvenamą patalpą Lietuvoje 2010 – 2019 metais sudarė didžiausią dalį, t. y. nuo 10,5 proc. iki 13,4 proc. visų užregistruotų vagysčių. Iš pateiktos diagramos (žr. 7 pav.) matyti, kad labiausiai savo tendencijomis, nagrinėjamu laikotarpiu, išsiskiria – vagystės iš transporto priemonių. Būtent šio pobūdžio vagysčių 2010 m. buvo užregistruota daugiausiai, 2015 m. užfiksuotas didžiausias šuolis, o 2019 m. užregistruotas mažiausias nusikaltimų skaičius, tarp visų pateiktų vagysčių rūšių.

Antra pagal dydį nusikalstamų veikų grupė tarp nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams – plėšimai, sukčiavimai, turto sunaikinimai ar sugadinimai. Visų šių veikų lyginamoji dalis buvo ganėtinai panaši, t. y. sudarė nuo 4 iki 16 proc. tarp visų užregistruotų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams. Užregistruotų plėšimų skaičiai nuolat mažėjo, t. y. per visą nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo 75,6 proc. Nors skaičių pokyčiai ryškūs, tačiau žvelgiant į bendrai užimančią plėšimų dalį tarp visų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų matoma, kad tendencijos išlieka ganėtinai pastovios, t. y. kiekvienais metais vidutiniškai tenka 4,2 proc. Remiantis MRU – 2012 atlikto tyrimo duomenimis, matyti, kad beveik pusė (49 proc.) apklaustų respondentų, kurie nukentėjo nuo plėšimų, nepranešė teisėsaugos institucijomis⁶². Sukčiavimų skaičių apimtis kito netolygiai, per nagrinėjamą laikotarpį šių užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 32,2 proc. Tačiau sukčiavimų dalis tarp visų užregistruotų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų nuolat didėja (2010 m. užėmė 8,7 proc., o 2019 m. 15,5 proc.). Tai rodo, kad mums įprastus nusikaltimus (vagystes, plėšimus) keičia rafinuotesni – sudėtingesni, paremti naujausiomis technologijomis, išnaudojantys žmonių patiklumą – nusikaltimai, tokie kaip telefoniniai sukčiai ir pan.⁶³ MRU – 2012 atliktas tyrimas parodė, kad apklausti asmenys dažnai (49 proc.) apie šias patirtas nusikalstamas veikas nepraneša teisėsaugos institucijoms⁶⁴. Turto sunaikinimų ar sugadinimų beveik kiekvienais metais mažėjo, t. y. per 2010 – 2019 m. laikotarpį sumažėjo 52 proc. Vidutiniškai šių nusikalstamų veikų dalis tarp turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų užima 9,9 proc. Kitos nusikalstamos veikos sudarė nežymią – iki 1,6 proc. nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams dalį. Atlikto viktimologinio tyrimo (MRU – 2012) duomenimis nustatyta, kad 5,7 proc. tyrime apklaustų Lietuvos gyventojų per 2011 m. nukentėjo nuo nusikalstamų veikų, kai tyčia ar dėl neatsargumo buvo sunaikintas jų turtas, kurio vertė viršija 130 litų. Apie šias patirtas nusikalstamas veikas (sunaikintą, sugadintą turtą) teisėsaugai pranešė 53 proc. nukentėjusiųjų, o 45 proc. apie tai nepranešė.⁶⁵

⁶² Alfredas Kiškis ir kt., *supra* note, 40: 213-214.

⁶³ Tomas Žilinskas, „Kaip per dešimtmetį kito nusikaltimai ir pasitikėjimas teisėsauga – ataskaitos duomenys,” pranešimas, Vilnius, 2016 gruodžio 5 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/kaip-per-desimtemi-kito-nusikaltimai-ir-pasitikejimas-teisesauga-ataskaitos-duomenys>

⁶⁴ Alfredas Kiškis ir kt., *supra* note, 40: 213-214.

⁶⁵ *Ibid.*, 208.

Antroji pagal dydį (7,5 – 14 proc.) turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų grupė yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai (žr. 2 lentelę). Tarp šių nusikalstamų veikų didžiausią dalį sudarė neteisėtas elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimas (vidutiniškai ~37 proc. kiekvienais nagrinėjamais metais, tarp nusikalstamų veikų finansų sistemai), netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas (~27 proc.), netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektroninės mokėjimo priemonės klastojimas ar neteisėtas disponavimas elektronine priemone arba jos duomenimis (~20 proc.) bei apgaulingas apskaitos tvarkymas (~9 proc.). Per visą nagrinėjamą laikotarpį šių nusikalstamų veikų rodikliai buvo netolygūs, tačiau lyginant tiriamojo laikotarpio pradžią ir pabaigą, pastebima, kad netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimo, laikymo arba realizavimo bei apgaulingo apskaitos tvarkymo rodikliai padidėjo. Tuo tarpu netikrų elektroninių mokėjimo priemonių gaminimas, tikrų elektroninių mokėjimo priemonių klastojimas ar neteisėtas disponavimas elektroninių priemonių arba jų duomenimis bei neteisėtų elektroninių mokėjimo priemonių ar jų duomenų panaudojimo atvejų – sumažėjo.

Trečioji pagal dydį (2,6 – 3,8 proc.) turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų grupė buvo nusikalstamos veikos ekonomikai ir verslo tvarkai (žr. 2 lentelę), kurių didžiausią dalį, per visą nagrinėjamą laikotarpį, sudarė neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas ir realizavimas (vidutiniškai kiekvienais metais ~34 proc.), kontrabanda (~29 proc.), neteisėtas disponavimas akcizais apmokestintomis prekėmis (~17 proc.) bei neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (~6 proc.). Pastebima, kad iki 2015 m. didžiausią dalį sudarė neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų ir aparatų jiems gaminti gaminimas laikymas ir realizavimas (nors kiekvienais metais šių nusikalstamų veikų skaičiai sparčiai mažėja, nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo 77 proc.), tačiau nuo 2016 m. kontrabandos užregistruotų atvejų beveik du kartus padaugėjo ir tapo dominuojančia nusikalstama veika (per visą nagrinėjamą laikotarpį padidėjo 46 proc.) tarp ekonomikai ir verslo tvarkai padarytų nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų. Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių augimas 2010 – 2019 m. laikotarpiu pastebimas ne tik kontrabandos, bet ir nusikaltimuose ar baudžiamuosiuose nusižengimuose, susijusiuose su neteisėtu disponavimu akcizais apmokestintomis prekėmis (nagrinėjamu laikotarpiu šios nusikalstamos veikos skaičiai didėjo 36 proc.). Neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla skaičiai, per visą tiriamąjį laikotarpį, mažėjo 35 proc.

Ketvirtoji pagal dydį (0,1 – 2,5 proc.) turtinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų grupė buvo nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui (žr. 2 lentelę). Tiriamojo laikotarpio pradžioje šių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų buvo užregistruota vos keletą, t. y. 2010 – 2012 m. skaičiai siekė vos 0,1 – 0,3 proc.

tarp visų turinio ir ekonominio pobūdžio užregistruotų veikų, tačiau nuo 2013 m. skaičiai perkopė didesnę dalį, t. y. nuo 1,2 proc. iki 2,5 proc. Žinoma, kad tobulėjant informacinėms technologijoms, ūkinei, finansinei ir kitai veiklai sparčiai persikeliant į elektroninę erdvę, elektroninėje erdvėje įvykdomų nusikalstamų veikų skaičius Lietuvos Respublikoje, kaip ir visame pasaulyje, nuolat didėja, bei prognozuojama, kad ir toliau didės⁶⁶. Nors iš pateiktos lentelės matyti, kad skaičiai vienais metais didėjo – kitais mažėjo, tačiau lyginant nagrinėjamo laikotarpio pradžią ir pabaigą, pastebimas ženklus skaičių padidėjimas. Be abejo, reikėtų nepamiršti, kad šio pobūdžio nusikalstamos veikos yra itin latentiškos, jos vis sudėtingėja, jų tyrimas ir atskleidimas yra itin komplikotas dėl išskirtinio nusikaltėlių profesionalumo ir gebėjimų maskuotis internete⁶⁷.

Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų dalis intelektinei ir pramonei visuomenei tarp turinio ir ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų 2010 – 2019 m. laikotarpiu buvo labai nežymi.

1.3 Smurtinio pobūdžio nusikalstamos veikos

Smurtinis nusikalstamumas kriminologijos moksle suprantamas dvejopai, t. y. jam priskiriant tik tokius nusikaltimus, kuriuose smurtas yra motyvacijos elementas, o ne tik tikslo pasiekimo priemonė arba jam priskiriant visus nusikaltimus, kai buvo vartojamas smurtas, nepaisant to, ar jis buvo motyvacijos elementas, ar tik priemonė tikslui pasiekti.⁶⁸ LR BK specialiojoje dalyje yra gana daug straipsnių, nustatančių baudžiamąją atsakomybę už visuomenei pavojingas veikas, kurių subjektyvieji požymiai būdingi įvairioms smurto apraiškoms. Tačiau tokiu atveju smurtas asmeniui yra tik būdo padaryti nusikaltimą sudedamoji dalis.⁶⁹ Pasak G. Babachinaitės yra du pagrindiniai privalomi smurtinio nusikalstamumo kriminologinio apibrėžimo elementai, t. y. smurtas kaip veikimo būdas ir specifiniai šio smurto padariniai yra tikslas, kurio siekiama⁷⁰. A. Jatkevičius smurtinius nusikaltimus apibrėžia, kaip neteisėtą tyčinę veiką, kuri nukreipta prieš kitą žmogų ir pasižyminti fiziniu ar psichiniu poveikiu jam⁷¹.

Atsižvelgiant aukščiau minėtus smurtinio nusikalstamumo kriterijus, šioje darbo dalyje bus analizuojami tradiciniai tyčiniai smurtiniai nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, turintys objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, t. y. tyčiniai nusikaltimai žmogaus gyvybei (BK 129 – 131 str.), tyčiniai sveikatos sutrikdymai (BK 135, 136, 138 ir 140 str.), nusikaltimai ir

⁶⁶ Lietuvos Respublikos prokuratūra, „Nusikaltimai elektroninėje erdvėje“, Žiūrėta 2021.02.01 <https://www.prokuraturos.lt/lt/veiklos-sritys/baudziamasis-persekiojimas/nusikaltimai-elektroneje-erdveje/185>

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Armantas Abmramavičius ir kt., *supra* note, 27: 774.

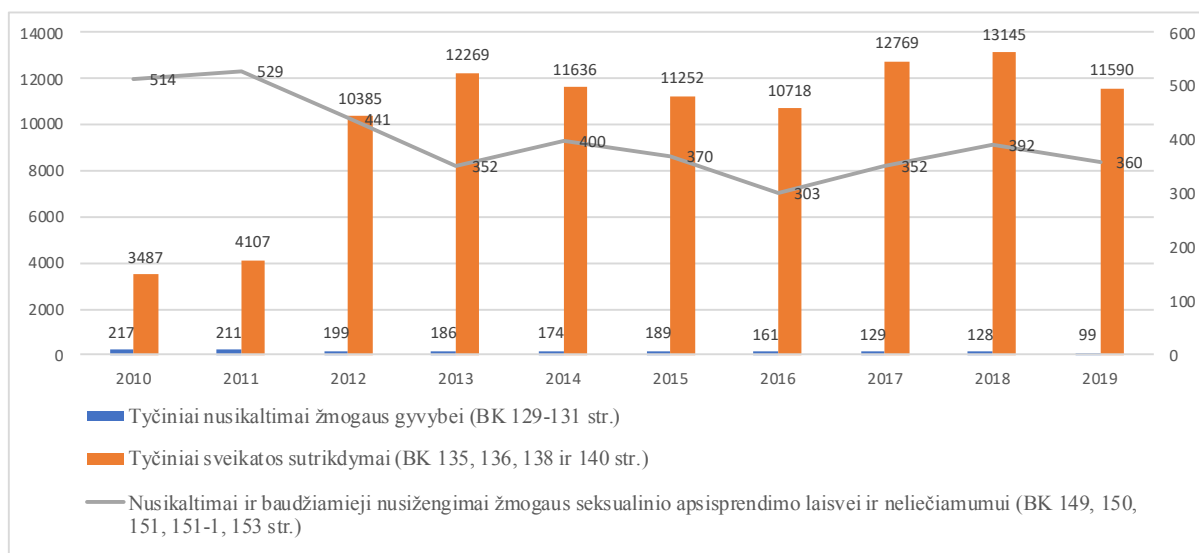
⁶⁹ Vidmantas Egidijus Kurapka ir Viktoras Justickis, *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 53.

⁷⁰ Genovaitė Babachinaitė, „Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje,“ *Jurisprudencija*, 1,103 (2008): 16. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2628>

⁷¹ Antanas Jatkevičius, *supra* note, 22: 16.

baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui (BK 149, 150, 151, 151-1, 153 str.). Sustambintų smurtinių nusikalstamų veikų grupių dinamika Lietuvoje 2010–2019 m. laikotarpiu pateikiama 8 paveiksle.

Paveikslas Nr. 8. Smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų dinamika Lietuvoje 2010–2019 m.⁷².

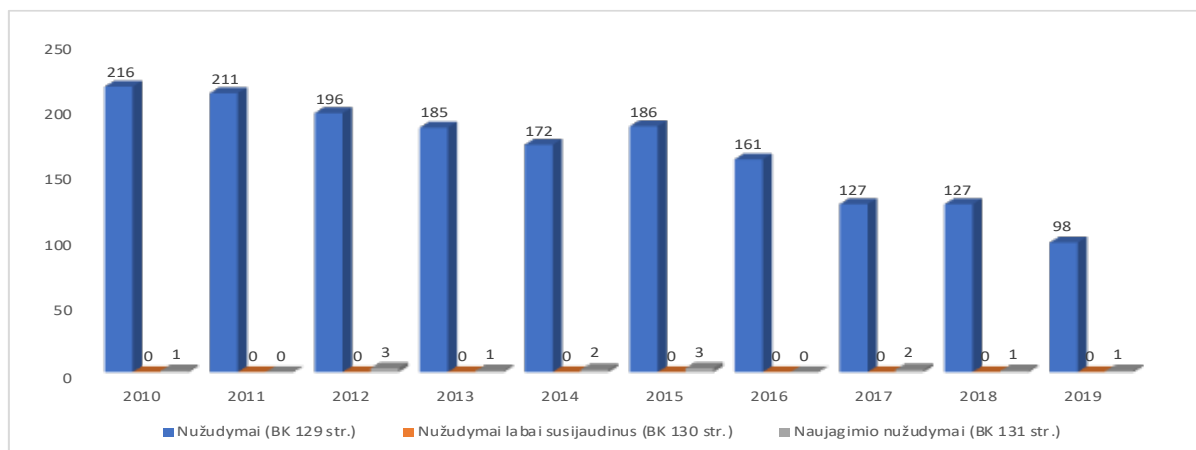
Nagrinėjamų smurtinių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų (tyčinių nusikaltimų žmogaus gyvybei, tyčinių sveikatos sutrikdymų, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui) kitimo tendencijos skirtingos. Registruotų tyčinių nusikaltimų žmogaus gyvybei beveik viso tiriamojo laikotarpio metu mažėjo, t. y. sumažėjo ~54 proc. Tyčinių sveikatos sutrikdymų skaičius dėl baudžiamosios politikos pokyčių kito labai netolygiai, tačiau pastebima akivaizdi didėjimo tendencija, lyginant su tiriamojo laikotarpio pradžia, t. y. 2010 m. užregistruotos 3487 nusikalstamos veikos, o 2019 m. 11590. O užregistruotų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, kaip būdinga šiems nusikaltimams, „bangavo“, tačiau per 2010 – 2019 metų laikotarpį sumažėjo ~30 proc. Galima daryti prielaidą, kad įtakos šių skaičių mažėjimui taip pat turėjo „Me too“ judėjimo apraiškos, kai užsienio šalyse, tuo tarpu ir Lietuvoje, seksualinį priekabiavimą patyrusios aukos viešai apie tai pranešė ir paskatino kitus nukentėjusiuosius apie tai kalbėti. Žinoma, tikslus seksualinio priekabiavimo aukų skaičius nėra žinomas dėl neefektyvių egzogeninių seksualinio priekabiavimo kontrolės priemonių teisinės bazės spragų, bei pačių nukentėjusiųjų baimės apie šią patirtį kalbėti ir pranešti teisėsaugos institucijoms⁷³. Tačiau galimai

⁷² Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.04 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

⁷³ Monika Čeponytė ir Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė, „Seksualinio priekabiavimo problemos sprendimo galimybės Lietuvoje ir pasaulyje“, iš *Vadovo Seksualinio priekabiavimo atvejų įtaka organizacijos įvaizdžiui vartotojų požiūriu*, Jūratė Kuklytė ir Mikas Kaunietis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018): 76.

šis judėjimas labiau suveikė prevenciškai ir sudrausmino potencialius priekabiautojus⁷⁴. Analizuojamu laikotarpiu smurtinio pobūdžio nusikalstamos veikos vidutiniškai sudarė apie 15 proc. bendro nusikalstamumo dalį, o didžiausią dalį šio pobūdžio nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų, sudarė nusikaltimai žmogaus sveikatai, t. y. tyčiniai sveikatos sutrikdymai (94,7 proc.). Toliau analizuojami atskirų smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų rūšių rodikliai.

Paveikslas Nr. 9. Atskirų užregistruotų tyčinių nusikaltimų žmogaus gyvybei dinamika 2010-2019 m⁷⁵.

Svarbiausia prigimtine žmogaus teisė yra teisė į gyvybę. Be šios teisės nėra ir kitų žmogaus teisių, kadangi atėmus gyvybę nelieta žmogaus, kaip teisių subjekto.⁷⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad pateiktoje statistikoje (žr. 9 pav.) skaičiuojamos tik tos tyčinės nusikalstamos veikos, kurių tiesioginis objektas yra žmogaus gyvybė (BK 129 – 131 str.).

Per visą tiriamąjį laikotarpį, tyčinių nužudymų lyginamoji dalis sudaro mažiau nei pusė (0,24 proc.) procento tarp visų šalyje užregistruotų nusikalstamų veikų, o tarp smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudaro 1,58 proc. Iš pateiktų duomenų matyti, kad užregistruotų nužudymų skaičius 2019 m. buvo daugiau nei 2 kartus mažesnis nei 2010 m. Viena iš daugelio priežasčių, kuri galėjo įtakoti šių skaičių mažėjimą yra susijusi su smurto artimoje aplinkoje problema, t. y. smurto šeimoje aukos vis dažniau kreipiasi pagalbos į teisėsaugą, to pasėkoje užkertamas kelias nužudymams. Per visą nagrinėjamą laikotarpį nužudymų labai susijaudinus užregistruota nebuvo, o nužudytų naujagimių skaičius svyravo nuo 0 iki 3 užregistruotų nusikaltimų. Nepaisant šių palankių nužudymų skaičiaus mažėjimo tendencijų, palyginti su kitomis ES šalimis narėmis, Lietuvoje nužudymų lygis yra vienas didžiausių, t. y. 2016 m. mūsų šalyje 100 000 gyventojų teko 3,63 nužudymo (be pasikėsinimų), tuo metu visoje ES jis buvo beveik šešis kartus mažesnis –

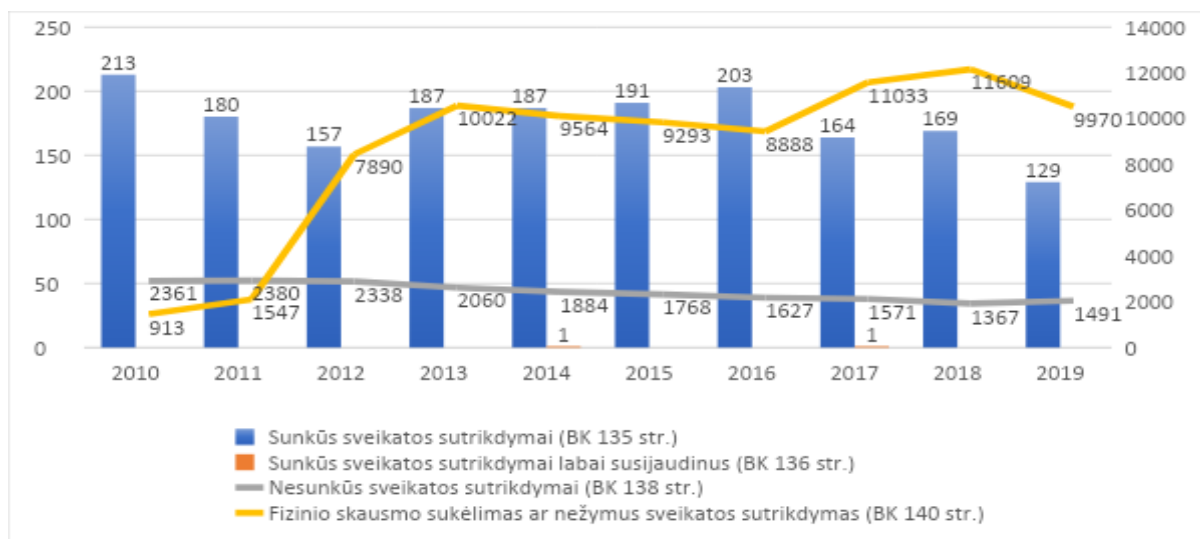
⁷⁴ Ugnė Litvinaitė, „Dveji metai po #Me too: Sistema neapvirto, bet pokyčiai vyksta (II dalis)“, „Mano teisės, 2019 sausio 29 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/dveji-metai-po-metoo-sistema-neapvirto-bet-pokyciai-vyksta-3/>

⁷⁵ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.04 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

⁷⁶ Romualdas Drakšas, *Mirties baismė: situacija ir perspektyvos: monografija*. (Vilnius: Eugrimas, 2002), 9.

0,62. Kaimyninės šalys taip pat išsiskiria iš bendro ES konteksto: Latvijoje nužudymų lygis 2016 m. buvo pats aukščiausias ES – net 4,59, Estijoje – beveik dvigubai mažesnis – 2,65. Tačiau vertinant šiuos duomenis derėtų paminėti, kad Lietuvoje, palyginti su kitomis ES šalimis, yra gana plačiai konstruojama nužudymo sąvoka, kuri apima ir nusikaltimus, kitose valstybėse laikomus atskiromis nusikaltimų kategorijomis (pavyzdžiui, sveikatos sutrikdymus, sukėlusius nukentėjusiojo mirtį). Taip pat pasitaiko atvejų, kai Lietuvos teismai ne visais atvejais tiksliai atriboja tyčinius nužudymus ir neatsargius gyvybės atėmimus bei pastebima, kad teismų praktikoje siauriamos būtiniosios ginties ribos ir taip plečiama nužudymo sąvoka.⁷⁷ Šios priežastis gali įtakoti ir paaiškinti kodėl Lietuvoje nužudymų skaičius tenkantis 100 000-čių gyventojų net šešis kartus viršija ES vidurkį. Taip pat norėčiau atkreipti dėmesį, kad kriminologijoje ilgai buvo laikomasi prielaidos, kad kuo nusikaltimas sunkesnis, tuo mažesnis jo latentškumas, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais atlikti tyrimai privertė tokia prielaida suabejoti. Nužudymams, kaip nusikalstamoms veikoms, registruoti įtakos turi daug socialinių, organizacinių, struktūrinių ir žmogiškųjų veiksnių, t. y. mirties priežasčių tyrimo preciziškumas, dingusių be žinios žmonių paieškos rezultatai, medicinos personalo darbo profesionalumas ir sąžiningumas, darbo krūviai ir pan. Taigi, nužudymai taip pat gali turėti nemažą latentinę dalį.⁷⁸

Paveikslas Nr. 10. Užregistruotų tyčinių sveikatos sutrikdymų dinamika 2010-2019 m.⁷⁹

Greta gyvybės dar viena iš labiausiai baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių – žmogaus sveikata. Kaip jau buvo minėta aukščiau – tyčiniai sveikatos sutrikdymai sudaro didžiausią dalį tarp visų užregistruotų smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų. Tarp tyčinių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų sveikatai daugiausiai užregistruojama fizinio skausmo sukėlimų ir

⁷⁷ Eglė Vileikienė, *supra* note, 47: 15-16.

⁷⁸ Gintautas Sakalauskas, *supra* note, 5: 63-64.

⁷⁹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.07 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

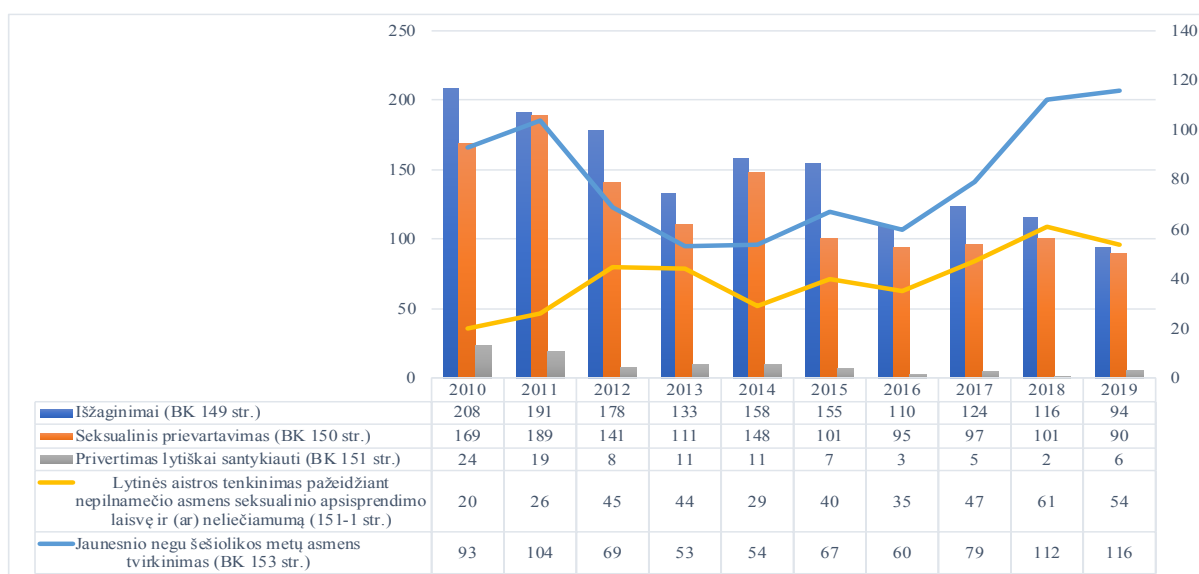
nežymių sveikatos sutrikdymų, t. y. 79,6 proc. 2011 m. pabaigoje įsigaliojus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui, 2012 m. pastebimas staigus užregistruotų nusikalstamų veikų pagal BK 140 str. („Fizinio skausmo sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas“) didėjimas⁸⁰. Dar 2010 metais fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas tesudarė 1,2 procento visų užregistruojamų nusikalstamų veikų, o 2019 metais ši nusikalstama veika jau sudarė 19 procentų visų užregistruojamų nusikalstamų veikų. Per dešimt metų laikotarpį užregistruoti skaičiai padidėjo beveik 10 kartų. Akivaizdu, kad šių skaičių pokyčiams įtakos turėjo smurto artimoje aplinkoje kriminalizavimas, vaiko teisių apsaugos ir gynimo sistemos stiprinimas. Galima būtų teigti, kad anksčiau smurto šeimoje problema buvo labai latentinė, mažai matoma visuomenėje. Tačiau taip pat tai rodo, kad tai sudėtinga visuomenės, toleruojančios smurtą, problema, kurios teisėsaugos institucijos negali išspręsti.⁸¹ Apie smurto šeimoje problemą byloja ir gyventojų apklausos – remiantis 2016 m. Eurobarometro duomenimis, 33 proc. Lietuvos gyventojų nurodė, kad jų draugų ar šeimos rate yra bent vienas asmuo, nukentėjęs nuo bet kokios rūšies šeiminio smurto. Svarbu paminėti, kad šie rodikliai yra vieni iš didžiausių, lyginant su kitomis ES šalimis narėmis (ES vidurkis yra 24 proc.).⁸² Tarp nagrinėjamų nusikalstamų veikų sveikatai nemaža dalis tenka ir nesunkiems sveikatos sutrikdymams, t. y. 18,6 proc. tarp visų užregistruotų tyčinių sveikatos sutrikdymų per visus nagrinėjamus metus. Per visą nagrinėjamą laikotarpį šio pobūdžio nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų sumažėjo 36,8 proc. Panašiai kaip ir tyčinių nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų lyginamoji dalis sudaro mažiau nei pusė (0,25 proc.) procento tarp visų šalyje užregistruotų nusikalstamų veikų, o tarp smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudaro 1,8 proc. Šio pobūdžio nusikaltimai kito netolygiai – tiriamojo laikotarpio pradžioje (2010 m.) užregistruotas didžiausias skaičius sunkių sveikatos sutrikdymų, t. y. 213, tuo tarpu tiriamojo laikotarpio pabaigoje (2019 m.) matomas mažiausias užregistruotas skaičius, t. y. 129. Padarytų sunkių sveikatos sutrikdymų labai susijaudinus – užregistruota tik 2014 m. ir 2017 m. po vieną šio pobūdžio nusikaltimą.

⁸⁰ Eglė Vileikienė, *supra* note, 47: 19.

⁸¹ Tomas Žilinskas, „Kaip per dešimtmetį kito nusikaltimai ir pasitikėjimas teisėsauga – ataskaitos duomenys,” pranešimas, Vilnius, 2016 gruodžio 5 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/kaip-per-desimtmeti-kito-nusikaltimai-ir-pasitikėjimas-teisesauga-ataskaitos-duomenys>

⁸² Eglė Vileikienė, *supra* note, 47: 21.

Paveikslas Nr. 11. Užregistruoti nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui dinamika 2010-2019 m⁸³.

Žmogaus seksualinis gyvenimas yra natūrali, prigimtine teisė, kuri negali būti realizuojama pažeidžiant kito asmens teisę apsispręsti, su kuo ir kada jis pasirengęs pradėti lytinį gyvenimą ar užsiimti lytiniais santykiais. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusizengimų seksualinio apsisprendimo laisvei pavojingumas pasireiškia tuo, kad jais padaroma ne tik didelė fizinė, o kartu ir moralinė žala konkrečiam asmeniui. Seksualinės prievartos padariniai pasireiškia įvairiais sveikatos, emocijų, elgesio, bendravimo bei kitais sutrikimais. Skriauda fizinei sveikatai, psichologinei savijautai bei adaptacijai socialinėje aplinkoje dažnai lydi žmogų (ypač nepilnametį) visą likusį gyvenimą ir lemia sunkumus įvairiose gyvenimo srityse.⁸⁴

Nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudaro 0,6 proc. tarp visų užregistruojamų nusikalstamų veikų, o tarp smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudaro 3,7 proc. Tarp registruotų šio pobūdžio nusikaltimų per nagrinėjamą laikotarpį labiausiai buvo paplitę išžaginimai (~37 proc.), seksualinis prievartavimas (~31 proc.), jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas (~20 proc.), lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (~10 proc.), privertimas lytiškai santykiuoti (~2 proc.). Lyginant tiriamojo laikotarpio pradžią ir pabaigą matyti, kad išžagininimų dalis sumažėjo 55 proc. Nuo išžagininimų didelę nukentėjusių asmenų dalį sudaro nepilnamečiai, iš jų ir mažamečiai asmenys, t. y. apie 45 proc. kiekvienais nagrinėjamais metais (o 2018 ir 2019 m. – net virš 50 proc.). Seksualinių prievartavimų dalis per 2010 – 2019 m. laikotarpį sumažėjo 47 proc. Seksualinio prievartavimo aukomis dažniausiai tampa mažamečiai

⁸³ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.13 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

⁸⁴ Daiva Selmistraitienė, *Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą* (Vilnius: Sapnų sala, 2003), 6.

asmenys, nepilnamečių nukentėjusių skaičius ženkliai mažesnis, bendras užregistruotas nepilnamečių ir mažamečių skaičius nukentėjus nuo seksualinio prievartavimo siekia apie 65 proc. kiekvienais metais, o 2019 m. perkopė net 76 proc. ribą. Jaunesnių negu šešiolikos metų asmenų tvirkinimo dalis struktūroje priešingai – padidėjo. Panašią didėjimo tendenciją galima matyti ir nusikaltimuose susijusiuose su lytinės aistros tenkinimu pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (2010 m. buvo užregistruoti 20 tokio pobūdžio nusikaltimai, o 2019 m. 54). Nusikaltimų susijusių su privertimu lytiškai santykiauti užregistruotas skaičius nedidelis, per nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo nuo 24 iki 6 nusikaltimų, didžioji dalis aukų – nepilnamečiai.

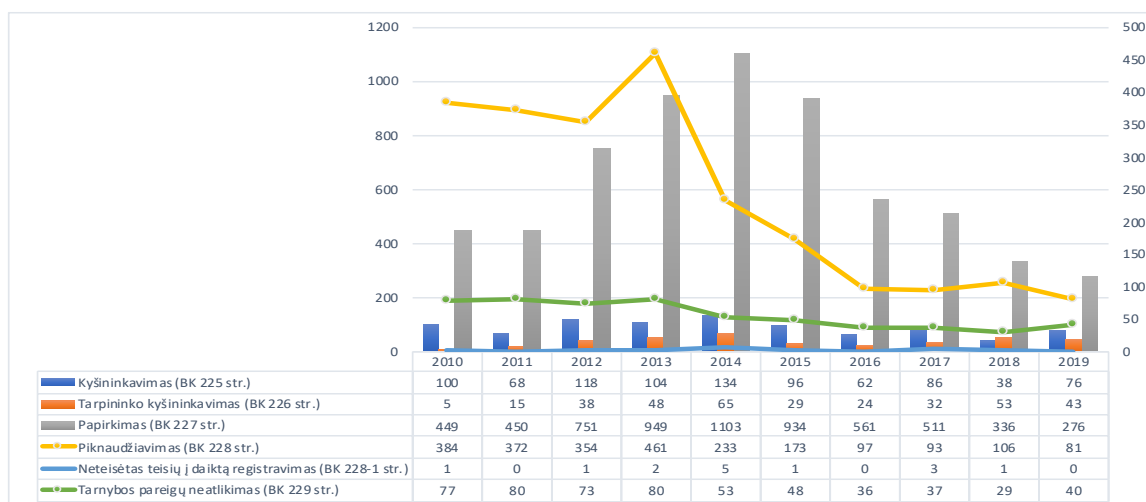
Kaip matyti, seksualinių nusikaltimų atveju, didelę nukentėjusių asmenų dalį sudaro vaikai, kuri yra viena iš labiausiai pažeidžiamų grupių. Taip pat reikėtų nepamiršti, kad šio pobūdžio nusikaltimai dažnai gali būti neužregistruoti (latentiniai) dėl aukos ir pažeidėjo artimų santykių, netikėjimo, kad nusikaltimas bus atskleistas, patirtos gėdos ir pažeminimo jausmo ir pan. Neturint išsamių viktimologinių tyrimų duomenų, sunku būtų daryti išvadas, todėl sumažėjęs užregistruotų išžaginimų skaičius gali būti siejamas su padidėjusiu jų latentiskumu ir sumažėjusiu pasitikėjimu teisėsaugos institucijomis arba atvirkščiai.

1. 4 Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams

Nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams yra numatytos LR BK XXXIII skyriuje ir įvardintos kaip kyšininkavimas (BK 225 str.), tarpininkavimas (BK 226 str.), papirkimas (BK 227 str.), piktnaudžiavimas (BK 228 str.), neteisėtas teisių į daiktą įregistravimas (BK 228¹ str.) bei tarnybos pareigų neatlikimas (BK 229 str.). Akivaizdu, kad valstybinės valdžios vykdymas, demokratijos stiprinimas, teisinės valstybės kūrimas, tautos ūkio organizavimas bendrai tautos gerovei, kitų valstybės, visuomenės reikalų tvarkymas neįmanomas be tam tikros valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų sistemos, taip pat tarptautinių institucijų, valstybinių ir nevalstybinių ar privačių įstaigų, įmonių, organizacijų ar profesine veikla besiverčiančių asmenų, turinčių atitinkamus administracinius įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, veiklos. Šiose institucijose dirbančių valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų sąžiningumas, įstatymo viršenybės, lygiateisiškumo, politinio neutralumo, skaidrumo ir kitų valstybės tarnybos principų laikymasis tiesiogiai lemia žmogaus teisių, laisvių ir teisėtų interesų garantijų, teisėtumo lygį visuomenės, valstybės gyvenime, ekonominę gerovę ir pan. Todėl aukščiau išvardintais BK straipsniais siekiama apsaugoti minėtų institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų normalią, efektyvią veiklą nuo nusikalstamų kėsinių, neretai daromų iš „vidaus“,

t. y. pačių valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų.⁸⁵ Pasak K. Jovaišos „Nusikaltimų valstybės tarnybai būdingas bruožas yra tas, kad juos padaro asmenys, patys įpareigoti vykdyti ir saugoti įstatymus“⁸⁶. Pažeidžiant šias korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, prarandamas visuomenės pasitikėjimas valstybės valdymo aparatu, sugriauamas šių įstaigų autoritetas, tikėjimas jų priimamų sprendimų skaidrumu, o svarbiausia, blėsta tikėjimas ir pačios valstybės kuriama ateitimi. Teisėsaugos institucijų tikslas atskleisti šio pobūdžio nusikalstamas veikas ir jas pažaboti, dažnu atveju neatneša naudos, kadangi nusikaltimo subjektai tarpusavyje būna patenkinti bei suinteresuoti išlaikyti šį nusikaltimą paslapyje, o tokiu savo elgesiu suteikia šiems nusikaltimams aukštą latentiškumo lygį. Toliau analizuojama ir pateikiama (žr. 12 pav.) registruota šio pobūdžio nusikalstamų veikų dinamika 2010 – 2019 m. laikotarpiu.

Paveikslas Nr. 12. Užregistruotų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams dinamika Lietuvoje 2010 – 2019 m⁸⁷.

Kaip jau buvo minėta (žr. 5 pav.), per visą tiriamąjį laikotarpį, šioje darbo dalyje nagrinėjamos korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos sudaro nedidelę Lietuvos nusikalstamumo statistikos dalį (1,47 proc.). Žvelgiant į pateiktus duomenis (žr. 12 pav.), pastebima bendra šio pobūdžio nusikalstamų veikų mažėjimo 2010 – 2019 m. tendencija. Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius analizuojamu laikotarpiu bendrai sumažėjo beveik 2 kartus. Didžiausią dalį (60 proc.) tarp šio pobūdžio nusikalstamų veikų sudaro užregistruotas papirkimų skaičius, kurių iki 2014 m. sparčiai daugėjo, t. y. lyginant su tiriamojo laikotarpio pradžia padaugėjo beveik 2,5 karto, o nuo 2015 m. kiekvienais metais mažėjo (sumažėjo beveik 3,4 karto). Taip pat mažėjo ir užregistruotų piktnaudžiavimų skaičius (sumažėjo beveik 4,8 karto),

⁸⁵ Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. (Vilnius: Registrų centras, 2010) 99.

⁸⁶ Karolis Jovaiša, *Nusikaltimai valstybės tarnybai/Verslo&komercinė teisė*, 1999. Nr. 4-5, 133.

⁸⁷ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.14 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

o per visą nagrinėjamą laikotarpį didžiausias šuolis pastebimas 2013 metais. Kitos nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams sudaro likusius 17 proc. Per 2010 – 2019 m. laikotarpį kyšininkavimų per metus užregistruota buvo vidutiniškai apie 88 atvejus, o per visą nagrinėjamą laikotarpį užregistruoti skaičiai nežymiai, tačiau taip pat sumažėjo. Tarnybos pareigų neatlikimo skaičiai vienais metais didėjo, kitais mažėjo, tačiau nuo 2014 m. sumažėjo iki 53 užregistruotų nusikalstamų veikų ir daugiau šis skaičius peržengtas nebuvo. Minėtu laikotarpiu padaugėjo nusikalstamų veikų susijusių su tarpininko kyšininkavimu (2019 m. užregistruotas skaičius buvo 9 kartus didesnis, nei 2010 metais). Neteisėtas teisių į daiktą registravimo skaičius, kiekvienais nagrinėjamais metais, labai nedidelis arba išvis neužregistruotas.

Nuo 1999 m. tarptautinė organizacija “Transparency International” taip pat ir Lietuvoje atlieka korupcijos suvokimo indekso tyrimus, kurių rezultatai lyginami su padėtimi kitose pasaulio šalyse (žr. 3 lentelę). Šių tyrimų tikslas – išsiaiškinti, kaip gyventojai vertina korupcijos paplitimą savo šalyse bei kaip įvairioms pasaulio valstybėms pavyksta kontroliuoti korupciją. Esama padėtis įvertinama konkrečiu skaičiumi šimto balų skalėje nuo nulio iki 100, kurioje 0 reiškia absoliučiai korumpuotą šalį, o 100 – labai skaidrią valstybę. Korupcijos mastą viešajame ir politikos sektoriuose vertina įvairių sričių ekspertai ir verslo lyderiai. Šiame darbe bus trumpai aptariami 2012 – 2019 m. tyrimo rezultatai, kadangi ankstesnių metų apskaičiavimas šiek tiek skiriasi, t. y. iki 2011 m. įvertinimai buvo skiriami nuo 10 iki 0. Kaip matyti 3 lentelėje, Lietuvos KSI (KSI – korupcijos suvokimo indeksas) nuo 2012 m. iki 2019 m. paaugo, t. y. per 8 metus paaugo 6 balais. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos įvertis 2019 m. vienu balu aukštesnis nei buvęs praėjusius ketverius metus, o lyginant su 2018 m. – Lietuvai skirta 3 pozicijomis aukštesnė vieta. “Transparency International” ataskaitoje teigiama, kad per 2012 – 2019 m. laikotarpį tik 22 valstybių įverčiai reikšmingai pagerėjo, o 21 – reikšmingai suprastėjo. Likusių valstybių pokyčiai, tarp jų ir Lietuvos, neperžengė statistinės paklaidos ribos.⁸⁸ Žvelgiant į atlikto tyrimo tendencijas, manytina, kad vis dar nėra stiprių pokyčių, kurie leistų kalbėti apie sistemingai stiprėjančią Lietuvos antikorupcinės aplinkos būklę. Ankstesnė Vyriausybė yra nusprendusi savo sėkmę mažinant korupciją matuoti ir pagal pokyčius KSI, todėl Vyriausybės programoje nurodyta, kad 2020 m. Lietuvos KSI bus 70 balų. Tuo tarpu Nacionalinėje kovos su korupcija programoje (NKKP), patvirtintoje 2015 m., numatyta, kad 2019 m. Lietuvos balas KSI neturėtų būti mažesnis nei 65 balai, tačiau kaip matyti šie siekiai nepasiekti.⁸⁹

⁸⁸ “Korupcijos suvokimo indeksas,” *Transparency*, sausio 25, 2017, <https://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/>

⁸⁹ “Korupcijos suvokimo indeksas: Lietuvoje reikšmingų pokyčių neįvyko,” *Mano teisės*, sausio 29, 2019, <https://manoteises.lt/straipsnis/korupcijos-suvokimo-indeksas-lietuvoje-reiksmingu-pokyciu-neivyko/>

Lentelė Nr. 3. Organizacijos “Transparency International” atliktų tyrimų korupcijos suvokimo indekso tyrimų Lietuvoje rezultatai 2012 – 2019 m⁹⁰.

Metai	Lietuvos korupcijos indeksas	Tyrimų skaičius	Tyrime dalyvavo šalių	Lietuvos vieta
2012	54	7	174	48
2013	57	8	175	43
2014	58	8	175	40
2015	59	8	167	32
2016	59	9	176	38
2017	59	9	180	38
2018	59	9	180	38
2019	60	9	180	36

Nuo 2001 m. STT inicijuoja visuomenės apklausas – “Lietuvos korupcijos žemėlapis”, kurių tikslas įvertinti Lietuvos gyventojų, verslininkų ir valstybės tarnautojų požiūrį į korupciją, jos paplitimą, atskleisti minėtų grupių patirtį šioje srityje, nustatyti Lietuvos visuomenės antikorupcinį potencialą.⁹¹ Aktualu aptarti vieną iš daugelio tyrime nagrinėjamų klausimų, kuris apima šiame darbe nagrinėjamą laikotarpį. Minėtame tyrime, Lietuvos gyventojų buvo klausama ar per pastaruosius 12 mėnesių bent vieną kartą yra davę kyši. 2019 m. per 12 mėnesių kyši yra davę 10 proc. gyventojų (2011 m. – 22 proc., 2014 m. – 24 proc., 2016 m. – 16 proc., 2018 m. – 12 proc.). Remiantis tyrimo duomenimis, Lietuvoje nuosekliai mažėja tiesiogine korupcinė patirtis, tačiau procentinė dalis išlieka ganėtinai didelė, kuri neatsispindi registruoto nusikalstamumo duomenyse. Kitaip tariant, jeigu laikysime, kad 2019 metais Lietuvoje gyvena maždaug 2 300 000 suaugusiųjų gyventojų ir 10 proc. jų teigia, kad pastaraisiais metais yra ėmę arba davę kyši, galima manyti, jog Lietuvoje kasmet būna apie 230 tūkst. kyšininkavimo atvejų.

1.5 Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“, yra numatyta 11 straipsnių, už įvairias nusikalstamas veikas, kurios susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Lietuvos visuomenėje priimtina, kad, bet koks narkotikų vartojimas laikomas „narkomanija“, o 1961 m. Bendrojoje narkotinių medžiagų konvencijoje nurodyta, kad ji kelia socialinę ir ekonominę grėsmę žmonijai su kuria „reikia kovoti“⁹². Manoma, kad vykdoma prevencija ir

⁹⁰ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis “Transparency International” atliktų korupcijos suvokimo indekso tyrimais. Žiūrėta 2021.02.15 <https://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/>

⁹¹ „Lietuvos korupcijos žemėlapis“, tyrimas <https://www.stt.lt/analitine-antikorupeine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>

⁹² “1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija,” *Valstybės žinios*, 51, 1768 (2001).

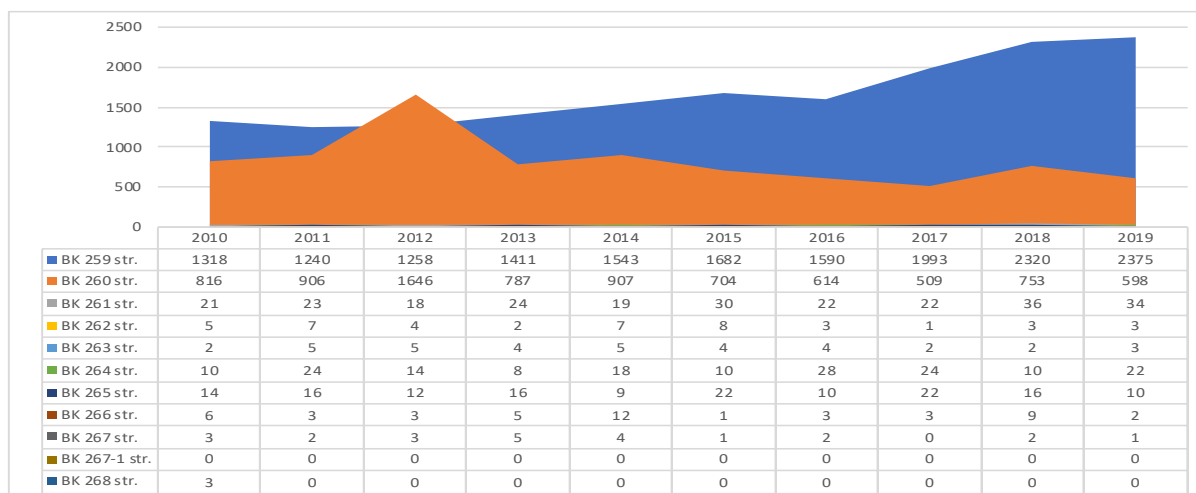
griežtos kontrolės įvedimas, t. y. bausmių griežtinimas yra tinkama priemonė, norint sumažinti šių nusikalstamų veikų skaičių. Taigi, Lietuvoje nuo 2017 metų už narkotikų įsigijimą ir laikymą buvo griežtinama atsakomybė, t. y. panaikinta administracinė atsakomybė ir nuo šiol taikoma tik baudžiamoji. Tačiau ar tikrai bausmių griežtinimas padeda mažinti narkotikų pasiūlą ir paklausą. Jungtinių tautų konvencijoje ir Europos Sąjungos dokumentuose yra apibrėžiamas ryškus skirtumas tarp narkotikų platinimo ir veikų susijusių su asmeniniu vartojimu. Pirmuoju atveju valstybės vienareikšmiškai turi taikyti baudžiamąsias sankcijas, kurios turi būti ganėtinai griežtos ir atgrasančios. Antruoju atveju valstybėms yra paliktos gana didelės pasirinkimo galimybės. Žinoma, paties vartojimo fakto kriminalizuoti nesiūloma, tačiau su vartojimu savo reikmėms susijusių veikų atžvilgiu galima taikyti tiek griežtas baudžiamąsias sankcijas (nors konvencijų komentaruose tai nėra rekomenduojama), tiek ir kitokio pobūdžio priemones (pvz., administracines sankcijas, siuntimą gydytis ir kt.). Be abejo, valstybės negali visiškai nereaguoti ir yra įpareigojamos imtis tam tikrų priemonių. Taigi didžioji dauguma valstybių iš esmės laikosi Jungtinių Tautų rekomendacijų ir netaiko griežtų baudžiamųjų priemonių asmenims, kurie padaro nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinių medžiagų disponavimu savo reikmėms. Tačiau Lietuva šiuo atžvilgiu stipriai išsiskiria nustatydamą itin griežtą baudžiamąją politiką.⁹³ Manytina, kad asmenis, kurie vartoja narkotikus, pirmiausia reikėtų gydyti, taikyti medicininės ir socialinės įvairaus pobūdžio rehabilitacijas bei auklėjimo priemones. Juk tikrais narkomanais jie greičiausiai taptų atlikdami laisvės atėmimo bausmę, nes laisvės atėmimo įstaigos yra taip pat ir narkomanų „kalvė“.⁹⁴ Pasak JAV prezidento Geraldo Fordo, valstybės bandymai gali tik apriboti su narkotikų vartojimu susijusias problemas, tačiau noras sukurti pasaulį be narkotikų yra iliuzinis ir labai mažai tikėtinas⁹⁵. Žinoma, negalime teigti, kad narkomanijos prevencijos ir griežtos kontrolės priemonės siekia sukurti pasaulį be narkotikų, tačiau manyčiau reikėtų ne tik grasinti bausmėmis, o suteikti atitinkamą pagalbą.

⁹³ Darius Pranka, „Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis praktinės problemos ir teisinio reguliavimo trūkumai,” 2, 98 (2019):

⁹⁴ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note 11: 296.

⁹⁵ Domestic Council Drug Abuse Task Force, White Paper, September 1975, 97-98.

Paveikslas Nr. 13. Užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis dinamika Lietuvoje 2010 – 2019 m⁹⁶.

Statistinių duomenų analizė rodo, kad 2019 m. buvo registruotos 3048 nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Tai sudarė 5,9 proc. tarp visų 2019 m. registruotų nusikalstamų veikų. Be to matoma aiški tendencija, kai nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, sudaro vis didesnę registruoto nusikalstamumo dalį, t. y. 2010 m. – 2,8 proc., 2011 m. – 2,8 proc., 2012 m. – 3,6 proc., 2013 m. – 2,7 proc., 2014 m. – 3,0 proc., 2015 m. – 3,4 proc., 2016 m. – 3,9 proc., 2017 m. – 4,0 proc., 2018 m. – 5,4 proc. Taigi nagrinėjamos veikos užima vis didėjančią dalį registruotame nusikalstamume. Be to, nuo 2016 m. iki 2019 m. stebimas ženklus nagrinėjamų nusikalstamų veikų augimas iki 34 proc. Tai susiję su jau minėtais 2017 m. padarytais pakeitimais baudžiamajame įstatyme. Šią tendenciją patvirtina ir tai, kad 2017 m. registruota 1470 nusikaltimų, o 2016 m. 1543, t. y. 4,7 proc. nusikaltimų mažiau, tačiau baudžiamųjų nusižengimų skaičius padidėjo nuo 733 – 2016 metais, iki 1106 – 2017 m., t. y. padidėjimas 51 proc.

Iš esmės 13 paveikslas rodo dvi esmines tendencijas, kurios atspindi šiuolaikinę baudžiamosios politikos situaciją nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, atžvilgiu. Viena tendencija rodo, kad kiekvienais metais užregistruojama vis daugiau nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti (BK 259 str.), t. y. nuo 2010 m. iki 2019 m. šio pobūdžio nusikalstamų veikų skaičius padidėjo 1,8 karto. Lyginamoji dalis, nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis struktūroje

⁹⁶ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.15 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8159&datasource

padidėjo nuo 60 proc. – 2010 m. iki 78 proc. – 2019 m. Kita tendencija rodo, kad užregistruotų nusikaltimų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (BK 260 str.) skaičiai netolygiai, tačiau mažėja (nuo 2010 m. iki 2019 m. sumažėjo 1,4 karto). Lyginamoji dalis nuo tiriamojo laikotarpio pradžios sumažėjo nuo 37 proc. iki 20 proc. 2012 m. šio pobūdžio nusikaltimai užėmė didžiausią dalį (56 proc.) tarp visų užregistruotų nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Šios tendencijos leidžia kelti pagrįstą abejonių dėl baudžiamosios politikos veiksmingumo, kryptingumo bei tinkamų prioritetų nusistatymo.⁹⁷ Žinoma šie rodikliai atspindi tik vieną medalio pusę, lieka dar neužregistruota – latentinė šio nusikalstamumo dalis. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“ 2017 m. atliko reprezentatyvų suaugusių Lietuvos gyventojų tyrimą dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tarp suaugusiųjų bei jų požiūrio į narkomanijos prevencijos priemonių efektyvumą. Taigi šio tyrimo duomenys rodo, kad 6 proc. respondentų bent kartą per paskutinius 12 mėnesių yra vartoję narkotinių ar psichotropinių medžiagų.⁹⁸ O 2019 m. Baltijos tyrimų atlikta Lietuvos gyventojų apklausa, rodo, kad net 19 proc. apklaustųjų teigė, jog esant poreikiui nesunkiai įsigytų narkotinių ar psichotropinių medžiagų.⁹⁹ Dar vieną tyrimą 2017 – 2018 metais atliko viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija „Factus“, kuriuo siekė įvertinti psichoaktyviųjų medžiagų prieinamumą, šių medžiagų vartojimo paplitimą ir vartojimo įpročius tarp Lietuvos didžiųjų miestų pasilinksminimo vietų lankytojų. 41 proc. respondentų nurodė, kad narkotikus yra vartoję per paskutinius 12 mėnesių ir beveik pusė apklaustųjų (49 proc.) mano, jog įsigyti narkotinių medžiagų yra paprasta.¹⁰⁰

Nors kitos nusikalstamos veikos pavaizduotos *13 paveiksle* sudaro tik nežymią dalį, tačiau atskirai kritinio požiūrio reikalautų įvertinimas dėl narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimo nepilnamečiams (BK 261 str.). Kiekvienais nagrinėjamais metais registruota vos keletą šio pobūdžio nusikalstamų veikų, nors tarptautinio ESPAD 2015 tyrimo duomenys rodo, kad 19,2 proc. apklaustų paauglių (15 – 16 amžiaus) bent vieną ar du kartus per pastaruosius 4 metus yra

⁹⁷ Mindaugas Lankauskas ir kt., Teisės, sveikatos ir socialinės sistemų, susijusių su narkotikų politika Lietuvoje analizė,“ NTAKD, kovo 12, 2018, 17. https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Analize_final.pdf

⁹⁸ “Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tarp suaugusių Lietuvos gyventojų tyrimas,” NTAKD, lapkričio mėn., 2017, 10. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita%20-%20NTAKD%20201711.pdf>

⁹⁹ Eglė Vileikienė, “Gyventojų nuomonė apie teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo situacijos vertinimas,” vasario 13, 2020, 11. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Tyrimai/Gyventoju%20nuomonė%20apie%20viešąjį%20saugumą%202019%20m.pdf

¹⁰⁰ Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijos „Factus“ ir NTAKD atlikto tyrimo ataskaita “Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp pasilinksminimo vietų lankytojų,” 2018: 22–24. [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita(1).pdf)

vartoję narkotikus¹⁰¹. Šie duomenys tik dar kartelį parodo, kad šio pobūdžio nusikalstamos veikos pasižymi itin dideliu latentiskumu.

Apibendrinant galima teigti, kad nepaisant teisėsaugos institucijų pastangų, registruota nusikalstamumo situacija neteisėtoje narkotinių ar psichotropinių medžiagų apyvartoje išlieka įtempta ir bendrai užima vis didėjančią dalį registruotame nusikalstamume.

1.6 Nepilnamečių nusikalstamumas

Pasak G. Babachinaitės nepilnamečių nusikalstamumas tai - „visuma baudžiamojo įstatymo numatytų pavojingų visuomenei veikų, kurias padaro 16 – 17 metų amžiaus paaugliai, o atskirais įstatymo numatytais atvejais - 14 – 17 metų amžiaus paaugliai. Vaikų iki 18 metų amžiaus padarytų kitų teisės pažeidimų, taip pat ir nusikalstamų veikų, nepasiekus baudžiamosios atsakomybės amžiaus žemutinės ribos, nepilnamečių nusikalstamumo sampratos neapima“¹⁰². Nepilnamečių nusikalstamumas laikomas specifine bendrojo nusikalstamumo dalimi. Nusikalstamumo statistika rodo, kad kas trečias recidyvistas pirmą nusikaltimą yra padaręs dar paauglystėje. Kuo jaunesnis yra žmogus, pirmą kartą padaręs nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals. Dažnai girdimas teiginys, kad jaunimas – tai visuomenės ateitis, gali būti papildytas taip: nepilnamečiai nusikaltėliai – ateities nusikalstamumo „rezervas“.¹⁰³ Pasak A. Dapšio nepilnamečių nusikalstamumas yra savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai, todėl kuo ankstyvesniame amžiuje bus užkirstas kelias nepilnamečių nusikalstamumui, tuo didesnė galimybė sustabdyti nusikalstamumą ateityje.¹⁰⁴ Siekiant sėkmingų rezultatų, būtina analizuoti vykstančius pokyčius, t. y. besikeičiančias tendencijas, kadangi tik tokiu atveju galime tinkamai paskirstyti prioritetus ir parinkti veiksmingiausias prevencines priemones. Oficialiosios statistikos duomenys, apibūdinantys nepilnamečių nusikalstamumą, yra gana netikslūs, pasižymi dideliu latentiskumu¹⁰⁵. Dažniausiai pasitaikančios priežastys – įvykio mažareikšmiškumas ar kai nukentėję asmenys tampa tėvai, giminės, artimi aplinkai žmonės, to pasėkoje vengiama kreiptis į policiją ir padarytas nusikaltimas lieka oficialiai neužregistruotas.

Taigi šioje darbo dalyje bus analizuojami nusikalstamų veikų, kuriomis įtariami (kaltinami) nepilnamečiai struktūra ir oficialūs duomenys palyginti su apklausų rezultatais.

¹⁰¹ Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose ESPAD 2015 „Alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas ir interneto naudojimas Lietuvoje“, 58. https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1353_155db79175d0dfd6d17f883bd9f00fa3.pdf

¹⁰² Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 371.

¹⁰³ Egidijus Nedzinskas ir Antanas Janušauskas, „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje“, *Vadyba*, 2,13, (2008): 107–110.

http://vddb-dt.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1648-7974.N_2_13.PG_107-110/DS.002.0.01.ARTIC

¹⁰⁴ Antanas Dapšys, „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys“, *Teisės problemos*, 3, (1994): 34.

¹⁰⁵ Jurijus Bluvšteinas ir kt., *supra* note, 3: 199.

Lentelė Nr. 4. Registruotų nusikalstamų veikų, kurias padarę įtariamai (kaltinami) nepilnamečiai, struktūra ir dinamika 2010 – 2019 m¹⁰⁶.

Metai	Iš viso veikų:	Vagystės (LR BK 178 str.)	Plėšimai (LR BK 180 str.)	Viešosios tvarkos pažeidimai (LR BK 284 str.)	Išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai (LR BK 149-150 str.)	Sunkūs sveikatos sutrikdymai (LR BK 135 str.)	Nužudymai (LR BK 129-131 str.)
2010	3589	1719	396	372	59	21	18
2011	3296	1515	358	329	61	15	18
2012	3127	1428	281	382	34	18	9
2013	3126	1352	203	372	32	8	13
2014	3386	1407	218	404	40	9	16
2015	2600	1098	247	337	27	8	13
2016	2023	785	157	222	26	10	5
2017	1918	637	158	244	40	10	12
2018	2172	706	140	183	20	6	8
2019	1717	557	96	177	25	8	3

Per visą nagrinėjamą laikotarpį, nepilnamečių padaryti nusikaltimai ištirtų nusikaltimų struktūroje sudaro maždaug 7 proc. Nagrinėjant registruotų nusikalstamų veikų, kuriomis įtariamai (kaltinami) nepilnamečiai, struktūrą (žr. 4 lentelę) matyti, kad didžiausią dalį sudaro nusikalstamos veikos nuosavybei, t. y. vagystės 2010 m. sudarė 48 procentus, o 2019 m. 32 procentus visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. Plėšimai 2010 m. sudarė 11 proc., o 2019 m. 6 proc. Viešosios tvarkos pažeidimai 2010 m. ir 2019 m. sudarė vienodą procentinę dalį, t. y. 10 proc. Išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai 2010 m. sudarė 1,6 proc., o 2019 m. 1,5 proc. Nužudymai 2010 m. sudarė 0,5 proc. iš visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų, o 2019 m. 0,2 proc. Sunkūs smurtiniai nusikaltimai (sveikatos sutrikdymai) nesiekia 1 procento, tarp nepilnamečių registruotų nusikalstamų veikų: 2010 m. 0,6 proc., o 2019 m. 0,5 proc., nors žiniasklaidoje būtent jiems skiriama daugiausiai dėmesio, neretai sunkų smurtinį nepilnamečių nusikalstamą elgesį sutapatinant su visu nepilnamečiu nusikalstamumu¹⁰⁷. Apibendrinant 4 lentelėje pateiktus duomenis galime teigti, jog nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų skaičius mažėja, tačiau nagrinėjamu laikotarpiu atskirų nusikalstamų veikų struktūra išlieka labai panaši. Išskirti būtų galima turtinio pobūdžio nusikalstamas veikas, kurių dalis labiausiai sumažėjo, tarp visų nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų. Kaip jau buvo minėta, įtakos šių skaičių mažėjimui turi 2015 m. priimti įstatymo pakeitimai, t. y. dekriminalizuotos vagystės, kurių padaryta žala nedidelė, pakeista turto vertės riba iš prieš tai buvusios „nuo 1 MGL“ į „daugiau nei 3, bet neviršijant 5 MGL“

¹⁰⁶ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis. Žiūrėta 2021.02.20 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8161&datasource=40772

¹⁰⁷ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 202.

Žvelgiant į 4 lentelėje pateiktus duomenis, matyti, kad viso tiriamojo laikotarpio metu registruotas nepilnamečių nusikalstamumas mažėjo, išskyrus 2014 m. ir 2018 m. šiek tiek didėjo, lyginant su praėjusiais metais. Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2015 metų nepilnamečio registruoto nusikalstamumo ir bendro registruoto nusikalstamumo dinamika – sutampa. Žinoma, mažėjant nepilnamečių nusikalstamumo skaičiui, mažėjo ir atskirų nusikalstamų veikų skaičius. Vagysčių skaičius nuo 2010 m. iki 2019 m. mažėjo nuo 1719 iki 557 nusikalstamų veikų, t. y. 68 proc. Plėšimų skaičius taip pat mažėjo – 2010 m. buvo užregistruota 396 atvejai, o 2019 m. 76 procentais mažiau, t. y. 96 plėšimai. Viešosios tvarkos pažeidimų nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo nuo 372 iki 177 nusikaltimų, t. y. 52 proc. mažiau, nei tiriamojo laikotarpio pradžioje. Seksualinio pobūdžio nusikaltimus Lietuvoje nepilnamečiai padaro rečiau. 2010 m. išžaginimų ir seksualinių prievartavimų užregistruoti 59 nusikaltimai, o 2019 m. beveik perpus mažiau, t. y. 25 nusikaltimai. Kaip teigia G. Babachinaitė, šiuo metu nepilnamečiai daugiau tampa seksualinio pobūdžio nusikaltimų aukomis, o ne vykdytojais¹⁰⁸. Sunkių sveikatos sutrikdymų skaičius taip pat mažėjo, t. y. 2010 m. užregistruotas 21 šio pobūdžio nusikaltimas, o 2019 m. – 8. Per visą tiriamąjį laikotarpį didžiausias nužudymų skaičius užregistruotas 2010 m., t. y. 18 įvykdytų nužudymų, o mažiausias 2019 m. – 3.

Atkreiptinas dėmesys, kad registruoto nepilnamečių nusikalstamumo statistika suteikia mažai informacijos apie delinkventinį elgesį ir jų patiriamą viktimizaciją, todėl tyrimai nepilnamečių srityje yra tikriausiai vienintelis būdas objektyviai įvertinti šių padaromų pažeidimų situaciją¹⁰⁹. ISRD (angl. International Self-Report Delinquency) – tai tarptautinis jaunimo delinkventinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimas. Šie tyrimai atliekami jau nuo 1990 metų. Per šį laikotarpį buvo atlikti ISRD-1, ISRD-2, ISRD-3 tyrimai. Šie tęstiniai tarptautiniai tyrimai renka duomenis apie nepilnamečių nusikalstamumą bei viktimizaciją, naudojant standartizuotas priemones bei duomenų rinkimo procedūras. Lietuva 2005 metais pirmą kartą prisidėjo prie ISRD-2 tyrimo, o 2012 metais toliau prisijungė prie ISRD-3. Šie tyrimai siekė nustatyti, kiek paplitęs nepilnamečių nusikalstamas elgesys remiantis ne registruoto nusikalstamumo statistiniais duomenimis, o taikant savianalizės (angl. self-report) metodiką, t. y. kai klausiama pačių nepilnamečių, ar jie yra padarę nusikalstamas veikas, kokio pobūdžio ir kiek kartų jie tai darė per tiriamąjį laikotarpį. Pagrindiniai ISRD-3 tyrimo rezultatai apibendrinti monografijoje „Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji

¹⁰⁸ Genovaitė Babachinaitė, *supra* note, 60: 20.

¹⁰⁹ Jaunimo delinkvencinis elgesys ir viktimizacija. https://informacija.lmt.lt/EKSPERTAI/Anotacija_lt.php?Pr_kodas=2367&Baze=MTP&Proi_pavadinimas=Jaunimo%20delinkvencinis%20elgesys%20ir%20viktimizacija iš Butkutė, Kornelija. „Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinė charakteristika“ (bakaluro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018), 15.

aspektai”, toliau bus remiamasi ir naudojama šios monografijos pateikta medžiaga.¹¹⁰ Kaip teigiama monografijoje, pranešimo apie save metodika turi ir trūkumų, kadangi respondentai gali neprisiminti visų incidentų, apie kuriuos jų klausiama, jų aplinkybių, ar tiesiog nusišnepti juos, pasirinkdami, jų nuomone, labiau socialiai pageidaujamus atsakymus. Tačiau tęstinė tarptautinių tyrimų praktika ir metodologijos studijos parodė, kad surenkami duomenys, ypač vaikų ir paauglių tyrimų, yra kokybiški.

Šiame darbe ypač svarbu aptarti nacionalinį tyrimo etapą bei apimti šio darbo nagrinėjamą laikotarpį, todėl toliau bus nagrinėtas monografijoje aprašytas ISRD-3 tyrimas. Taigi, apklausiamieji buvo atrinkti pagal mokyklų klases, t. y. dalyvavo 7, 8 ir 9 klasių moksleiviai, atitinkamai atstovaujantys 12–13, 13–14 ir 14–15 metų amžiaus grupėms. Anketinė apklausa buvo vykdoma 2013 m. spalio – gruodžio mėnesiais.¹¹¹

ISRD-3 tyrimo rezultatai parodė, kad į klausimą ar kada nors per savo gyvenimą teko padaryti bent vieną iš penkiolikos išvardytų teisės pažeidimų, teigiamai atsakė daugiau nei pusė, t. y. 59,8 procentai apklaustų 7-9 klasių moksleiviai, o per paskutinius 12 mėnesių taip pat daugiau nei pusė moksleivių (55,5 proc.). Tačiau, manytina, kad šiais duomenimis būtų netikslinga vadovautis, kadangi į analizę neįtraukus neteisėto muzikos ar filmų parsisiuntimo, už kurį Lietuvoje tik retais atvejais taikoma baudžiamoji atsakomybė (dažniausiai taikoma atsakomybė siejama su dideliais nelegalaus turinio kiekiais, kai siekiama komercinės naudos), bei neįtraukus grafičio piešimo, teisės pažeidėjų sumažėja daugiau nei per pusę: iki 26,6 procentų per visą gyvenimą ir iki 18 procentų per paskutinius 12 mėnesių.¹¹²

Iš pateiktų tyrimo rezultatų matyti, kad labiausiai paplitęs delinkvencinis moksleivių elgesys – muzikos ar filmų parsisiuntimas iš interneto (per visą gyvenimą 50,8 proc., o per paskutinius 12 mėn. 47,9 proc. moksleivių prisipažino tai darę). Internetinių nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų augimas netūrėtų kelti nuostabos, kadangi dabar jaunimas ypač daug laiko praleidžia prie kompiuterio ar kitų įrenginių, kurių pagalba gali naudotis internetu. Antrasis labiausiai paplitęs delinkvencinis moksleivių elgesys – grafičio piešimas ant įvairiausių vietų. Daugiau nei dešimtadalis (10,9 proc.) 7-9 klasių moksleivių atsakė, jog yra piešę grafičio, tačiau per pastaruosius 12 mėnesių šis skaičius šiek tiek mažesnis – 7,6 procento. Grafičio reiškinių tyrę mokslininkai užsienyje teigia, kad vieniems jaunuoliams tai saviraiškos priemonė, kitiems laisvalaikio praleidimo būdas, todėl tokie tyrimo rodikliai ir Lietuvoje netūrėtų stebinti. Moksleiviai į klausimą apie vandalizmą per visą savo gyvenimą teigiamai atsakė 4 proc., o per

¹¹⁰ Svetlana Justickaja ir kt., *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Monografija*. (Vilnius: Justitia, 2015); Butkutė Kornelija. „Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinė charakteristika“ (bakalauro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018), 15.

¹¹¹ Kornelija Butkutė. „Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinė charakteristika“ (bakalauro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018), 16.

¹¹² *Ibid.*, 17.

paskutinius metus 3 proc. Pardavinėję narkotikus per visą gyvenimą nurodė 1,6 proc., respondentų, o per paskutinius metus 1 procentas. Apie turtinius nusikaltimus buvo pateikti 6 skirtingi klausimai: vienas iš jų apie vagystę iš parduotuvės ir kiti penki klausimai apie sunkesnius vagystės atvejus – atviroji vagystė nenaudojant jėgos ar grasinimų, vagystė iš ar nuo automobilio, vagystė įsibraunant į patalpas, dviračio vagystė ir automobilio ar motociklo vagystė. Tyrimo duomenimis tarp moksleivių labiausiai paplitusi vagystės forma: vagystės iš parduotuvių, kurios per visą gyvenimą sudarė 10,6 proc., o per paskutinius metus 4,9 proc., sunkesnių vagysčių paplitimas nesiekia 2 procentų, išskyrus atviroji vagystė, ją kada nors padarę prisipažino 4,3 proc. moksleivių, per paskutinius 12 mėnesių – beveik per pusę mažiau (2,4 proc.). Grupinės muštinės yra vienas iš dažniausių teisės pažeidimų – 8,1 proc. moksleivių pasisakė dalyvavę per visą savo gyvenimą, o per paskutinius metus – 6,2 proc. moksleivių. Panaši dalis respondentų teigė nešioję ginklą (lazdą, peilį, šaunamąjį ginklą ar grandinę): per visą gyvenimą yra nešioję ginklą 7,6 proc. moksleivių, per pastaruosius 12 mėnesių – 5,4 proc. Kitos smurtinio pobūdžio nusikalstamos veikos (žiaurus elgesys su gyvūnais, kūno sužalojimas, plėšimas) yra paplitusios rečiau. Kiekvienos iš šių veikų paplitimas per visą gyvenimą nesiekia 3 procentų, o per paskutinius metus nesiekia 2 procentų.¹¹³

Žvelgiant į tyrimo rezultatus, matyti, kad moksleivių smurtinio pobūdžio elgesys yra labiau paplitęs nei vagystės. Per visą savo gyvenimą, iš visų apklaustų moksleivių, smurtinio pobūdžio elgesys sudaro 20,4 proc., per pastaruosius 12 mėnesių 14,1 proc., o vagystės per visą gyvenimą sudaro 17,6 proc. iš visų apklaustų respondentų, per paskutinius 12 mėnesių – 8,4 proc. ISRD-3 tyrime su smurtiniu elgesiu buvo siejamas dalyvavimas grupinėse muštinėse, ginklo nešiojimas, žiaurus elgesys su gyvūnais, tyčinis kito žmogaus sumušimas ar sužalojimas, plėšimas. Lyginant registruoto nepilnamečių nusikalstamumo statistikos duomenis su tarptautinio tyrimo rezultatais, galime pastebėti atvirkštinę tendenciją tarp šių paplitusių nusikalstamų veikų. Registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis labiausiai paplitusios yra turtinio pobūdžio nusikalstamos veikos, o tarptautinio tyrimo rezultatai atskleidžia kitą tendenciją - labiau nei vagystės yra paplitusios nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu. Iš to galima daryti išvadą, kad smurtinio pobūdžio nusikalstamos veikos yra dažniau pasireiškiančios tarp nepilnamečių, tačiau dažnai jos lieka neatskleistos. Taip pat būtų galima iškelti hipotezę, jog ši disproporcija susijusi su aukų statusu: greičiausiai yra taip, kad smurtas yra paplitęs tarp pačių jaunuolių, vadinasi, nuo jo kenčia tas pats jaunimas, retai besikreipiantis pagalbos ar skundžiantis tokius veiksmus. Priešingai nei smurtinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms, turtinių veikų atvejais dažniausiai nukenčia suaugusieji, dėl patirtos žalos dažniau besikreipiantys į teisėsaugą.¹¹⁴ Taip pat tyrėjai atkreipė dėmesį į tai, kad vos 7,9 proc. moksleivių, kurie kada nors per savo gyvenimą padarę nusikalstamą

¹¹³ Kornelija Butkutė., *supra* note, 101: 17.

¹¹⁴ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 216.

veiką, nurodė turėję kontaktų su policija. Tai rodo, kad tik nedidelė dalis teisės pažeidimų tampa žinomi teisėsaugos institucijoms bei, kad realios nusikaltimų situacijos jos neatspindi.¹¹⁵

¹¹⁵ Kornelija Butkutė., *op. cit.*, 18.

2. NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ PADARIUSIŲ ASMENŲ KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA

Nusikalstamumo charakteristikos nebūtų įmanoma išsamiai atskleisti neišanalizavus asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, asmenybės. Apie nusikaltėlio asmenybę galima kalbėti tik tuo atveju, jei žmogus padarė nusikalstamą veiką, kurią sąlygojo tam tikroje gyvenimiškoje situacijoje socialiai reikšmingos neigiamos asmenybės savybės, t. y. socialinis pavojingumas. Būtent visuomenei keliamas pavojus sudaro nusikaltėlio asmenybės socialinę esmę bei tokią asmenybės charakteristiką yra pagrindas išskirti, kaip kokybiškai besiskiriančią nuo įstatymui paklusnių asmenų ir atskirai ją analizuoti.¹¹⁶

Nusikaltėlio asmenybės charakteristika yra tarpusavyje susijusių asmeninių savybių sistema, dėsningai lemianti nusikalstamą elgesį. Taigi, ji jungia reikšmingiausias, specifines nusikaltėlio asmenybės savybes, kurios sąlyginai dalomos į tam tikras tarpusavyje susijusias grupes, kurių visumą įprasta vadinti asmenybės struktūra arba kai kurių kriminologų vadinamą – „nusikaltėlio asmenybės kriminologinė charakteristika“. Kriminologinėje literatūroje pateikiama daug ir plačių (bendrų) ir siaurų (išsamių) nusikaltėlio asmenybės grupių, jų požymių, klasifikacijos variantų.¹¹⁷ Tačiau dažniausiai aptariami socialiniai – demografiniai, psichologiniai ir teisiniai asmenybės bruožai. Paprastai išskiriami tokie socialiniai demografiniai asmenybės bruožai – lytis, amžius, išsimokslinimas, užimtumas, šeiminė padėtis, gyvenamoji vieta ir kt. Visi šie bruožai yra susiję su asmenybės formavimosi sąlygomis, parodo jo socialinį vaidmenį, turi reikšmės asmens poreikiams ir interesams, jo elgesio motyvacijai ir pan. Psichologinių bruožų sistema, tai visuma sąlygiškai stabilių individo bruožų, kurie lemia tipines reagavimo į aplinką formas, savęs vertinimą, elgesio mechanizmą, tarpasmeninius santykius. Psichologinė analizė padeda suvokti nusikalstamo elgesio mechanizmą. t. y. atskleidžia poreikius ir motyvus bei asmenybės vertybines orientacijas (pvz. priklausomybės). Teisiniai asmenybės bruožai padeda atskleisti nusikaltėlio požiūrį į teisę, jos taikymą, teisėsaugos institucijų veiklą, daromą nusikaltimą. Tokie duomenys, kaip nusikaltimo padarymas pakartotinai, grupėje su kitais asmenimis, esant neblaiviam ar apsvaigus nuo narkotikų ir pan., padeda atskleisti ir atskirti asmens savybes, kurios susiformavo prieš pradedant nusikalstamą veiką, nuo savybių, kurios susiformavo dėl nusikalstamo gyvenimo.¹¹⁸

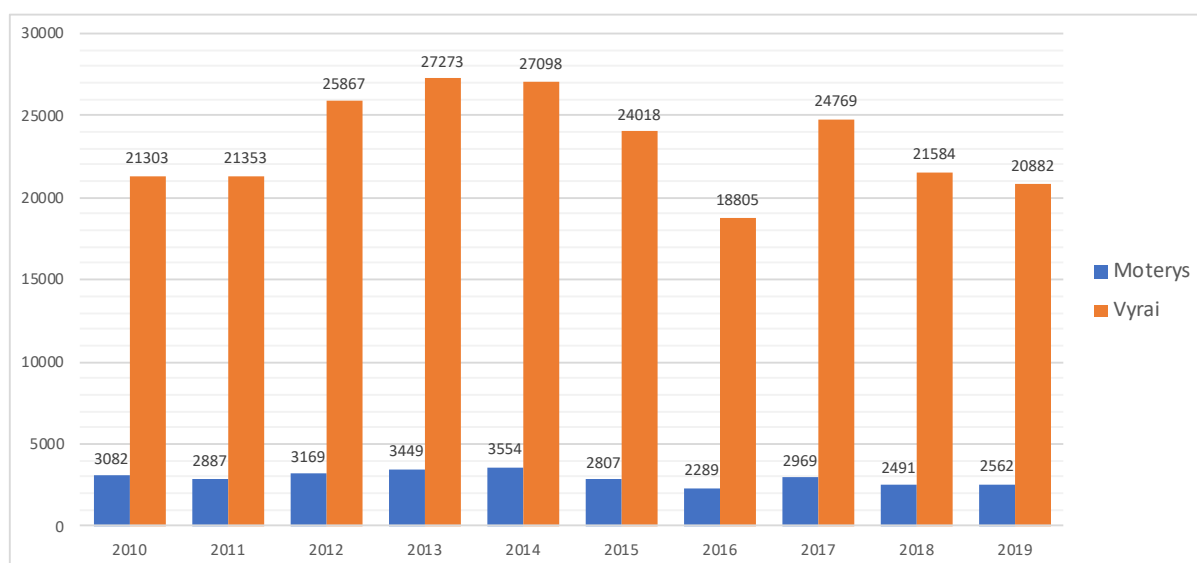
Šiame skyriuje analizuosime įtariamų (kaltinamų) asmenų charakteristiką atkreipiant dėmesį į esminius socialinius – demografinius, psichologinius bei teisinius bruožus Lietuvoje 2010 – 2019 m. laikotarpiu, kurie pateikiami Lietuvos registruoto nusikalstamumo statistikos duomenyse.

¹¹⁶ Jūratė Galinaitytė, *Kriminologija: teorija ir aktualijos* (Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009), 65.

¹¹⁷ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 250-251.

¹¹⁸ Armantas Ambramavičius ir kt., *supra* note 27: 586-588.

Paveikslas Nr. 14. Užregistruoti asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, pagal lytį 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹¹⁹.

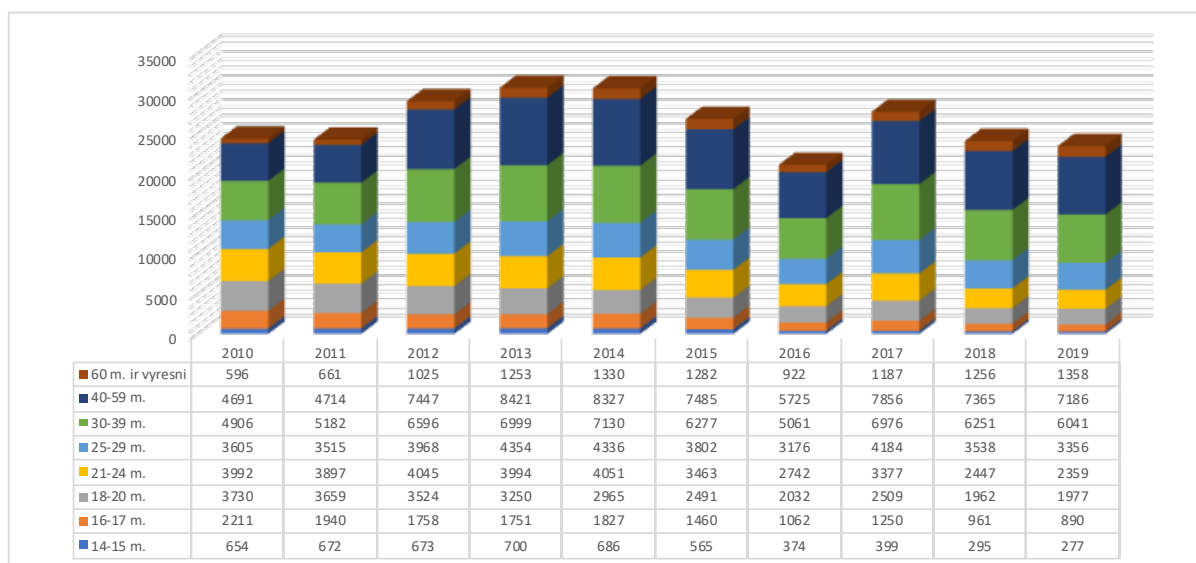

Pagal 14 paveiksle pateiktus duomenis, matyti, kad tarp nusikalstamas veikas darančių asmenų vyrauja vyriškos lyties asmenys. Moterų 2010 m. buvo 3082 (12,6 proc.), vyrų tuo tarpu buvo 21303 (87,4 proc.). 2019 m. moterų buvo 2562 – 10, 9 proc., o vyrų 20882 – 89,1 proc. Nagrinėjamu laikotarpiu moterų lyginamoji dalis sumažėjo 1,7 procentiniu punktu, todėl atitinkamai padidėjo vyrams tenkanti dalis. Moterų skaičius visada mažesnis ir bendrai sudaro tik apie dešimtadalį įtariamų (kaltinamų) asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, o vyrai kiekvienais nagrinėjamais metais dominuoja ir sudaro apie 90 proc. visų asmenų, padariusių nusikalstamas veikas. Pastebima, kad bendras nusikalstamumo lygis gali didėti arba mažėti, gali keistis padaromų nusikalstamų veikų struktūra, tačiau visuomet išlieka ganėtinai didelis ir stabilus atotrūkis tarp nustatytų vyrų ir moterų, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas, skaičiaus. Tiesa, dar mažesnė dalis moterų padaro sunkius ar smurtinius nusikaltimus, jų padaromų nusikalstamų veikų struktūrai labiau būdingos lengvesnės turtinės nusikalstamos veikos.¹²⁰

¹¹⁹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.02.27 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

¹²⁰ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 188.

Paveikslas Nr. 15. Užregistruoti asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, pagal amžių 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹²¹.

Amžius yra vienas svarbiausių požymių, apibūdinančių nusikaltėlio asmenybę, nes keičiantis amžiui vyksta ne tik biologiniai organizmo pokyčiai, tačiau keičiasi ir žmogaus socialinės funkcijos, vaidmenys, charakterio bruožai, reagavimo į konfliktines situacijas būdai ir kt.¹²² Oficialioje statistikoje išskiriamos aštuonios įtariamųjų (kaltinamųjų) amžiaus grupės, pradedant nuo 14 metų, kadangi nuo šio amžiaus, už tam tikras nusikalstamas veikas, atsiranda baudžiamoji atsakomybė.

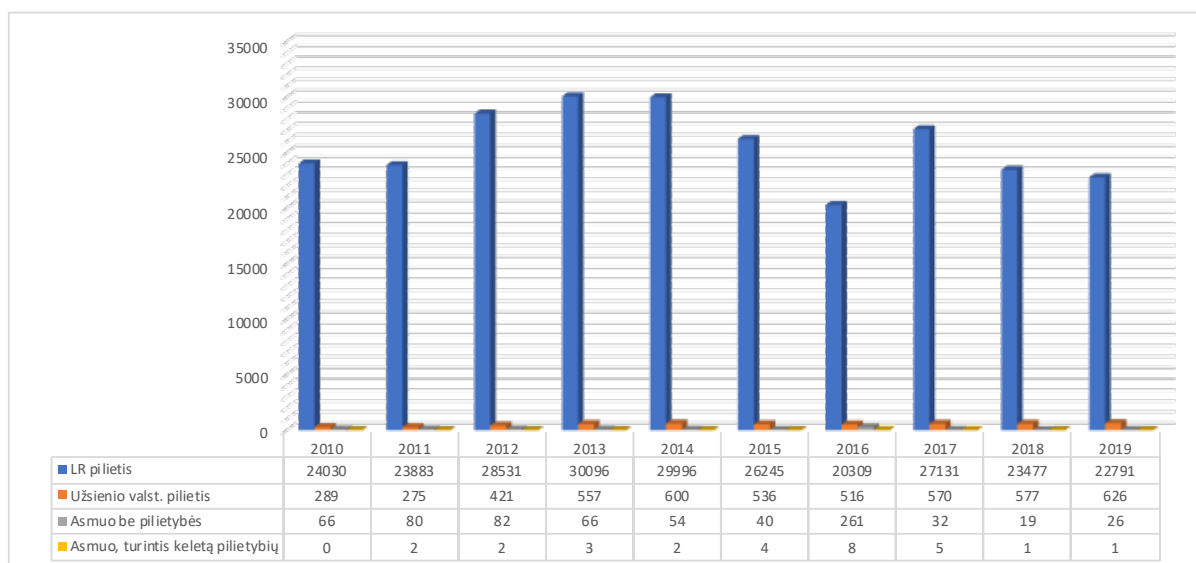
Pateikti duomenys rodo (žr. 15 pav.), kad tiriamojo laikotarpio pradžioje didžiąją įtariamų (kaltinamų) asmenų dalį – apie 60 proc., sudaro 14 – 29 metų asmenys, tačiau per 2010 – 2019 m. laikotarpį šios grupės skaičiai mažėjo ir jau tiriamojo laikotarpio pabaigoje didesnę dalį, t. y. virš 60 proc. sudaro 30 metų ir vyresnio amžiaus asmenų grupė, kurių skaičiai kiekvienais metais didėjo. Per visą nagrinėjamą laikotarpį, didžiausią dalį, t. y. vidutiniškai apie 26 proc. visų užregistruotų asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, sudaro asmenys 40 – 59 metų. Taip pat nemaža dalis (apie 23 proc.) tenka 30 – 39 amžiaus grupei, o mažiausią (~ 2 proc.) lyginamąją dalį sudaro nepilnamečiai, 14 – 15 metų. Žinoma, šios grupės nepilnamečiai atsako ne už visas, o tik už pavojingiausias nusikalstamas veikas, kurios numatytos LR BK 13 str. 2 dalyje.

Apibendrinant 15 paveiksle pateiktus duomenis galima teigti, kad pastaraisiais metais Lietuvoje keičiasi nusikaltėlio charakteristika amžiaus požiūriu, t. y. nusikalstamas veikas dažniau daro vidutinio arba vyresnio amžiaus asmenys.

¹²¹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.02.28 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

¹²² Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5:185.

Paveikslas Nr. 16. Užregistruotų asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal pilietybę 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹²³.

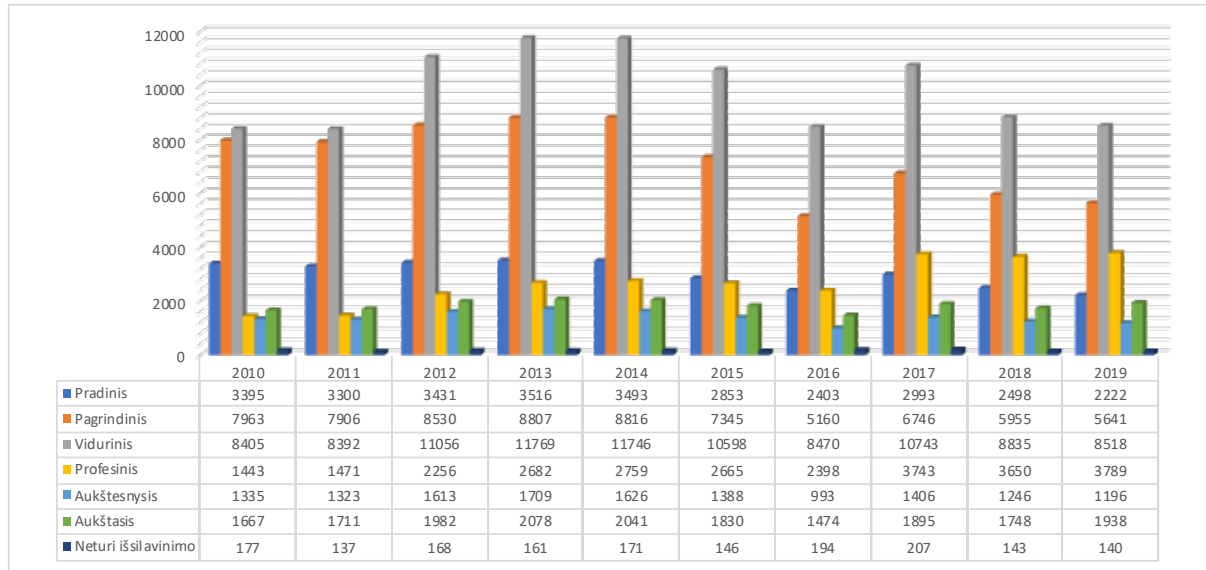

Pilietybė nurodo asmens teisinį ryšį su valstybe, nepriklausomai nuo žmogaus gyvenamosios vietos. Remiantis registruotais statistikos duomenimis, daugiausiai asmenų įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas Lietuvoje, padaro mūsų valstybės piliečiai ir tik retais atvejais pasitaiko užsienio šalių piliečių, asmenų be pilietybės arba asmenų, turinčių keletą pilietybių (žr. 16 pav.). 2010 m. Lietuvos Respublikos piliečiai, tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų sudarė 98,5 proc., užsienio valstybės piliečiai 1,2 proc. 2019 m. procentinės išraiškos išlieka panašios (97,2 proc.) kaip ir per visą nagrinėjamą laikotarpį, didžiausią dalį sudaro Lietuvos Respublikos piliečiai. Didesnių pasikeitimų galima pastebėti tik 2016 m., kai asmenų be pilietybės skaičius išaugo iki 261, t. y. 1,2 proc. tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų. Galimai, šių skaičių didėjimui įtakos turėjo 2015 m. gegužės 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtas nutarimas dėl 1105 užsieniečių (pabėgėlių), kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, perkėlimo į Lietuvą. Žinoma, ne visi asmenys be pilietybės yra pabėgėliai, asmuo be pilietybės gali būti pabėgėlis ir gali sudaryti 16 paveiksle pateiktų skaičių gretas. Atvykstančių pabėgėlių žinios apie Lietuvą dažnai yra labai menkos arba jų išvis nėra. Dėl žinių trūkumo neretai sukuriamas lūkestis, kad Lietuvoje pabėgėlių gyvenimo sąlygos tokios pat kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, t. y. gaunamas nemokamas būstas, didesnės išmokos, lengvos darbo paieškos galimybės, didesnis darbo užmokestis ir pan. Turimos žinios apie Lietuvą, neatitinkančios realybės, atvykus sukelia nemenką nusivylimą šalimi, to pasekoje gali būti pasirenkamas nusikalstamas elgesys.¹²⁴

¹²³ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.02.28 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

¹²⁴ Prieglobsčio prašančių asmenų perkėlimas į Lietuvą: migrantų patirtys, ekspertų vertinimai, Lietuvos gyventojų nuostatos (Vilnius: EMT studija, 2016), 8-16. http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1480415327_IOM_leidinys_2016_2_web.pdf

Paveikslas Nr. 17. Užregistruotų asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal išsilavinimą 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹²⁵.

Išsilavinimas yra viena iš esminių sąlygų, kuri lemia asmens sėkmingą įsitvirtinimą ir pasisėkimą visuomenėje¹²⁶. Tai ne tik produktyvumo ir ekonominės raidos pagrindas, bet ir viena iš nusikalstamumo mažinimo prevencijos priemonių¹²⁷.

Analizuojant užregistruotų asmenų, įtariamų (kaltinamų), padarius nusikalstamas veikas duomenis pagal išsilavinimą (žr. 17 pav.), matome, kad analizuojamu laikotarpiu dominuoja asmenys, turintys pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą. 2010 m. tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų, vidurinį išsilavinimą turintys asmenys sudarė didžiąją procentinę dalį – 34,5 proc., o 2019 m. – 36,3 proc. Asmenys turintys pagrindinį išsilavinimą taip pat sudaro didelę procentinę dalį, t. y. 2010 m. 32,7 proc., o 2019 m. 24,1 proc. Nemažai nusikalstamų veikų per tiriamąjį laikotarpį padarė pradinį išsilavinimą turintys asmenys (2010 m. – 13,9 proc., o 2019 m. – 9,5 proc.). Profesinį išsilavinimą turinčių įtariamų (kaltinamų) asmenų kiekvienais metais daugėjo, jų lyginamoji dalis didėjo nuo 5,9 proc. iki 16,2 proc. Taip pat daugėjo aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų, t. y. 2010 m. 6,8 proc., o 2019 m. 8,3 proc. Mažiausiai užregistruojama asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamą veiką, kurie turi aukštesnįjį arba neturi jokio išsilavinimo.

Apibendrinant darytina išvada, kad didžiąją dalį sudaro įtariamieji (kaltinamieji) asmenys turintys mažesnę išsilavinimą, tačiau pastebima, kad kiekvienais metais didėja procentinė dalis asmenų, turinčių profesinį ar aukštąjį išsilavinimą. Žinoma šių skaičių didėjimui įtakos turi tai,

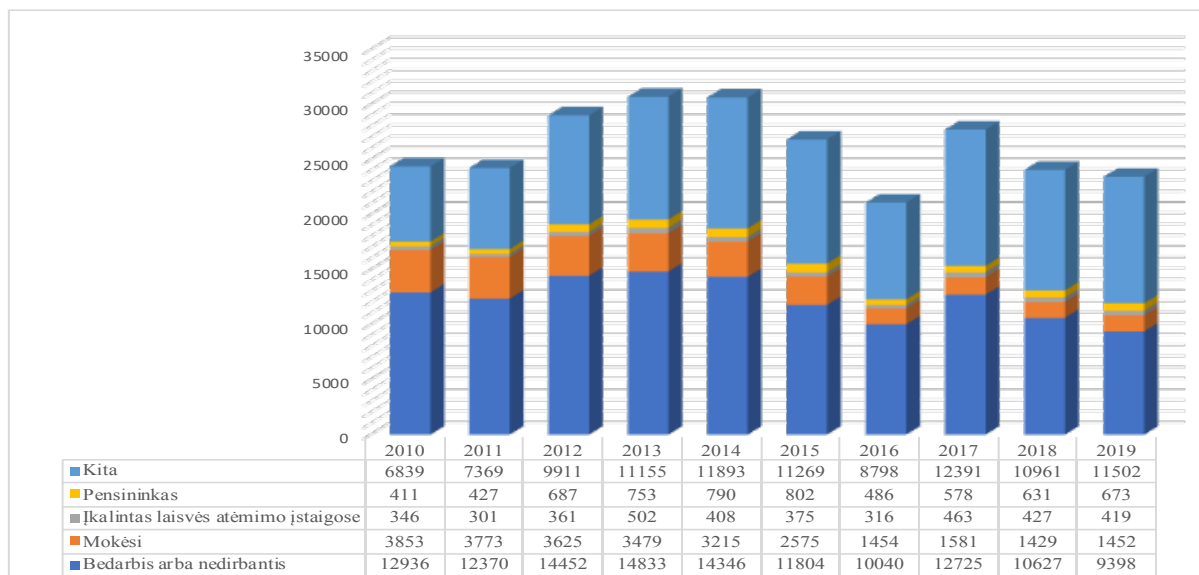
¹²⁵ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.03.01 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

¹²⁶ PETROCELLI, J.; PETROCELLI M. School performance and crime: theoretical and empirical links. The Southwest Journal of Criminal Justice, Vol. 2, No. 2, 2005, 122.

¹²⁷ Genovaitė Babachnaitė ir kt., *supra* note, 11: 146.

kad Lietuvoje didėja išsilavinusių žmonių dalis. Pavyzdžiui, aukšto lygio (bakalauro, profesinio bakalauro, magistrantūros, rezidentūros ir doktorantūros studijų programos) išsilavinimą turinčių 25 – 64 metų amžiaus gyventojų 2019 m. buvo 658,5 tūkst. – net 23 tūkst. daugiau nei 2018 m., ir jie sudarė 43,1 proc. visų 25 – 64 metų amžiaus šalies gyventojų.¹²⁸ Be abejo, aukštesnį išsilavinimą turinčių asmenų nusikalstamumas dažnai lieka neatskleistas, ypač „baltųjų apykaklių“, kurių nusikalstamų veikų pobūdis sudėtingesnis, užimamos pareigos aukštesnės, turi atitinkamą statusą valstybėje ir su tuo susijusią galią, todėl juos sunkiau išaiškinti nei mažiau išsilavinusius asmenys.

Paveikslas Nr. 18. Užregistruotų asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal užimtumą 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹²⁹.

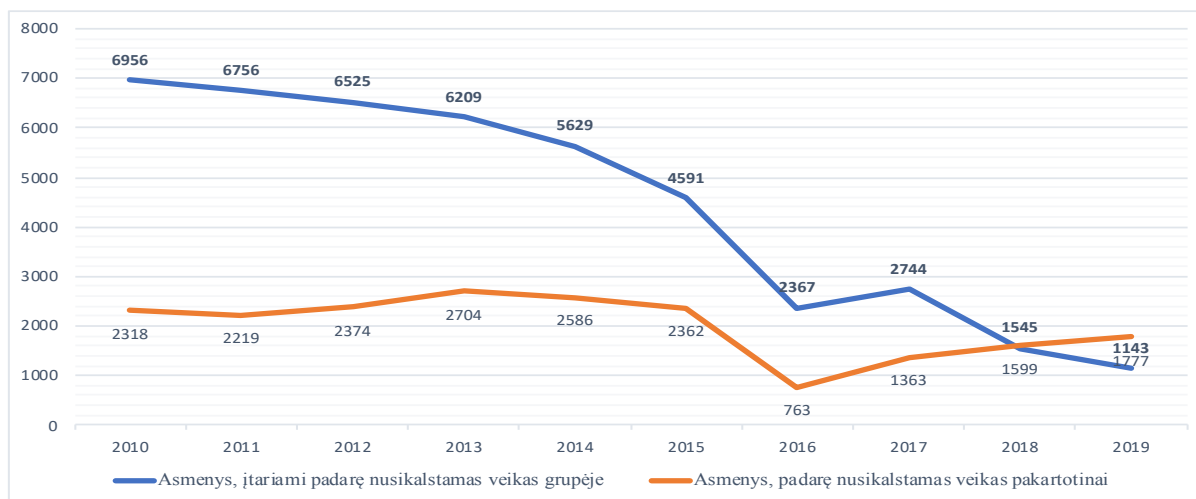
Kaip matyti iš 18 paveikslo, nedirbančių asmenų dalis buvo didžiausia tarp asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas. Nors šios grupės asmenų lyginamoji dalis 2010 – 2019 m. laikotarpį sumažėjo nuo 53 proc. iki 40 proc. Antroje vietoje pagal lyginamąją dalį (28 – 49 proc. visų įtariamųjų) nagrinėjamu laikotarpiu buvo kiti asmenys, kuriems priskirti dirbantys, kariai, elgetaujantys, namų šeimininkės ir kt. Užregistruotų besimokančių asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, lyginamoji dalis tarp visų įtariamųjų 2010 – 2019 m. ženkliai mažėjo, t. y. 2010 m. sudarė 16 proc., o 2019 m. – 6 proc. Ketvirtoje vietoje tarp įtariamų asmenų sudaro pensininkai, kurie nagrinėjamu laikotarpiu sudarė nuo 2 iki 3 proc. visų

¹²⁸ "Lietuvos švietimas, kultūra ir sportas (2020 m. leidimas) Bendrieji švietimo rodikliai," Oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2021.03.05 <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-svietimas-kultura-ir-sportas-2020/bendrieji-svietimo-rodikliai>

¹²⁹ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.03.05 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

įtariamų asmenų. Mažiausiai tarp įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas asmenų buvo įkalintų laisvės atėmimo įstaigose (1 – 2 proc.).

Paveikslas Nr. 19. 2010 – 2019 m. Lietuvoje užregistruoti asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas grupėje bei pakartotinai¹³⁰.

Žvelgiant į pateiktus duomenis (žr. 19 pav.) matyti, kad kiekvienais metais mažėjo asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas grupėje skaičius, išskyrus 2017 m. šiek tiek didėjo. Lyginamoji aptariamos įtariamų asmenų kategorijos dalis tarp visų užregistruotų įtariamų (kaltinamų) asmenų 2010 – 2019 m. nuosekliai mažėjo nuo 29 proc. iki 5 proc. Išryškėja tendencija, kad asmenys dažniau nusikalstamas veikas atlieka vieni, o ne tarpusavyje susitarusių, pakaltinamų ir atitinkamo amžiaus sulaukusių asmenų grupėje. Žinoma, toks pokytis gali būti siejamas su tuo, kad galbūt dalis profesionalių nusikaltėlių emigravo į kitas šalis ar dėl sparčiai plintančio mūsų visuomenėje susvetimėjimo¹³¹.

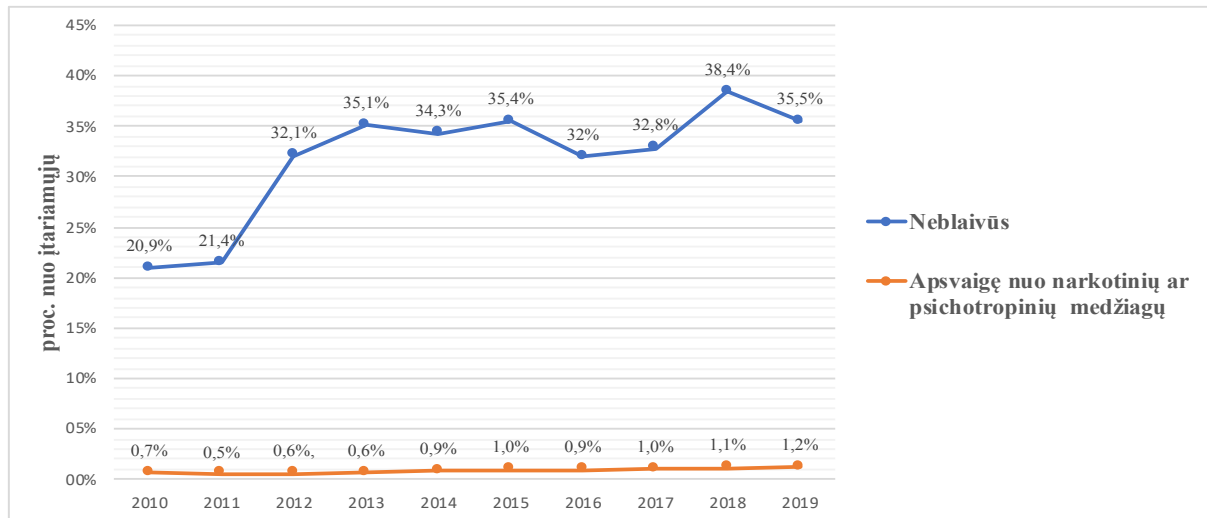
„Recidyvinis nusikalstamumas yra vienas svarbiausių baudžiamosios justicijos sistemos ir nacionalinės nusikalstamumo prevencijos sistemos veiksmingumo rodiklių. Būtent jis parodo, kiek ji sugeba įgyvendinti vieną svarbiausių savo uždavinių – sulaikyti nusikaltusius asmenis nuo pakartotino nusikalstamo elgesio.“¹³². Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas pakartotinai dalis tarp visų užregistruotų įtariamų (kaltinamų) asmenų, per nagrinėjamą laikotarpį, sudarė nuo 10 proc. 2010 m. iki 8 proc. 2019 m., o užregistruotas skaičius sumažėjo 23 proc. Iš pateikto paveikslą matyti (žr. 19 pav.), kad skaičiai mažėjo iki 2016 m., o nuo 2017 m. asmenų, padariusių nusikalstamas veikas pakartotinai – daugėja. Be to, lieka dar nežinoma (neužregistruota) ir niekada į teisėsaugos akiratį nepatekusių asmenų kriminalinė karjera.

¹³⁰ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.03.05 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

¹³¹ Genovaitė Babachinaitė., *supra* note, 29: 1629.

¹³² Svetlana Justickaja ir Aušra Gavėnaitė, „Recidyvinis nusikalstamumas: tyrimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje,“ *teisės problemos*, 3,65 (2009): 6.

Paveikslas Nr. 20. Asmenys, įtariamai (kaltinami) neblaivūs ar apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų padarę nusikalstamas veikas Lietuvoje 2010 – 2019 m¹³³.

Remiantis LR BK 19 straipsnio 1 dalimi, „asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas“¹³⁴.

Kaip matyti (žr. 20 pav.), asmenų, kurie įtariamai (kaltinami) nusikalstamas veikas padarė neblaivūs per nagrinėjamąjį laikotarpį didėjo nuo 20,9 proc. iki 35,5 proc. Nuo 2012 m. matomas staigus augimas, kuris gali būti siejamas su 2011 m. pabaigoje įsigaliojusiu Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo taikymu, o 2017 m. pokyčiai – galimai susiję su atsiradusia baudžiamąja atsakomybe už vairavimą, vairuotojui esant daugiau negu 1,5 promilės girtumo. Apsvaigusių nuo narkotinių ar kitų psichotropinių medžiagų įtariamų (kaltinamų) asmenų procentinė išraiška tarp visų įtariamųjų dažniausiai sudaro vos vieną procentą, tačiau 2019 m. buvo užregistruotas didžiausias apsvaigusių įtariamųjų asmenų lygis, kurį sudarė 276 asmenys, t. y. 1,2 proc.

Taigi iš nagrinėtų statistinių duomenų galima būtų sukurti tokį Lietuvos fizinio asmens, įtariamo (kaltinamo) padarius nusikalstamą veiką portretą: tai yra 40 – 59 m. amžiaus vyras, turintis vidurinį išsilavinimą bei niekur nedirbantis, Lietuvos Respublikos pilietis, dažnai nusikalstamą veiką padaro būdamas neblaivumo būsenoje ir veikiantis ne grupėje, o individualiai.

Kadangi nepilnamečių nusikalstamas elgesys yra aktuali problema daugelyje pasaulio šalių, įskaitant ir Lietuvą, todėl toliau detaliau panagrinėsime šios kategorijos asmenų nusikalstamumo tendencijas.

¹³³ Paveikslas sudarytas darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu Lietuvos Respublikoje (Forma_30-SAV)“, žiūrėta 2021.03.06 https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8173&datasource=40949

¹³⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

Kaip jau buvo nagrinėta aukščiau (žr. 15 pav.), nepilnamečių dalis tarp asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo nuo 12 iki 5 proc. Didžioji dalis registruotų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių yra vyresnieji, t. y. 16 – 17 metų amžiaus sulaukę nepilnamečiai. Toliau 5 lentelėje galime matyti, nepilnamečių pasiskirstymą pagal lytį.

**Lentelė Nr. 5. Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, pagal lytį
2010 – 2019 m. Lietuvoje¹³⁵.**

Metai	Užregistruota įtariamų nepilnamečių	Iš jų:			
		Merginų		Vaikinų	
		Abs. sk.	%	Abs. sk.	%
2010	2865	238	8	2627	92
2011	2612	248	9	2364	91
2012	2431	266	11	2165	89
2013	2451	247	10	2204	90
2014	2513	236	9	2277	91
2015	2025	159	8	1866	92
2016	1436	132	9	1304	91
2017	1649	135	8	1514	92
2018	1256	120	10	1136	90
2019	1167	112	10	1055	90

Absoliuti dauguma (~90 proc.) nepilnamečių, kurie įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, buvo vaikinai, ir tik apie 10 proc. – merginų. Panašus lyčių santykis su nedideliais svyravimais išliko visus nagrinėjamus metus.

Analizuojant statistinius duomenis apie įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių išsilavinimą (žr. 6 lent.), matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu dominuoja nepilnamečiai, turintys pradinį ir pagrindinį išsilavinimą. 2010 m. tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių, pradinį išsilavinimą turintys asmenys sudarė – 47,2 proc., o 2019 m. – 52,5 proc. Asmenys turintys pagrindinį išsilavinimą taip pat sudaro didelę procentinę dalį, t. y. 2010 m. – 49,1 proc., o 2019 m. 42,8 proc. nepilnamečių. Vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų procentinė dalis nagrinėjamuoju laikotarpiu didėjo nuo 1,8 proc. iki 3,3 proc. tarp visų nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas. Užregistruotų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių, turinčių profesinį išsilavinimą lyginamoji dalis mažėjo nuo 0,6 proc. iki 0,3 proc. Nagrinėjamu laikotarpiu, neturinčių išsilavinimo asmenų procentinė dalis taip pat nedidelė, t. y. nuo 1,2 iki 1 proc. Iš

¹³⁵ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2021.03.08 http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

pateiktų duomenų galima teigti, kad absoliuti dauguma nusikaltusių nepilnamečių – turintieji mažesnę išsilavinimą.

Lentelė Nr. 6. Nepilnamečių asmenų įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamą veiką, pasiskirstymas pagal išsilavinimą 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹³⁶.

Metai		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iš viso asmenų:		2865	2612	2431	2451	2513	2025	1436	1649	1256	1167
Pagal išsilavinimą:	Pradinis	1352	1297	1169	1205	1219	996	691	828	666	613
	Dalis, proc.	47,2	49,7	48,1	49,2	48,5	49,2	48,1	50,2	53,0	52,5
	Pagrindinis	1408	1236	1187	1187	1228	945	607	666	546	499
	Dalis, proc.	49,1	47,3	48,8	48,4	48,9	46,7	42,3	40,4	43,5	42,8
	Vidurinis	53	46	49	36	51	65	92	111	38	39
	Dalis, proc.	1,8	1,8	2,0	1,5	2,0	3,2	6,4	6,7	3,0	3,3
	Profesinis	17	8	7	4	7	7	17	13	1	4
	Dalis, proc.	0,6	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	1,2	0,8	0,1	0,3
	Neturi išsilavinimo	35	25	19	19	8	12	29	31	5	12
	Dalis, proc.	1,2	1,0	0,8	0,8	0,3	0,6	2,0	1,9	0,4	1,0

Būtent vaikų ir jaunimo užimtumas yra vienas iš veiksnių, kuris daro įtaką jų nusikalstamam elgesiui¹³⁷, bei rodo požiūrį į pagrindinę jų veiklos sritį. Pagal 7 lentelėje pateiktus duomenis, matyti, kad per 2010 – 2019 m. laikotarpį, didžiausią procentinę dalį sudarė besimokantys įtariamais (kaltinamais) nepilnamečiai. Žinoma, tokie skaičiai ir jų procentinė išraiška neturėtų stebinti, kadangi dauguma 14 – 17 metų amžiaus asmenys turėtų būti dar moksleiviai. Lyginant tiriamojo laikotarpio pradžią ir pabaigą, matyti, kad įtariamų (kaltinamų) besimokančių nepilnamečių mažėjo, t. y. 2010 m. užregistruoti 2189 moksleiviai (76,4 proc.), o 2019 m. – 849 (72,8 proc. tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių). Nors ir ne daug, tačiau pasitaikė ir tokių nepilnamečių, kurie dirbo. Dirbančiųjų procentinė dalis atitinkamai didėjo nuo 0,8 iki 1,5 proc. tarp visų įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių asmenų. Iš viso nesimokančių nepilnamečių nagrinėjamuoju laikotarpiu mažėjo nuo 336 iki 73 asmenų, t. y. mažėjo nuo 11,7 proc. iki 6,3 proc.

¹³⁶ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2021.03.09 http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

¹³⁷ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 11: 144.

**Lentelė Nr. 7. Nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas,
pasiskirstymas pagal užimtumą (absoliutūs skaičiai ir procentinė išraiška) 2010 – 2019 m.
Lietuvoje¹³⁸.**

Metai		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iš viso asmenų:		2865	2612	2431	2451	2513	2025	1436	1649	1256	1167
Pagal užimtumą:	Dirbantys	23	27	35	29	46	31	51	56	28	18
	Dalis, proc.	0,8	1,0	1,4	1,2	1,8	1,5	3,6	3,4	2,2	1,5
	Besimokantys	2189	2084	2040	2042	2046	1644	915	981	853	849
	Dalis, proc.	76,4	79,8	83,9	83,3	81,4	81,2	63,7	59,5	67,9	72,8
	Nesimokantys	336	236	154	156	171	143	82	108	116	73
	Dalis, proc.	11,7	9,0	6,3	6,4	6,8	7,1	5,7	6,5	9,2	6,3
	Kita	317	265	202	224	250	207	388	504	259	227
	Dalis, proc.	11,1	10,1	8,3	9,1	9,9	10,2	27,0	30,6	20,6	19,5

Kai kurie registruoto nepilnamečių nusikalstamumo elgesio aplinkybių duomenys pateikti 8 lentelėje. Joje matyti, kad pakartotinai įtariamų (kaltinamų) nusikaltusių nepilnamečių 2010 – 2019 m. buvo maždaug 3 – 8 proc. Ikiteisminio tyrimo institucijos šioje eilutėje registruoja vadinamąjį kriminologinį recidyvą, kuris pagal statistinių lentelių pildymo taisyklės yra laikomas pakartotinis arba daugkartinis nusikalstamų veikų padarymas, neatsižvelgiant į teisinį nuteisimą už jų padarymą, bausmės paskyrimą ir atlikimą, laiko tarpą, praėjusį po pirmosios ir vėlesnės nusikalstamos veikos, bei kitas faktines ir teises aplinkybes. Kriminologinis recidyvas iš esmės apima visus nusikalstamų veikų pasikartojimo atvejus, išskyrus idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį. Taigi, galima būtų teigti, kad šis skaičius mažai ką pasako apie tikrąjį kriminologinį recidyvą, nes grindžiamas tik ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnų prielaidomis arba teisiniais faktais, o ne realia nepilnamečio gyvenimo istorijos analize.¹³⁹ Nepilnamečių grupėje padaromų nusikalstamų veikų dinamika beveik atitiko bendrą nepilnamečių nusikalstamumo dinamiką, t. y. mažėjant bendram nusikalstamų veikų skaičiui, mažėjo ir nepilnamečių grupėse padaromų nusikalstamų veikų skaičius ir atvirkščiai. Atkreiptinas dėmesys, kad kasmet iki 2015 m. apie 50 proc. nepilnamečių užregistruojami kaip įtariamieji (kaltinami) nusikalstamas veikas padarę grupėje, o nuo 2016 m. procentinė dalis ženkliai mažėjo, t. y. nuo 30 proc. iki 14 proc. Galima būtų teigti, kad šiuo metu nepilnamečiai labiau linkę nusikalstamas veikas daryti vieni. Beveik viso nagrinėjamo laikotarpio metu mažėjo įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių skaičius, kurie nusikalstamą veiką padarė būdami neblaivūs, tačiau procentinė dalis tenkanti kiekvienais metais – didėjo. 2019 m. 22 proc. nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) padariusių nusikalstamas veikas, registruotos nusikalstamos veikos metu buvo neblaivūs. Manytina, kad asmens apsvaigimas yra

¹³⁸ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma_VSDN)“ žiūrėta 2021.03.09 http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=

¹³⁹ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 206-207.

reikšmingas formalios socialinės kontrolės selektyvumo požymis, kitaip tariant – apsvaigusį asmenį „pagauti“ yra daug lengviau, ne vien dėl nenatūralios būsenos, bet ir dėl dažnu atveju spontaniškų bei neapgalvotų nusikalstamų veiksmų.¹⁴⁰ Tiriamojo laikotarpio metu ypač padaugėjo įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių, kurie nusikalstamą veiką padarę apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, t. y. per 2010 – 2019 m. laikotarpį užregistruoti skaičiai padidėjo beveik 6 kartus. 2010 m. vos 0,4 proc. įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių padarė nusikalstamas veikas apsvaigus nuo narkotinių ar kitų psichotropinių medžiagų, o 2019 m. skaičiai siekė jau 5,2 proc. tarp visų nepilnamečių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu.

Lentelė Nr. 8. Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas pakartotinai, būdami neblaivūs, grupėje, apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų 2010 – 2019 m¹⁴¹.

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019	
Iš viso asmenų	2865		2612		2431		2451		2513		2025		1436		1649		1256		1167	
Iš jų įtariamai nusikalstę:	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.	Abs. sk.	Proc.
pakartotinai	214	7,5%	174	6,7%	131	5,4%	118	4,8%	142	5,7%	126	6,2%	38	2,6%	46	2,8%	60	4,8%	71	6,1%
grupėje	1558	54,4%	1353	51,8%	1244	51,2%	1268	51,7%	1256	50,0%	1000	49,4%	423	29,5%	456	27,7%	245	19,5%	166	14,2%
būdami neblivūs	528	18,4%	430	16,5%	412	16,9%	438	17,9%	398	15,8%	282	13,9%	316	22,0%	353	21,4%	281	22,4%	251	21,5%
apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų	11	0,4%	8	0,3%	4	0,2%	15	0,6%	15	0,6%	10	0,5%	37	2,6%	32	1,9%	48	3,8%	61	5,2%

Remiantis aukščiau pateiktais duomenimis (žr. 8 lent.) nustatyta, kad nepilnamečių (asmenų) padariusių nusikalstamas veikas grupėje skaičius mažėja, o grupės sudėtį, kuri būdinga įtariamiesiems (kaltinamiems) nepilnamečiams, atskleidžia 9 lentelėje pateikti duomenys. Tiriamojo laikotarpio pradžioje ir pabaigoje grupinių nusikalstamų veikų, nepilnamečiai, daugiau darydavo veikdami kartu su suaugusiaisiais, nei vien iš savo bendraamžių sudarytos grupės, tačiau žvelgiant į 2013 – 2017 m. laikotarpį, matyti, kad grupių sudėtyse dominavo tik nepilnamečiai. Galima daryti išvadą, kad nepilnamečiai beveik viso tiriamojo laikotarpio metu labiau buvo linkę nusikalstamas veikas daryti grupėje su savo bendraamžiais, tačiau nuo 2018 m. dominuoti vėl pradeda iš nepilnamečių ir suaugusiųjų sudarytos grupės. Iš lentelėje (žr. 9 lent.) pateiktų duomenų matyti, kad grupių, kurias sudarė tik nepilnamečiai, skaičius per nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo nuo 720 iki 77, t. y. sumažėjo 89 proc. Grupių, sudarytų iš nepilnamečių ir suaugusių asmenų sumažėjo nuo 788 iki 85, t. y. sumažėjo 89 proc. Nepilnamečių ir mažamečių gupių skaičius taip

¹⁴⁰ Ibid., 209.

¹⁴¹ Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2021.03.09 http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

pat mažėjo, t. y. sumažėjo 92 proc. Tik iš nepilnamečių sudarytos grupės kiekvienais metais sudaro nuo 6,6 iki 27,7 proc., o iš nepilnamečių ir suaugusiųjų nuo 7,3 iki 27,5 proc. Iš nepilnamečių ir mažamečių sudarytos grupės nesiekia 3,1 proc. per visą nagrinėjamą laikotarpį.

Lentelė Nr. 9. Grupių sudėtis 2010 – 2019 m. Lietuvoje¹⁴².

Metai:		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iš viso asmenų:		2865	2612	2431	2451	2513	2025	1436	1649	1256	1167
Nusikalstamą veiką padariusios grupės sudėtis:	Tik nepilnamečiai	720	613	617	656	695	497	209	227	108	77
	Dalis, proc.	25,1	23,5	25,4	26,8	27,7	24,5	14,6	13,8	8,6	6,6
	Nepilnamečiai ir suaugę	788	689	579	555	510	442	201	227	127	85
	Dalis, proc.	27,5	26,4	23,8	22,6	20,3	21,8	14,0	13,8	10,1	7,3
	Nepilnamečiai ir mažamečiai	50	51	48	57	51	61	13	2	10	4
	Dalis, proc.	1,7	2,0	2,0	2,3	2,0	3,0	0,9	0,1	0,8	0,3

Taigi analizuojant 2010 – 2019 m. nusikalstamą veiką padariusių įtariamų (kaltinamų) nepilnamečių kriminologinę charakteristiką ir jų užregistruotus statistinius duomenis, galima būtų išskirti tokias pagrindines tendencijas:

- Per nagrinėjamą laikotarpį ženkliai sumažėjo nepilnamečių, padariusių veikas, turinčių nusikalstamų veikų požymių.
- Sumažėjo įtariamų (kaltinamų) besimokančių ar išvis nesimokančių nepilnamečių, o dirbančių nepilnamečių dalis šiek tiek didėjo.
- Padaugėjo nepilnamečių įtariamų (kaltinamų), kurie nusikalstamą veiką atlieka būdami neblaivūs, ir ypač išaugo apsvaigusiu nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas.
- Nepilnamečių grupėje padarytų nusikalstamų veikų skaičius ir jai tenkanti procentinė dalis kiekvienais metais, ženkliai mažėjo, kaip ir bendras nepilnamečių nusikalstamumas.

¹⁴² Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis „Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje (Forma VSDN)“, žiūrėta 2021.03.20 http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=1

3. ŠIUOLAIKINIO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE VEIKSNIAI

Jeigu nusikalstamumas kinta, vadinasi, yra ir kitimus skatinančių priežasčių¹⁴³. XXI amžius – globalizacijos, mokslo, technologijų pažangos ir socialinės diferenciacijos amžius. Visuomenėje vykstantys pokyčiai sukuria teigiamus rezultatus, tačiau kartu gali sukelti ir aibę neigiamų pasekmių. Kriminologų seniai pastebėta, kad nusikalstamumas įvairiais ryšiais yra susijęs su visuomenės socialine, demografinė, ekonomine, teisine, politine ir moraline padėtimi, jos raida bei pokyčiais¹⁴⁴. Pasak J. Galinaitytės: „nusikalstamumo priežastimis (jų visuma) laikytini tokie visuomenės gyvenimo reiškiniai, procesai, kurie sąveikaudami su sąlygomis, determinuoja nusikalstamumo, kaip socialinio teisinio reiškinio kilmę ir raidą, veikia jo kaitą.“¹⁴⁵. Dauguma kriminologų pripažįsta nusikalstamumo ir jo determinantų socialinę kilmę. Mano, kad svarbiausią vaidmenį formuojantis nusikalstamam elgesiui vaidina socialinė aplinka ir individo socialinės savybės, o biologinės savybės nors ir vaidina tam tikrą vaidmenį, tačiau nėra nusikalstamumą lemiantys veiksniai.¹⁴⁶ Tačiau kategoriškai genetikos įtakos asmens bruožų, kurie gali įtakoti nusikaltimo padarymą, susiformavimui atmesti negalima. Tam tikros biologinės žmogaus savybės, sąlygojančios nusikalstamumą, pačios yra dažnai apspręstos kokių nors socialinių veiksnių. Žinoma, genetiškai paveldėtos savybės pačios savaime, be aplinkos įtakos, negali įtakoti nusikaltimo padarymo (būtina ieškoti biologinių ir aplinkos veiksnių sąveikos). Kartais teigiama socialinė aplinka gali neutralizuoti neigiamą genetinį palikimą ar bent sumažinti jo įtaką.¹⁴⁷ Taigi, pačia bendriausia prasme individualaus nusikalstamo elgesio priežastis galima apibūdinti kaip asmenybės elgesio ir socialinės aplinkos nesuderinamumą¹⁴⁸.

„Kiekvienas nusikaltimas yra ilgos veiksnių grandinės padarinys. Priežasčių, kodėl žmogus padarė tam tikrą nusikaltimą, galime ieškoti ir įvykiuose kurie vyko prieš pat nusikaltimą, ir tuose, kurie įvyko daug seniau, netgi ankstyvoje vaikystėje¹⁴⁹“. Pasak A. Drakšienės, žmogaus tiek psichinės raidos, tiek asmenybės vystymasis turi tam tikras laiko ribas, kurios yra siejamos su dėsningomis fiziologinėmis ir psichinėmis individo pokyčių visumos ypatybėmis.¹⁵⁰ Besikeičiant asmenybei, vykstant jos fiziniams ir psichiniams pokyčiams, atitinkamai pradeda keistis asmens elgesys, poreikiai, interesai bei formuojasi tam tikri asmenybei būdingi teigiami ir neigiami bruožai. Taigi, nusikalstamumą lemia daug įvairių tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių reiškinių,

¹⁴³ Jūratė Galinaitytė, *supra* note, 116: 100.

¹⁴⁴ Antanas Dapšys, „Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas),“ *Jurisprudencija* 11,3 (1999): 5-21.

¹⁴⁵ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 170.

¹⁴⁶ Jūratė Galinaitytė, *op.cit.*, 76-77.

¹⁴⁷ Antanas Jatkevičius, *supra* note, 22: 55.

¹⁴⁸ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *op. cit.*, 256.

¹⁴⁹ Viktoras Justickis, *Kriminologija I dalis* (Vilnius: LTU, 2001), 192.

¹⁵⁰ Anna Drakšienė ir Ilona Michailovič, *Kriminologijos žinynas* (Vilnius: Eugrimas, 2008), 41-44.

procesų, kurie nėra lygiaverčiai. Nėra vienos „bendros“, „pagrindinės“, „svarbiausios“ priežasties, kuri išsamiai paaiškintų nusikalstamumo kilmę ir raidą.¹⁵¹ Veiksniai tarpusavyje susiję ir sudaro priežastinį kompleksą. Tačiau vis dėlto galima būtų apibendrinti ir išskirti tokius pagrindinius nusikalstamumą įtakančius veiksnius: socialiniai veiksniai, ekonomikos liberalizavimas, politinės sistemos nebrandumas, vertybinis vakuumas¹⁵².

Aukščiau išvardintus pagrindinius nusikalstamumą lemiančius veiksnius galima išskaidyti į smulkesnes dalis, todėl tikslinga atsižvelgiant į tyrimuose minimas nusikalstamumo priežastis plačiau jas aptarti.

Neigiama šeimos įtaka ir vaikystės išgyvenimai. Šeima yra pirmoji vaiko „bendruomenė“, iš kurios jis daugiausiai išmoka¹⁵³, o neigiami išgyvenimai vaikystėje gali būti susiję su nusikalstamu elgesiu net ir vyresniame amžiuje. Žmogaus asmenybės formavimasis prasideda šeimoje, priklausomai nuo mikroaplinkos formuojasi asmens charakteris, įpročiai, vertybinės nuostatos, įsitikinimai agresyvaus elgesio atžvilgiu, kurie vis labiau stiprėja ir atsiskleidžia mokykloje ar darbo kolektyvuose. Pasak L. Steinberg'o, viena iš pagrindinių priežasčių, lemiančių asmenų agresyvų ir nusikalstamą elgesį – augimas šeimose, kuriose buvo smurtauojama arba buvo sudarytos nepalankios, priešiškos aplinkai sąlygos¹⁵⁴. Vaikai matydami smurtą artimoje aplinkoje, išmoka įvairius tarpasmeninius konfliktus spręsti smurtiniais veiksmais¹⁵⁵, bei ateityje juos naudoja kaip tinkamiausią sprendimo (santykių aiškinimosi) priemonę. „Asmenybės fundamentalių (biologinių, saugumo) ir psichologinių (prisirišimo, pagarbos, meilės) poreikių šeimoje nepatenkinimas ar jų nepaisymas, dažnas baudimas ankstyvoje vaikystėje tolygus asocialaus elgesio formavimui. Baudžiamam vaikui pateikiamas ne tik agresijos modelis (tėvų elgesys), bet ir įdiegiamas pyktis ir neapykanta aplinkiniams.“¹⁵⁶ Nagrinėjamuoju laikotarpiu Lietuvoje socialinės rizikos šeimų mažėjo nuo 10 904 iki 9 235, o vaikų, augančių tokiose šeimose, mažėjo nuo 23 335 iki 17 430. Nors matomas skaičių mažėjimas, tačiau vis tiek sudaro stabiliai didelę dalį, o skirtas nepakankamas dėmesys šiai grupei – didina nusikalstamumo riziką ateityje. Pastebėtina, kad girtavimas ir psichotropinių medžiagų vartojimas bei šeimų socialinių įgūdžių stoka, kiekvienais metais, išlieka pagrindinėmis priežastimis, dėl kurių daugiausiai šeimų įrašomi į registruotą apskaitą Lietuvoje.¹⁵⁷ Patirti vaikystės išgyvenimai dažnai atsispindi suaugusio asmens šeimoje, atsiranda tos pačios problemos, pasireiškia ankstesnio kentėjimo ir

¹⁵¹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 167.

¹⁵² *Ibid.*, 179-189.

¹⁵³ Gintautas Sakalauskas, *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje* (Vilnius: Europos tarybos Vaiko teisių centras, 2000), 22.

¹⁵⁴ Steinberg, L. Youth violence: Do parents and families make the difference? National Institute of Justice, Journal, April, 2000, 33.

¹⁵⁵ Laura Ustinavičiūtė, „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 37.

¹⁵⁶ Antanas Jatkevičius, *supra* note, 22: 6

¹⁵⁷ Duomenys pateikti, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, žiūrėta 2021.03.17
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=065443d3-8eec-47e2-a50c-13542d5eebd9#/>

sukaupto pykčio rezultatas. Būtent artimi santykiai su savo šeima (sutuoktiniu, tėvais) veikia kaip apsauginis veiksnys, t. y. didesnė tikimybė, kad teisės pažeidėjo nusikalstamas elgesys nepasireikš net jam gyvenant didelio kriminalinio aktyvumo aplinkoje¹⁵⁸. Taigi tvirtos neigiamos šeimos ypatybės gali būti reali dorovinio asmenybės formavimosi kliūtis, ypač jeigu tokių auklėjimo šeimoje trūkumų nekompensuoja kitos socialinės institucijos¹⁵⁹.

Neigiama ugdymo institucijų įtaka. Mokykla, tai antra vaiko bendruomenė, kurioje kuriama ir koreguojama vaiko asmenybė. Ši ugdymo įstaiga taip pat gali prisidėti prie veiksmų, stumiančių nepilnamečių į nusikalstamą kelią. Tokio elgesio tikimybė padidėja, kai ir mokykla, ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams reikiamų žinių, įgūdžių, nesukuria vertybinio pamato, nesuformuoja įsitikinimų, kurie pakreiptų visuomenei priimtina kryptimi.¹⁶⁰ Šiai dienai, dažniausiai mokykla visą asmenybės ugdymo procesą ir turinį orientuoja vien į savitikslių žinių įgijimą, įgūdžių lavinimą. Tačiau, suabsoliutinta žinių reikšmė be doros ir dvasingumo gali būti labai pavojingų socialinių pasekmių priežastis.¹⁶¹ Pastebima, kad egzistuoja glaudus ryšys tarp mokinių elgesio pažeidimų, daromų nusikaltimų ir mokyklos kokybės¹⁶². Dažniausiai mokiniai, jų tėvai, patys gali pasirinkti mokymosi įstaigą, tačiau į prestižiškiausias mokyklas gali pakliūti ne kiekvienas. Taigi kiti telkiasi blogesnėse mokyklose, kurios išsidėsčiusios prastesniuose rajonuose ir kurių bendruomenę dažniau sudaro asocialūs, skurdžiau gyvenantys asmenys, nusikaltėliai.¹⁶³ Jei didžiąją dalį klasės sudaro dominuojantys, nedrausmingi mokiniai, tuomet ir geriau besimokantys neišvengiamai tampa tokios klasės įkaitu ir neturi kito pasirinkimo, kaip elgtis taip, kaip ir visa klasė.¹⁶⁴ Nepalanki mokyklos atmosfera ir elgesio kontrolės stoka, neigiamai veikia asmenybės formavimąsi. Tinkamai organizuoti mokyklinį auklėjimą dažnai trukdo ir pačių pedagogų bendravimas ir bendradarbiavimas su mokiniais, veiklos trūkumai, žinių perteikiamas nesusiejant su gyvenimiškomis situacijomis, neigiamas požiūris į nepažangius ar nepalankiomis sąlygomis gyvenančius mokinius. Dažnai mokytojai nevertina mokinio kaip asmenybės, jų autoritarinis elgesys, žeminimas, spaudimas – dažna nusikalstamo elgesio priežastis. Tokių mokytojų ir klasės draugų taikiniu dažniausiai tampa prasčiau besimokantys, atsiliekantys, išsiskiriantys iš aplinkos, antisocialūs vaikai ir paaugliai.¹⁶⁵ Tapdami intensyviu pedagogų spaudimo objektu¹⁶⁶, pakliuvę į stigmatizacijos procesą – atsiranda priešiškas ir nenoras lankyti mokyklos. Izoliuoti bei atstumti mokykloje, neradę supratimo šeimoje, patyrę patyčias ir kitų

¹⁵⁸ Webster, C.; Macdonald, R.; Simpson, M. Predicting Criminality? Risk Factors, Neighbourhood Influence and Desistance. *Youth Justice*. 2006, 6 (1): 7-22.

¹⁵⁹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note: 2: 276.

¹⁶⁰ Irena Leliūgienė, *Socialinė pedagogika*, (Kaunas: Technologija, 2003), 85.

¹⁶¹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *op. cit.*, 279.

¹⁶² Viktoras Justickis, *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija. Vadovėlis II dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 241.

¹⁶³ Viktoras Justickis, *supra* note, 149: 208-209.

¹⁶⁴ Viktoras Justickis, *op. cit.*, 247.

¹⁶⁵ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 279.

¹⁶⁶ Jurius Bluvšteinas ir kt., *Kriminologija* (Vilnius: Pradai, 1994), 209.

nusivylimų, tokie paaugliai aktyviai pradeda ieškoti kitos aplinkos, kuri juos priimtų, kur jie galėtų sulaukti supratimo, paskatinimo ir pan.¹⁶⁷ Pasak L. Steinberg'o, vaikai, kurie turi problemų mokykloje, dažnai veržiasi link bendraamžių grupės, kuri, dažniausiai elgiasi asocialiai, o kartais ir nusikalstamai.¹⁶⁸

Nedarbas ir išsilavinimo stoka. Ypač reikšmingi socialiniai ekonominiai kriminogeniniai poreikiai yra menkas išsilavinimas arba nuolatinio, pastovaus darbo neturėjimas¹⁶⁹. Žemas išsilavinimo lygis – sumažina galimybes gauti geriau apmokamą darbą, pilnavertiškai integruotis į visuomenės socialinę ir ekonominę gyvenimą. Žinoma, ne tik išsilavinimo stoka gali turėti įtakos pastovaus darbo neturėjimui. Šiuolaikinėje visuomenėje, ypač vyresnis amžius tampa problema įsitraukimui į darbo rinką – dėl amžiaus diskriminacijos, vyresnio amžiaus asmenų sveikatos problemų ar tinkamų bei modernių gebėjimų trūkumo. Amžiaus diskriminacija šiuolaikinėje darbo rinkoje įgyja įvairias formas, t. y. diskriminuojantys darbo skelbimai, galimybių persikvalifikuoti vyresniems asmenims nebuvimas, atleidimas iš darbo nesulaukus senatvės pensijos. Eurobarometer atliktas tyrimas rodo, jog 50 – 55 m. ir vyresni asmenys darbo rinkoje yra priversti kovoti su neigiamais stereotipais, kuomet vyresni asmenys įvardijami kaip neproduktyvūs, nelankstūs, negebantys prisitaikyti prie naujovių ir atsiliekantys nuo technologinės pažangos.¹⁷⁰ Nedarbas bet kokiame amžiaus tarpsnyje, sukelia asmeniui įvairias ekonomines, socialines, psichologines bei kriminogenines problemas. Nuolatinis pajamų trūkumas yra susijęs su socialine atskirtimi, todėl net tas, kuris bedarbiu tapo prieš savo valią, neretai imasi nusikalstamo gyvenimo, nerasdamas kitos išeities.

Piktnaudžiavimas alkoholiu ar narkotinėmis medžiagomis. Pagal registruotą įtariamų (kaltinamų) asmenų statistiką, 2010 – 2019 m. laikotarpiu Lietuvoje daugiau nei trečdalis nusikaltusių asmenų, nusikalstamas veikas padaro apsvaigę nuo alkoholio, tuo tarpu padarytos nusikalstamos veikos, apsvaigus nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų yra retesnės. Priklausomybė nuo alkoholio ar kitų medžiagų reikšmingai padidina nusikalstamo elgesio pasirodymo tikimybę¹⁷¹. Apsvaigę asmenys įgauna daugiau drąsos, didėja agresyvaus elgesio tikimybė, atsiranda daugiau pasitikėjimo atlikti tam tikrą nusikalstamą veiką. Atlikti tyrimai rodo, kad alkoholizmas ir nusikalstamas elgesys dažnai yra neatsiejami. Asmenys vartojantys alkoholį ar kitas psichiką veikiančias medžiagas gali padaryti nusikalstamą veiką ne tik apsvaigę, bet ir tuo metu, kai stengiasi gauti pinigų patenkinti savo priklausomybės poreikį.

¹⁶⁷ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *op. cit.*, 280.

¹⁶⁸ Steinberg, L. Youth violence: Do parents and families make the difference? National Institute of Justice, Journal, April, 2000, 34.

¹⁶⁹ Laura Ustinavičiūtė, *supra* note, 143: 38.

¹⁷⁰ Rūta Brazienė ir kt., "Vyresnio amžiaus žmonių (socialinės įtraukties) į(si)traukimo į darbo rinką galimybių tyrimo ataskaita" (Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2014), 4, https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/vyresnio-amziaus-zmoniu-tyrimas_ataskaita.pdf

¹⁷¹ Vidmantas Egidijus Kurapka ir Viktoras Justickis., *supra* note, 64: 235.

Asocialūs bendraamžiai, kiti pažįstami ir socialinė sąveika. Remiantis E. H. Sutherlando diferencinių ryšių teorija, asocialūs bendraamžiai, kaip ir asocialios nuostatos, ne tik daro įtaką vienas kitam, tačiau gali paveikti situacijas, kurios yra palankios nusikalstamam elgesiui¹⁷². Ypač paauglių priklausymas neformalioms bendraamžių grupėms, gali turėti didelės reikšmės nusikalstamo elgesio pasirinkimui. Jei grupė pasirenka netinkamą kelią, nusikaltimas yra įvykdomas, tuomet grupę sujungia ne tik bendri interesai, bet ir bendra paslaptis.¹⁷³ Kriminologas V. Justickis neformalias nepilnamečių grupes skirsto į (a) grupes, kuriose nusikalstamos veikos laikomos priimtiniu būdu grupės tikslams pasiekti, (b) grupes, kurioms nusikaltimas nėra tiesioginis tikslas, ir (c) grupes, kurių narius sieja tam tikri bendri interesai, visuomenei galintys būti visai priimtini, tačiau dėl menkos grupės moralės ilgainiui bendri poreikiai pradkami tenkinti neteisėtu būdu.¹⁷⁴ Taigi, asmeniui, pradedančiam savo nusikalstamą veiklą paauglystėje, pirmasis deviantinio ir nusikalstamo elgesio šaltinis yra delikventiniai bendraamžiai, bei narystės nusikalstamoje grupėje prieinamumas. Žinoma priklausomybė nusikalstamai gruputei palyginus su bendravimu su nusikalstančiais bendraamžiais, yra didesnę įtaką nusikalstamam elgesiui turintis reiškinys. Priklausymas gruputei reiškia formalių ritualų laikymąsi ir išankstinius lūkesčius dalyvauti nusikalstamoje veikloje.¹⁷⁵ Bendravimas su kriminalinį elgesį palaikančiais asmenimis gali pakeisti įsitikinimus, nuostatas, vertybes ir taip privesti prie nusikalstamos veikos atlikimo. Pasitaiko atvejų, kai asmuo nusikalsta vien dėl patiriamo grupės spaudimo ir noro įtikti, pasirodyti. Be abejo, ne tik asocialūs ir nusikalstamą gyvenimą propaguojantys bendraamžiai, gali turėti įtakos nusikalstamo elgesio pasirinkimui. Jei supančią aplinką sudaro vien pasiturintys asmenys, kyla noras neišsiskirti, nepasirodyti prastesniu ir leisti sau tiek, kiek leidžia kiti. To pasekoje, iš savanaudiškų paskatų, norint greitai pasiekti geresnį gyvenimo lygį, įvykdomi nusikaltimai ar baudžiamieji nusižengimai tam tikslui pasiekti.¹⁷⁶

Ribotos valstybės galimybės teikti pakankamą socialinę pagalbą labiausiai socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms. Socialinė pagalba reikalinga tai asmenų grupei, kuri yra jautresnė socialiniams ir ekonominiais iššūkiams ir rizikoms bei turi mažiau resursų su jais sėkmingai susidoroti¹⁷⁷. Valstybė turi ribotas galimybes teikti finansinę tiek kitokio pobūdžio paramą. Ne visi pageidaujantys gauna pagalbą, o suteikiama finansinė pagalba dažnu atveju neužtikrina minimalių poreikių tenkinimo, to pasekoje pasirenkamas tarsi lengvesnis ar jų

¹⁷² Laura Ustinavičiūtė, *supra* note, 143: 32.

¹⁷³ Irena Leliūgienė, *op. cit.*, 85.

¹⁷⁴ J. Bluvšteinas ir kt., *op. cit.*, 211-213.

¹⁷⁵ Laura Ustinavičiūtė, *supra* note, 143: 32.

¹⁷⁶ Криминология. Москва, Юридическая литература. 1988, 239.

¹⁷⁷ „Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007-2013 m. ES struktūrinę paramą. Vertinimo ataskaita,“ Esparama, 2011 liepos 1 d., 14. Žiūrėta 2021-03-21 http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Ataskaitos/BPD_vertinimo_ataskaitos/liepa_SADM_vertinimo_ataskaita_2011.pdf

manymų teisingas, nusikalstamas elgesys. Pavyzdžiui, viena iš socialiai pažeidžiamų visuomenės grupių – senyvo amžiaus asmenys ir ypač tie, kurie yra vieniši, neturi artimųjų. Pagal aukščiau nagrinėtus duomenis (*žr. 15 pav.*) matyti, kad didėja senyvo amžiaus (60 m. ir vyresnių) asmenų grupės nusikalstamumas (2010 m. užregistruoti 596 asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, o 2019 m. 1358). Manytina, kad šių skaičių didėjimui įtakos turi nesuteikta pakankama socialinė pagalba šiai asmenų grupei. Šiai dienai dažniausiai skiriamas pensijų dydis neužtikrina net minimalaus būtiniausių gyvybinių ir socialinių poreikių tenkinimo¹⁷⁸, dėl paveikto skurdo imamasi neteisėtų veiksmų, o kartais „nemokamas“ gyvenimas už groto gali pasirodyti patrauklesnis.

Nepakankamas atitinkamų valstybės institucijų dėmesys įvairioms pažeidžiamoms socialinėms grupėms, tokioms kaip grįžusiems iš įkalinimo vietų, bedarbiams, socialiai dezadaptuotiems, moterims, vaikams, jaunimui ir pan.¹⁷⁹. Ne visi asmenys, kuriems reikalinga pagalba tai supranta, todėl vienas didžiausių, šioje situacijoje, valstybės institucijų uždavinių – identifikuoti šiuos asmenis, suteikti jiems reikiamą pagalbą. Pavyzdžiui asmenys, grįžę iš įkalinimo įstaigos dažnai būna praradę šeimas, gyvenamąją vietą, socialinius – darbinius įgūdžius, sunkiai prisitaiko visuomenėje. „Atlikusiems bausmę teisės pažeidėjams šeima yra pagrindinis jų socialinis kapitalas. Jis suteikia ne tik emocinę paramą, palaiko motyvaciją keistis, bet ir suteikia praktinę naudą ieškant darbo ir gyvenimo vietos.“¹⁸⁰ Nesant šeimos ir likus vienam – reikalingas ypač didelis valstybės institucijų dėmesys ir pagalba. Taip pat potencialūs darbdaviai dažniausiai nėra palankūs teistiems asmenims¹⁸¹, susiduriama su išankstiniu neigiamu visuomenės nusistatymu, gyvenamosios vietos, savęs realizavimo sunkumais. Tam, kad bausmę atlikę asmenys nepadarytų naujų nusikalstamų veikų, būtina užtikrinti šios grupės asmenų socialinės readaptacijos sistemos veiksmingą funkcionavimą, tolesnę šių asmenų elgesio priežiūrą¹⁸² ir visuomenės švietimą nuteistųjų reintegracijos tema.

Nepakankamos galimybės tinkamai finansuoti valstybės institucijas, taip pat teisėsaugos ir kitas tiesiogiai susijusias su nusikaltimų prevencija ir kontrole institucijas. Dėl to šios institucijos nepajėgia atlikti savo funkcijų, tinkamai įvertinti esamą padėtį, kartu silpnėja kontrolė ir didėja nusikalstamos veikos galimybės.¹⁸³

¹⁷⁸ Naglis Puteikis, „Būtina keisti socialiai neteisingą sistemą, kai daugumai pensininkų skurstant išrinktieji naudojami privilegijomis, kurių analogų nėra jokiame Europos Sąjungos valstybėje,“ Lietuvos Respublikos Seimas, 2017 spalio 3 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36002&p_k=1&p_t=250915

¹⁷⁹ Antanas Dapšys, „Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas),“ *Jurisprudencija*, 11,3 (1999): 5.

¹⁸⁰ Laura Ustinavičiūtė, *supra* note, 143: 36.

¹⁸¹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 455.

¹⁸² Genovaitė Babachinaitė ir kt., *supra* note, 2: 511.

¹⁸³ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo,“ *Valstybės žinios* 32, 1318 (2003).

Neigiamas žiniasklaidos poveikis. Šiuolaikinėje visuomenėje žiniasklaida (televizija, spauda, radijas, internetas ir pan.) tampa svarbiu socialinės struktūros elementu, vienu iš pagrindinių socialinių normų, taisyklių ir elgesio modelių šaltinių, įsiskverbiančių beveik į visas socialines gyvenimo sritis¹⁸⁴. Žiniasklaidoje pateikiama informacija gali turėti tiek teigiamo, tiek neigiamo poveikio. Šiais laikais vaikai daugiau laiko praleidžia žiūrėdami televizijos laidas, nei bendraudami su artimaisiais, todėl atitinkamai bendravimo, emocinių įgūdžių pradeda mokytis iš televizijos, ten pateikiamos informacijos.¹⁸⁵ Vaikai lengvai pasiduoda televizijos laidų įtaigai, nes dar neturi suformuotos stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės¹⁸⁶. Kriminologas A. Kiškis savo straipsnyje nurodė tris pagrindines poveikio formas – teorinius modelius, kurios aiškina smurto televizijoje poveikį vaikams. Pirmiausia, tai agresyvių nuostatų ir elgesio išmokymo teorija – stebėdami televizijoje elgesio modelius, žiūrovai išmoksta, koks elgesys yra tinkamas, t. y. už kokią elgesį apdovanojama, o už kokią baudžiama. Suvokdami rodomą smurtą kaip sėkmingą problemų sprendimo būdą, žiūrovai gali imituoti televizijoje rodomus elgesio modelius. Jautrumo sumažinimo teorija – žiūrovai daugiau ar mažiau save identifikuoja su smurto televizijoje subjektais, todėl vėliau toks elgesys gali tapti įprastu kasdieniniu reiškiniu. Trečioji teorija, tai baimės, agresijos palaikymo (smurto subkultūros) – smurtas matytas televizijoje užkoduojamas žiūrovo atminties „pažintiniame žemėlapyje“, vėlesnis smurto televizijoje žiūrėjimas padeda išlaikyti šias agresyvias mintis ir elgesio variantus. Ilgainiui smurto televizijoje žiūrėjimas gali padėti susiformuoti smurtinio elgesio nuostatomis.¹⁸⁷ Be abejo televizijoje rodomas smurto poveikis priklauso nuo žiūrovo amžiaus, jų intelekto, išsilavinimo, televizijai skiriamo laiko ir pan. Tačiau rodomi agresijos ir smurto vaizdai besiformuojančios asmenybės teigiamai neveikia.¹⁸⁸ Šiuolaikinėje visuomenėje itin didelį vaidmenį vaidina internetas, kuriame atsiveria galimybės matyti įvairaus turinio informaciją, nepriklausomai nuo amžiaus. Ne tik neigiamas (pornografinio, smurtinio ir panašaus pobūdžio) turinys gali iškreipti asmens (ypač nepilnamečio) moralines nuostatas, tačiau neigiamų pasekmių gali kilti internetinėse svetainėse bendraujant su nepažįstamaisiais, įsigyjant draudžiamas prekes ir pan. Mokslininkai pastebi, kad internetas yra palanki erdvė ne tik pedofilams bendrauti tarpusavyje ir keistis turima informacija, tačiau taip pat ieškoti tiesiogiai prisijungusių vaikų, kurie gali būti išnaudojami siekiant patenkinti lytinę aistrą. Taip pat internetinėje erdvėje paplitusios neapykantos skatinimo

¹⁸⁴ Gintautas Sakalauskas ir kt., *supra* note, 5: 249.

¹⁸⁵ Wilson, B. J. Media and children's aggression, fear and altruism. The future of children, Vol. 18, No. 1., 2008, 89-90.

¹⁸⁶ Vanda Vaitekienė, „Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai,“ iš *Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga*, (Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002), 32.

¹⁸⁷ Alfredas Kiškis, „Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija,“ *Jurisprudencija* 59(51) (2004): 39-53.

¹⁸⁸ Genovaitė Babachinaitė ir kt. *supra* note, 2: 284

grupės, kurios nukreiptos prieš kitas subkultūras, rases, tautines mažumas ir pan.¹⁸⁹ Žiniasklaida dažnai skleidžia reklaminio pobūdžio informaciją, iškeliami aukšti vartojimo ir gyvenimo standartai. Žmonės šiai įtaigai dažnai pasiduoda, neturėdami pakankamai lėšų įsigyti reklamuojamą prekę, gali pradėti sekti netinkamu, nusikalstamu keliu.

Valstybės valdymo trūkumai, socialinių ir kitų institucijų negalėjimas tinkamai atlikti savo funkcijų, teisės aktų nesuderinamumas, neaukštas gyventojų pragyvenimo lygis ir didelė turtinė diferenciacija turi įtakos visuomenės nepasitikėjimui valstybės valdymu ir teisine sistema, tai sukelia neigiamus ideologinius padarinius, moralės normų devalvaciją, neigiamai veikia augančios kartos auklėjimo ir mokymo sistemos efektyvumą.¹⁹⁰ Plačią kriminogeninę reikšmę turi valdžios silpnumas, jos nenuoseklumas ir blogas organizavimas, susvetimėjimas žmonių atžvilgiu ir svarbiausia – rodydami blogą pavyzdį, siekdami praturtėti, ignoruodami įstatymų reikalavimus ir taip keldami kriminalinio pobūdžio skandalus sukuria neteisinę erdvę, t. y. atsiranda dirva nusikalstamumo savikūrai.¹⁹¹

Teisėsaugos institucijų veiklos trūkumai, didelis neišaiškintų nusikaltimų skaičius, ilgai užtrunkantys bylų tyrimai mažina visuomenės pasitikėjimą teisėsauga, neužtikrina atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo, to pasekoje atsiranda nebaudžiamumo atmosfera.¹⁹² Nebaudžiamumą kaip problemą galima išvelgti nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose, su kurių padarymų susiję atitinkamo amžiaus nesulaukę asmenys, t. y. pasidaro naudinga įtraukti vaikus į nusikalstamos veikos atlikimą, nes baudžiamoji atsakomybė jiems negresia.

Prie nusikalstamumą skatinančių veiksnių, kurie dažniausiai taip ir lieka neįvertinti, priskiriami netgi *teigiami poslinkiai visuomenei*, pavyzdžiui: urbanizacija skatina tam tikrus regioninius skirtumus, žmonės koncentruojasi miestuose, todėl silpnėja socialinė kontrolė ir daugėja galimybių nusikalsti; stiprėjantys tarptautiniai ryšiai daro įtaką ekonominiams, socialiniams kitiems procesams, taip pat ir nusikalstamumui, lemia tarptautinį atskirų nusikalstamų procesų pobūdį.¹⁹³

Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamumo veiksnių yra itin daug – be jau išvardytų, taip pat egzistuoja rizikos veiksniai, būdingi skirtingoms teisės pažeidėjų grupėms¹⁹⁴, t. y. atskirų rūšių nusikaltimai gali turėti specifines priežastis ir sąlygas¹⁹⁵.

¹⁸⁹ McDONALD, H. S. et al. The Impact of the Internet on Deviant Behavior and Deviant Communities. Institute for homeland security solutions. 2009, 2.

¹⁹⁰ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo,“ *Valstybės žinios* 32, 1318 (2003).

¹⁹¹ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *op. cit.*, 187.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo,“ *Valstybės žinios* 32, 1318 (2003).

¹⁹⁴ Laura Ustinavičiūtė, *supra* note, 143: 40.

¹⁹⁵ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo,“ *Valstybės žinios* 32, 1318 (2003).

Žinoma nusikalstamas elgesys yra aplinkos ir psichologinių veiksnių sąveikos rezultatas¹⁹⁶, todėl nusikalstamumui įtakos turi ir pačios asmenybės savybės, t. y. charakteris, savęs vertinimas, elgesys, savikontrolė ir pan.

¹⁹⁶ Simourd, D. J.; Olver, M. E. The Future of Criminal Attitudes Research and Practice. Criminal Justice and Behaviour. 2002, 29(4): 427.

IŠVADOS

1. Šiame magistro baigiamajame darbe suformuluotas ir naudojamas toks šiuolaikinio nusikalstamumo apibrėžimas – tai šiuo laiku esantis, kiekvienai valstybei nepageidautinas, tačiau neišvengiamas socialinis teisinis reiškiny, kuris pasireiškia tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį, padarytų nusikalstamų veikų visuma.
2. Užregistruoto nusikalstamumo Lietuvoje būklės ir dinamikos rodiklių skaičiai per 2010 – 2019 m. laikotarpį mažėjo, išskyrus teismų nuteistų asmenų skaičius – didėjo. Mažėjant užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiui, atitinkamai išaugo ištirtų užregistruotų nusikalstamų veikų dalis.
3. Nusikalstamumo lygio dinamika Lietuvoje beveik sutampa su absoliučių užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių dinamika. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje nekelia realios grėsmės valstybės stabilumui ir nesukelia socialinės krizės, tačiau vis tiek išlieka socialiai nepriimtinas ir nepageidautinas, neigiamai veikia visuomeninio gyvenimo sritis ir mažina gyventojų saugumą. Pastarųjų dešimties metų statistiniai duomenys rodo, kad nusikalstamų veikų lygis sumažėjo 27 proc., įtariamų (kaltinamų) asmenų lygis padidėjo 7 proc., o nuteistų asmenų lygis padidėjo 24 proc. Galimai tokį nuteistų asmenų skaičių didėjimą lėmė griežtėjusi baudžiamoji politika, mažesnis išteisintų asmenų skaičius, korupcijos mažėjimas teismų sistemoje.
4. Šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje analizė atskleidė, kad iš visų esančių apskričių, didžiausias nusikalstamumo lygis užregistruojamas didžiosiose Lietuvos miestuose, jų apskrityse, tačiau tai nebūtinai reiškia blogiausią kriminogeninę padėtį, įtakos šiems skaičiams taip pat turi gyventojų pasitikėjimas teisėsauga, nukentėjusiųjų elgsena, teisėsaugos institucijų sąžiningumas.
5. Per 2010 – 2019 m. laikotarpį didžiausią dalį registruoto nusikalstamumo Lietuvoje struktūroje sudaro nusikalstamos veikos nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, t. y. 52,4 proc., nusikaltimai žmogaus sveikatai sudaro 14,3 proc., nusikaltimai finansų sistemai – 6,4 proc., nusikalstamos veikos, susijusios su viešosios tvarkos pažeidimais – 4,2 proc., nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis sudaro 3,6 proc., kelių transporto eismo taisyklių pažeidimai, kurie užtraukia baudžiamąją atsakomybę – 3,2 proc., nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su dokumentų klastojimu, jo realizavimu ar panaudojimu, sudaro 2,6 proc., 1,8 proc. sudaro nusikalstamos veikos, susijusios su ekonomikai ir verslo tvarkai padarytais pažeidimais, nusikaltimai ir

- baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudaro 0,6 proc., nusikaltimai žmogaus gyvybei sudaro 0,3 proc. iš visų nusikalstamų veikų.
6. Užregistruotų vagysčių Lietuvoje beveik kiekvienais metais mažėja, tačiau vis tiek išlieka dominuojančia nusikalstama veika ir sudaro apie ketvirtadalį užregistruojamų nusikalstamų veikų. Viktimologiniai tyrimai rodo (MRU – 2012), kad gyventojai taip pat dažniausiai nukenčia nuo vagysčių, tačiau beveik pusė nukentėjusiųjų apie tai teisėsaugos institucijoms nepraneša.
7. Iš atskirai šiame darbe nagrinėtų užregistruotų nusikalstamų veikų rūšių, labiausiai didėjimo tendencija (2010 – 2019 m.) išsiskiria:
- Užregistruoti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su transporto eismo saugumu, t. y. padidėjo 25 proc.
 - Užregistruotos nusikalstamos veikos, susijusios su netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimu, laikymu arba realizavimu, t. y. padidėjo 70 proc.
 - Nusikalstamos veikos susijusios su kontrabanda, t. y. per nagrinėjamą laikotarpį užregistruotas skaičius padidėjo 87 proc.
 - Užregistruoti nusikaltimai ar baudžiamieji nusižengimai, susiję su neteisėtu disponavimu akcizais apmokestintomis prekėmis, skaičiai padidėjo 36 proc.
 - Nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu prisijungimo prie informacinės sistemos (2010 m. užregistruota vos 10 šio pobūdžio nusikalstamų veikų, o 2019 m. 362).
 - Nusikalstamos veikos, susijusios su fizinio skausmo sukėlimu ar nežymiu sveikatos sutrikdymu, per visą laikotarpį padidėjo beveik 10 kartų.
 - Užregistruoti nusikaltimai, susiję su lytinės aistros tenkinimu pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, t. y. padidėjo beveik 3 kartus.
 - Nusikaltimai susiję su jaunesnių negu šešiolikos metų asmenų tvirkinimu (užregistruota 25 proc. daugiau šio pobūdžio nusikaltimų).
 - Nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, t. y. padidėjo 80 proc.
8. Nors per 2010 – 2019 m. laikotarpį užregistruotų sukčiavimų Lietuvoje skaičiai sumažėjo 32 proc., tačiau šio pobūdžio nusikalstamų veikų dalis tarp visų užregistruotų turtinio ir ekonominio pobūdžio veikų nuolat didėja. Tai rodo, kad mums įprastus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus (vagystes, plėšimus) keičia rafinuotesni – sudėtingesni, paremti naujausiomis technologijomis nusikaltimai. Taip pat šio pobūdžio nusikalstamos veikos pasižymi dideliu latentiskumu, MRU – 2012 atliktas tyrimas parodė, kad apklausti

asmenys dažnai (49 proc.) apie šias patirtas nusikalstamas veikas nepraneša teisėsaugos institucijoms.

9. Remiantis registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis tarp nepilnamečių, Lietuvos Respublikos teritorijoje, labiausiai paplitusios yra turtinio pobūdžio nusikalstamos veikos, t. y. vagystės, o atlikto tarptautinio tyrimo duomenys atskleidžia priešingus rezultatus – labiausiai tarp nepilnamečių paplitusios nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu. Vadinasi, tik nedaugelis smurtinio pobūdžio teisės pažeidimų atspindi registruoto nusikalstamumo statistikoje.
10. Išnagrinėjus įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas asmenų charakteristikas, suformuluotas tipiškiausias 2010 – 2019 m. Lietuvos fizinio asmens, įtariamo padarius nusikalstamas veikas portretas: tai 40 – 59 m. amžiaus vyras, turintis vidurinę išsilavinimą bei niekur nedirbantis, Lietuvos Respublikos pilietis, dažnai nusikalstamą veiką padarantis būdamas neblaivumo būsenoje ir veikiantis ne grupėje, o individualiai.
11. Nusikalstamumo veiksniai yra kompleksinė problema, asocialios asmenybės raidą lemia daug įvairių tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių reiškinių, procesų, kurie kiekvienos nusikalstamos veikos atveju gali būti skirtingi ir skirtingai tarpusavyje sąveikauti. Šiame darbe sustambintai išskirti tokie pagrindiniai nusikalstamumą įtakojantys veiksniai: socialiniai veiksniai, ekonomikos liberalizavimas, politinės sistemos nebrandumas, vertybinis vakuumas.

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuvoje pastaruoju metu reguliariūs ir išsamūs viktimologiniai tyrimai nėra atliekami. Neturint išsamių viktimologinių tyrimų duomenų, neįmanomas kryptingas ir sisteminis pagalbos nusikaltimų aukoms formavimas, taip pat neatsižvelgiant į šiuos tyrimus, gali būti parinktos netinkamos prevencinės priemonės. Siūlytina Vyriausybei ar jos įgaliotai įstaigai atlikti reguliarius viktimologinius tyrimus ir panaudojant du pagrindinius informacijos šaltinius (registruoto nusikalstamumo statistiką ir reguliariai atliekamų viktimologinių tyrimų duomenis) atskleisti realią nusikalstamumo situaciją Lietuvoje.
2. Visos institucijos, kurios atsakingos už nusikalstamų veikų tyrimą, turėtų atsisakyti nusikalstamų veikų išaiškinimo dalies rodiklio, kaip jų darbo rezultatą vertinančių kriterijų. Spaudimas ištirti visas nusikalstamas veikas, skatina policiją ar kitas ikiteisminio tyrimo institucijas neregistruoti smulkių ar jų manymu beviltiškų, sunkiai ištiriamų nusikalstamų veikų. Rekomenduojama rengti pareigūnams ir kitiems ikiteisminio tyrimo specialistams mokymus, kuriuose būtų atskleista nusikalstamų veikų registracijos svarba bei skatinti (apdovanojimais) užregistruoti ir tinkamai reaguoti į visus gaunamus asmenų pranešimus apie galimai padarytas nusikalstamas veikas.
3. Nusikalstamumo rodikliai taip pat priklauso nuo pasitikėjimo teisėsauga, visuomenės pasitikėjimą galėtų skatinti viešoje erdvėje pateikta informacija apie ištirtas bylas ir kitus pareigūnų atliktus gerus darbus. Prie šios iniciatyvos galėtų prisidėti žiniasklaida, viešų renginių organizatoriai, skirtingų miestų savivaldybės šią informaciją galėtų įtraukti į miesto šventės programą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai:

1. „1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija.” *Valstybės žinios*, 51, 1768 (2001).
2. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
3. „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo.“ *Valstybės žinios* 32, 1318 (2003).

Mokslinė ir specialioji literatūra:

1. Abramavičius, Armanas, Gintaras Švedas, Egidijus Bieliūnas. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
2. Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose ESPAD 2015 „Alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas ir interneto naudojimas Lietuvoje.“
https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1353_155db79175d0dfd6d17f883bd9f00fa3.pdf
3. Ambramavičius, Armanas, Arvydas Andruskevičius, Rūta Bakševičienė, Agnė Baranskaitė, Gintautas Bartkus, Egidijus Bieliūnas, Toma Birmontienė, Genovaitė Dambrauskienė, Tomas Davulis, Anna Drašienė, Dalia Foigt, Gintaras Goda, Mindaugas Greičius, Egidijus Jarašiūnas, Irmantas Jarukaitis, Danutė Jočienė, Andrius Kabišaitis, Vaidas Kalpokas, Saulius Katuoka, Marcelis Kazlauskas, Šarūnas Keserauskas, Živilė Liekytė, Jurijus Maculevičius, Antanas Marcijonas, Darius Mickevičius, Valentinas Mikelėnas, Albertas Milinis, Vytautas Milius, Vytautas Mizaras, Remigijus Mockevičius, Vytautas Nekrašas, Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius, Augustinas Normantas, Leonas Virginijus Papirtis, Vladas Pavilionis, Pranas Petkevičius, Jonas Prapiestis, Jurgis Rinkevičius, Dainius Stasiulis, Vladas Staskonis, Bronius Sudavičius, Gintaras Švedas, Algirdas Taminskas Vilenas Vadapalas, Virgilijus Valančius, Alfonsas Vileita, Juozas Žilys. *Namų advokatas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
4. Babachinaitė, Genovaitė, Gitana Jurgelaitienė, Viktoras Justickis, Justinas Sigitas Pečkaitis, Artūras Petkus, Vytautas Priesliakas, Rokas Uscila. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008.
5. Babachinaitė, Genovaitė, Jūratė Galinaitytė, Gitana Jurgelaitienė, Alfredas Kiškis, Aistė Kuolaitė, Brigita Palavinskienė, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Aida Raudonienė, Tomas Rudzakis, Rokas Uscila. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

6. Babachinaitė, Genovaitė. „Smurtinio nusikalstamumo samprata, tendencijos ir šiuolaikiniai raiškos ypatumai Lietuvoje.“ *Jurisprudencija* 1, 103 (2008): 16-21.
7. Babachinaitė, Genovaitė. „Šiuolaikinio registruoto nusikalstamumo Lietuvoje pagrindiniai bruožai.“ *Jurisprudencija* 19, 4 (2012): 1619-1632.
8. Babachonaitė, Genovaitė, Alfredas Kiškis, Tomas Rudzkis, Rokas Uscila. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
9. Bluvšteinas, Jurijus, Egidijus Bieliūnas, Viktoras Justickis, L. Jūrienė, I. Bazylevas, A. Gutauskas, S. Kuklianskis, R. Mikliušas. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
10. Brazienė, Rūta. . “Vyresnio amžiaus žmonių (socialinės įtraukties) į(si)traukimo į darbo rinką galimybių tyrimo ataskaita.“ Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2014.
https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/vyresnio-amziaus-zmoniu-tyrimas_ataskaita.pdf
11. Butkutė, Kornelija. „Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinė charakteristika.“ Bakalauro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018.
12. Čeponytė, Monika, ir Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė. „Seksualinio priekabiavimo problemos sprendimo galimybės Lietuvoje ir pasaulyje.“ Iš *Vadovo Seksualinio priekabiavimo atvejų įtaka organizacijos įvaizdžiui vartotojų požiūriu*, Jūratė Kuklytė ir Mikas Kaunietis, 76. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
13. Dapšys, Antanas. “Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys.” *Teisės problemos* 3 (1994).
14. Dapšys, Antanas. „Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis programinis aspektas).“ *Jurisprudencija* 11, 3 (1999): 5-21.
15. Domestic Council Drug Abuse Task Force, White Paper, September 1975, 97-98.
16. Drakšas, Romualdas. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos: monografija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
17. Drakšienė, Anna ir Ilona Michailovič. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
18. Galinaitytė, Jūratė ir Tomas Rudzkis. „Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema.“ *Jurisprudencija* 70, 62 (2005): 134-140.
https://www.mruni.eu/upload/iblock/42a/014_rudzkis_galinaityte.pdf
19. Galinaitytė, Jūratė. *Kriminologija: teorija ir aktualijos*. Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija, 2009.
20. Gečėnienė, Svetlana. „Nusikalstamumo dinamikos monitoringas.“ *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 54-62.

21. Gutauskas, Aurelijus. „Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis: jautriausi teismų praktikos aspektai.“ *Teisės apžvalga* 2, 18 (2018): 191-209. https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/60434/1/ISSN2029-4239_2018_N_2_18.PG_191-209.pdf?fbclid=IwAR3L6Xi7n1Z7PNm3FUx3VjXIYwyEQh4uWiYOI8PhmSkMoIRMxKyIadx_flo
22. Jatkevičius, Antanas. „Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija.“ Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2003. <http://elibrary.lt/resursai/NPLC/ivairus/lit23dis.pdf>
23. Jaunimo delinkvencinis elgesys ir viktimizacija. https://informacija.lmt.lt/EKSPERTAI/Anotacija_lt.php?Pr_kodas=2367&Baze=MTP&Proj_pavad=Jaunimo%20delinkvencinis%20elgesys%20ir%20viktimizacija Iš Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinė charakteristika: bakalauro baigiamasis darbas, Kornelija Butkutė, 15. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
24. Jovaiša, Karolis. *Nusikaltimai valstybės tarnybai//Verslo&komercinė teisė*. Nr. 4-5, 1999.
25. Justickaja, Svetlana, ir Aušra Gavėnaitė. „Recidyvinis nusikalstamumas: tyrimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje.“ *Teisės problemos*, 3, 65 (2009): 5-56.
26. Justickaja, Svetlana, Jolanta Aleknevičienė, Vaidas Kalpokas, Renata Giedrytė-Mačiulienė, Alina Mickevič, Laima Žilinskienė, Tautvydas Žėkas. „Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai.“ Vilnius: Justitia, 2015. Iš Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinė charakteristika: bakalauro baigiamasis darbas, Kornelija Butkutė, 15. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
27. Justickis, Viktoras, *Kriminologija I dalis*. Vilnius: LTU, 2001.
28. Justickis, Viktoras. *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija. Vadovėlis II dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
29. Kiškis, Alfredas, Svetlana Justickaja, Rokas Uscila, Viktoras Justickis. *Nusikalstamumo Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
30. Kiškis, Alfredas. „Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija.“ *Jurisprudencija*, 59(51), (2004): 39-53. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3183>
31. Kiškis, Alfredas. „Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų duomenų kompleksinio panaudojimo problemos.“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 697-717. <http://www3.mruni.eu/~akiskis/Alfredo-str2012-1.pdf>

32. Kiškis, Alfredas. „Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika?“. *Jurisprudencija* 11, 112 (2008): 114-123.
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1751/1640>
33. Kiškis, Alfredas. „Nusikalstamumas.“ Kriminologijos paskaitų medžiaga. 2020.12.12.
<http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/4%20tema.ppt>
34. Klimas, Tadas, Girius Ivoška, Julius Bernatonis, Paulius Docka, Peter Csonka, Christiant A. Fisanick. *Šiuolaikinis nusikalstamumas*. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2002.
35. Kruopas, Jonas. „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas.“ Lietuvių kalbos žodynas. 2021 sausio 7 d. <http://www.lkz.lt/?zodis=%C5%A1iuolaikinis&id=25057790000>
36. Kurapka, Vidmantas Egidijus, ir Viktoras Justickis. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
37. Leliūgienė, Irena. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2003.
38. McDonald, H. S. et al. The Impact of the Internet on Deviant Behavior and Deviant Communities. Institute for homeland security solutions. 2009.
39. Michailovič, Ilona. „Nusikalstamumo baimės šiuolaikinėje miesto visuomenėje problematika.“ *Teisės problemos* 3,77 (2012): 53-71.
40. Nedzinskas, Egidijus ir Antanas Janušauskas. „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje,“ *Vadyba* 2, 13 (2008): 107-110.
41. Pavilonis, Vladas, Armanas Abramavičius, Egidijus Bieliūnas, Anna Drakšienė, Juozas Nocius, Jonas Prapiestis, Dainius Stasiulis, Gintaras Švedas. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
42. Petrocelli, J, and Petrocelli M. School performance and crime: theoretical and empirical links. The Southwest Journal of Criminal Justice, Vol. 2, No. 2, 2005.
43. Pranka, Darius. „Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis praktinės problemos ir teisinio reguliavimo trūkumai“ 2, 98 (2019).
44. Sakalauskas, Gintautas, Margarita Dobrynina, Svetlana Justickaja, Vaidas Kalpokas, Sonata Mališauskaitė-Simanaitienė, Simonas Nikartas, Aušra Pocienė, Salomėja Zaksaitė. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Teisės institutas, 2011.
45. Sakalauskas, Gintautas. *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Europos tarybos Vaiko teisių centras, 2000.
46. Selmistraitienė, Daiva. *Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą*. Vilnius: Sapnų sala, 2003.

47. Simourd, D. J., Olver, M. E. The Future of Criminal Attitudes Research and Practice. *Criminal Justice and Behaviour*. 2002, 29(4).
48. Steinberg, L. Youth violence: Do parents and families make the difference? *National Institute of Justice, Journal*, April, 2000.
49. Ustinavičiūtė, Laura. „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė.“ *Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas*, 2012.
50. Vaitekonienė, Vanda. „Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai.“ Iš *Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga*, Vanda Vaitekonienė, Dalia Vyčnienė, Aldona Lekarevičiūtė, Vytautas Blažys, Asta Kajokienė, Linas Slušnys, Virginija Ribakovienė, Eglė Vileikienė, Vytautas Rimkus, Gintautas Sakalauskas, Gintaras Goda, 28-30. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002.
51. Verrill S. W., *Social Structure-Social Learning and Delinquency*. New York: LFB Scholarly Publishing LLC. 2008.
52. Webster, C., Macdonald, R., Simpson, M. Predicting Criminality? Risk Factors, Neighbourhood Influence and Desistance. *Youth Justice*. 2006, 6 (1): 7-22.
53. Wilson, B. J. Media and children's aggression, fear and altruism. *The future of children*, Vol. 18, No. 1., 2008.
54. Žilinskas, Tomas. „Kaip per dešimtmetį kito nusikaltimai ir pasitikėjimas teisėsauga – ataskaitos duomenys.“ *Pranešimas, Vilnius, 2016 vasario 12 d.*
<https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/kaip-per-desimtmeti-kito-nusikaltimai-ir-pasitikejimas-teisesauga-ataskaitos-duomenys>
55. *Криминология*. Москва: Юридическая литература, 1988.
56. Под редакцией Аванесова Г. *Криминология*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.
57. Гилинский Я. И., *Девиянтность, преступность, социальный контроль*. СПб: Юридический центр Пресс, 2004.

Kiti šaltiniai:

1. Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose ESPAD 2015 „Alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas ir interneto naudojimas Lietuvoje.“
https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1353_155db79175d0dfd6d17f883bd9f00fa3.pdf
2. Brazienė, Rūta. . “Vyresnio amžiaus žmonių (socialinės įtraukties) į(si)traukimo į darbo rinką galimybių tyrimo ataskaita.“ Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2014.

- https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/vyresnio-amziaus-zmoniu-tyrimas_ataskaita.pdf
3. Korupcijos suvokimo indeksas: Lietuvoje reikšmingų pokyčių neįvyko.” *Mano teisės*, sausio 29, 2019, <https://manoteises.lt/straipsnis/korupcijos-suvokimo-indeksas-lietuvoje-reiksmingu-pokyciu-neivyko/>
 4. Korupcijos suvokimo indeksas.” *Transparency*, sausio 25, 2017, <https://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/>
 5. Lankauskas, Mindaugas, Rokas Uscila, Nijolė Goštautaitė, Aušra Širvinskienė, Eglė Šumskienė, Karilė Levickaitė, Dovilė Mačiulytė. „Teisės, sveikatos ir socialinės sistemų, susijusių su narkotikų politika Lietuvoje analizė.“ NTAKD, kovo 12, 2018. https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Analize_final.pdf
 6. Lietuvos korupcijos žemėlapis.“ tyrimas <https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/liuvos-korupcijos-zemelapis/7437>
 7. Lietuvos Respublikos prokuratūra, „Nusikaltimai elektroninėje erdvėje.“ Žiūrėta 2021.02.01 <https://www.prokuraturos.lt/lt/veiklos-sritys/baudziamasis-persekiojimas/nusikaltimai-elektronineje-erdveje/185>
 8. Lietuvos švietimas, kultūra ir sportas (2020 m. leidimas) Bendrieji švietimo rodikliai.“ Oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2021.03.05 <https://osp.stat.gov.lt/liuvos-svietimas-kultura-ir-sportas-2020/bendrieji-svietimo-rodikliai>
 9. Litvinaitė, Ugnė. „Dveji metai po #Me too: Sistema neapvirto, bet pokyčiai vyksta (II dalis).“ *Mano teisės*. 2019 sausio 29 d. <https://manoteises.lt/straipsnis/dveji-metai-po-metoo-sistema-neapvirto-bet-pokyciai-vyksta-3/>
 10. *Prieglobsčio prašančių asmenų perkėlimas į Lietuvą: migrantų patirtys, ekspertų vertinimai, Lietuvos gyventojų nuostatos.*“ Vilnius: EMT studija, 2016. http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1480415327_IOM_leidinys_2016_2_web.pdf
 11. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tarp suaugusių Lietuvos gyventojų tyrimas.” NTAKD, lapkričio mėn., 2017. <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita%20-%20NTAKD%20201711.pdf>
 12. Puteikis, Naglis. ”Būtina keisti socialiai neteisingą sistemą, kai daugumai pensininkų skurstant išrinktieji naudojami privilegijomis, kurių analogų nėra jokioje Europos Sąjungos valstybėje.” Lietuvos Respublikos Seimas. 2017 spalio 3 d. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36002&p_k=1&p_t=250915
 13. Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti

- 2007-2013 m. ES struktūrinę paramą. Vertinimo ataskaita.“ Esparama, 2011 liepos 1 d., http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Ataskaitos/BPD_vertinimo_ataskaitos/liepa_SADM_vertinimo_ataskaita_2011.pdf
14. Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijos „Factus“ ir NTAKD atlikto tyrimo ataskaita “Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp pasilinksminimo vietų lankytojų.” 2018. [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Ataskaita(1).pdf)
 15. Vileikienė, Eglė. “Gyventojų nuomonė apie teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo situacijos vertinimas.” vasario 13, 2020. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Tyrimai/Gyventoju%20nuomonė%20apie%20viešąjį%20saugumą%202019%20m.pdf
 16. Vileikienė, Eglė. „Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005 – 2019 m.” https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Tyrimai/Ataskaita%20apie%20vie%C5%A1ojo%20saugumo%20b%C5%ABkl%C4%99%20Lietuvoje%202019.pdf
 17. Žilinskas, Tomas. „Kaip per dešimtmetį kito nusikaltimai ir pasitikėjimas teisėsauga – ataskaitos duomenys.” Pranešimas, Vilnius, 2016 vasario 12 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/kaip-per-desimtmeti-kito-nusikaltimai-ir-pasitikejimas-teisesauga-ataskaitos-duomenys>

Šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje charakteristika

Šiame magistro baigiamajame darbe kompleksiškai ištirtas ir atskleistas šiuolaikinis nusikalstamumas Lietuvoje 2010 – 2019 metais, pateikta apibendrinta nusikalstamas veikas darančių asmenų kriminologinė charakteristika, nustatyti bei išanalizuoti pagrindiniai nusikalstamumą lemiantys veiksniai ir pateikti siūlymai, kurie leistų reguliariai institucijoms įvertinti realią nusikalstamumo situaciją šalyje, nustatyti pagrindines problemas ir tobulinti taikytinas prevencines priemones. Pirmame darbo skyriuje atskleidžiama šiuolaikinio nusikalstamumo samprata, analizuojama 2010 – 2019 m. nusikalstamumo ir atskirų nusikalstamų veikų rūšių būklė, lygis, dinamika ir struktūra (remiantis registruoto nusikalstamumo ir viktimologinių tyrimų duomenimis). Antrame darbo skyriuje analizuojami statistiniai duomenys, apibūdinantys užregistruotus įtariamus (kaltinamus) padarius nusikalstamas veikas asmenis. Trečioje darbo dalyje indentifikuojami pagrindiniai šiuolaikinį nusikalstamumą Lietuvoje lemiantys veiksniai. Darbe nustatyta, kad nagrinėjamu laikotarpiu (2010 – 2019 m.) nusikalstamumas Lietuvoje mažėja, tačiau užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus mažėjimui įtakos turi ne tik socialiniai, politiniai, ekonominiai, organizaciniai pokyčiai šalyje, bet ir teisės aktų pakeitimai.

Reikšmingi žodžiai: *šiuolaikinis nusikalstamumas, rodikliai, nusikalstamumo charakteristika, veiksniai, prevencija.*

The characteristic of the contemporary criminality in Lithuania

In this Master's thesis, the contemporary criminality in Lithuania in the years 2010 – 2019 is integrally investigated and revealed, the summarised criminological characteristic of the persons that commit criminal offences is submitted, the main factors that contribute to criminality are determined and analysed and suggestions are submitted that would permit the institutions to regularly assess the real situation of criminality, to determine the main problems and to improve the applicable preventive measures. In the first chapter of the thesis, the concept of contemporary criminality is revealed, the status, level, dynamics and structure of the criminality of the years 2010 – 2019 and of the separate criminal offences (based on the data of registered criminality and victimological research). In the second chapter of the thesis, the statistical data that define the registered persons that are suspected of (charged with) committing criminal offences is analysed. In the third part of the thesis, the main factors that contribute to contemporary criminality in Lithuania are identified. It had been determined in the thesis that, during the examined time period (the years 2010 – 2019), criminality in Lithuania is decreasing, however the decrease of the registered criminal offences is influenced not only by social, political, economic, organisational changes in the country, but also the changes of legislation.

Keywords: *contemporary criminality, indicators, the characteristic of criminality, factors, prevention.*

Šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje charakteristika

Lietuvoje nėra nagrinėta koks yra šiuolaikinis nusikalstamumas naujausiu laikotarpiu (2010 – 2019 m.). Dalis tyrimų, kurių objektas buvo šiuolaikinis nusikalstamumas Lietuvoje, atlikti seniau ir rėmėsi vien registruoto nusikalstamumo duomenimis, neatsižvelgiant į latentinę nusikalstamumo dalį. Taip pat nėra aišku, kokie požymiai būdingi nusikalstamą veiką Lietuvoje padariusio asmens asmenybei bei kokie veiksniai lemia šiuolaikinį nusikalstamumą. Šiame magistro baigiamajame darbe šiuolaikinis nusikalstamumas Lietuvoje yra vertinamas ne tik registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis, bet ir pateikiant viktimologinių ir kitų neužregistruoto nusikalstamumo tyrimų rezultatus.

Šio darbo tikslas buvo pateikti šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinę charakteristiką ir pasiūlyti svarbiausias jo prevencijos kryptis.

Remiantis registruotais nusikalstamumo statistikos duomenimis, analizuojama šiuolaikinio nusikalstamumo raiška bei nusikalstamą veiką padariusio asmens kriminologinę charakteristiką.

Taip pat analizuojama šiuolaikinio nusikalstamumo Lietuvoje raiška remiantis apklausų rezultatais (MRU – 2012, ISRD – 3 ir kiti tyrimai).

Mokslinės literatūros analizės pagrindu, teoriniu aspektu, nagrinėjama šiuolaikinio nusikalstamumo samprata, nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybės struktūra, veiksniai turintys įtakos nusikalstamumui.

Igyvendinant darbe iškeltus tikslus ir uždavinius buvo naudotasi tiek teoriniais, tiek empiriniais mokslinio tyrimo metodais.

Atlikus 2010 – 2019 m. užregistruoto nusikalstamumo Lietuvoje statistinių duomenų analizę, nustatyta, kad nusikalstamų veikų lygis sumažėjo 27 proc., įtariamų (kaltinamų) asmenų lygis padidėjo 7 proc., o nuteistų asmenų lygis padidėjo 24 proc. Didžiausią lyginamąją dalį tarp nusikalstamų veikų sudarė turtinio pobūdžio nusikalstamos veikos, tarp kurių daugiausiai užregistruota vagysčių. Atliktas viktimologinis tyrimas (MRU – 2012) taip pat parodė, kad gyventojai dažniausiai nukenčia nuo vagysčių, tačiau beveik pusė nukentėjusiųjų apie tai teisėsaugos institucijoms nepraneša. Registruotų nusikalstamų veikų skaičiaus dinamika priklauso ne tik nuo įvairių socialinių, politinių, ekonominių, organizacinių pokyčių šalyje, bet ir nuo teisės aktų pakeitimų. Išnagrinėjus atskirų rūšių nusikalstamų veikų raidą Lietuvoje 2010 – 2019 metais nustatyta, kad labiausiai daugėjo šių nusikalstamų veikų: transporto eismo saugumo, netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimo, laikymo arba realizavimo, kontrabandos, neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis, neteisėto prisijungimo prie informacinės

sistemos, fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo, lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkino, neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Remiantis registruotais statistikos duomenimis, tarp nepilnamečių Lietuvos Respublikos teritorijoje labiausiai paplitusios yra turtinio pobūdžio nusikalstamos veikos, t. y. vagystės, o atlikto tarptautinio tyrimo (ISRD – 3) duomenys atskleidžia priešingus rezultatus – labiausiai tarp nepilnamečių paplitusios nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu.

Suformuluotas tipiškiausias 2010 – 2019 m. Lietuvoje įtariamo (kaltinamo) padarius nusikalstamas veikas asmens portretas: tai 40 – 59 m. amžiaus vyras, turintis vidurinį išsilavinimą bei niekur nedirbantis, Lietuvos Respublikos pilietis, dažnai nusikalstamą veiką padarantis būdamas neblaivumo būsenoje ir veikiantis ne grupėje, o individualiai.

Išanalizuoti pagrindiniai nusikalstamumą lemiantys veiksniai, kurie sustambintai suskirstyti į ekonomikos liberalizavimą, vertybinį vakuumą, politinės sistemos nebrandumą ir socialinius veiksniai.

SUMMARY IN ENGLISH

The characteristic of contemporary criminality in Lithuania

In Lithuania, it is not examined what the contemporary criminality at the newest time period (the years 2010 – 2019) is like. Part of the research, the object of which is contemporary criminality in Lithuania had been conducted in the past and relied solely on the data of registered criminality, without taking the latent part of criminality into consideration. It is also not clear what characteristics are typical to the personality of a person that had committed a criminal offence in Lithuania and what factors contribute to the contemporary criminality. In this Master's thesis, the contemporary criminality in Lithuania is assessed not only by the data of the statistics of the registered criminality, but also by submitting the results of the victimological and other research of unregistered criminality.

The aim of this thesis was to submit the criminological characteristic of contemporary criminality in Lithuania and to offer the most important directions of its prevention.

Based on the registered data of the statistics of criminality, expression of contemporary criminality and the criminological characteristic of the person that had committed a criminal offence are analysed.

The expression of contemporary criminality is also analysed based on the data of surveys (MRU – 2012, ISRD – 3 and other research).

On the basis of the scientific literary analysis, at the theoretical aspect, the structure of the personality of the person that had committed a criminal offence, the factors that have influence on criminality are examined.

When implementing the aims and tasks that are raised in this thesis, both theoretical and empirical methods of scientific study were used.

After conducting the analysis of the statistical data of the registered criminality in Lithuania of the years 2010 – 2019, it had been determined that the level of criminal offences had decreased by 27 pct., the level of suspected (accused) persons increased by 7 pct. and the level of convicts increased by 24 pct. The largest comparative part between criminal offences was comprised of criminal offences of a material nature, the most registered of which are burglaries. The conducted victimological research (MRU – 2012) also revealed that the residence are mostly victims of burglaries, however nearly half of the victims do not notify the law enforcement agencies about it. The dynamics of the registered criminal offences is dependant not only on various social, political, economic, organisational changes in the country, but also on the changes of legislation. After examining the development of the criminal offences of different types in Lithuania in the years 2010 – 2019, it had been determined that the following criminal offences

had increased the most: the road traffic safety, the making, keeping or realisation of fake money or securities, the contraband, the illicit realisation of goods that are taxed with excise duty, the illicit connection to the information system, the causing of physical pain or minor disturbance of health, the satisfaction of sexual desire, violating the freedom of sexual self-determination and (or) inviolability of an underage person, the abuse of a person that is younger than sixteen years old, the illicit realisation of narcotic or psychotropic substances without the aim to distribute them. Based on the registered statistical data, the criminal offences of a material nature, i.e. burglaries, are the most widespread among underage persons in the territory of the Republic of Lithuania and the data of the conducted international research (ISRD – 3) reveal opposite results – the most widespread criminal offences among underage persons are related to violence.

The most typical profile of the person that is being suspected of (charged with) committing criminal offences in Lithuania in the year 2010 – 2019 is formulated: it is a 40 – 59 year old male, of a secondary education and that is not employed anywhere, a citizen of the Republic of Lithuania, often committing a criminal offence while being in a state of intoxication and working not in a group, but individually.

The main factors that contribute criminality that are steeply divided to a liberalisation of economics, the value vacuum, the immaturity of the political system and the social factors are analysed.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„

____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)